

TARTU ÜLIKOOL
Majandusteaduskond
Rahvamajanduse instituut

Aire Schütz

**HOIAKUID IMMIGRANTIDE SUHTES SELGITAVAD
TEGURID EUROOPA SOTSIAALUURINGU
V VOORU ANDMETEL**

Magistritöö

Juhendaja: professor Tiiu Paas

Tartu 2013

Soovitan suunata kaitsmisele
(juhendaja allkiri)

Kaitsmisele lubatud „ „ 2013. a.
Majanduse modelleerimise õppetooli juhataja J. Masso

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

.....
(töö autori allkiri)

SISUKORD

Sissejuhatus	5
1. Hoiakuid immigrantide suhtes selgitavad tegurid: ülevaade erinevatest teoreetilistest käsitlustest	10
1.1. Hoiakud immigrantide suhtes ja nende kujunemist selgitavate teoreetiliste käsitluste liigitamine	10
1.2. Majandusaspekte käsitlevad teoreetilised lähenemised hoiakutele immigrantide suhtes	13
1.3. Mittemajanduslikke aspekte käsitlevad teoreetilised lähenemised hoiakutele immigrantide suhtes	16
2. Ülevaade hoiakuid immigrantide suhtes käsitlevate varasemate empiiriliste uuringute tulemustest	21
2.1. Majandusliku konkurentsi käsitlusest ja inimkapitali teooriast lähtuvate varasemate empiiriliste uuringute tulemused	21
2.2. Kontaktiteooriast ja kultuurilisest marginaalsusteooriast lähtuvate varasemate empiiriliste uuringute tulemused	24
2.3. Teistele teoreetilistele käsitlustele tuginevate uuringute tulemused ning kokkuvõttev ülevaade erinevaid käsitlusi kinnitavatest empiirilistest uuringutest	27
3. Hoiakud immigrantide suhtes ja neid selgitavad tegurid Euroopa riikide näitel	33
3.1. Kasutatavad andmed ja meetoodika	33
3.2. Analüüsi kaasatud muutujaid iseloomustav kirjeldav statistika ja algnäitajate agregeerimine	39
3.3. Hoiakuid immigrantide suhtes selgitavate tegurite analüüs	44
3.4. Hoiakuid immigrantide suhtes selgitavate tegurite analüüs rahvusgruppide lõikes	54
Kokkuvõte	62

Viidatud allikad.....	67
Lisad.....	75
Lisa 1. Analüüsi aluseks olevad muutujad ja nende kodeering	75
Lisa 2. Korrelatsioonikordajad hoiakute erinevaid aspekte iseloomustavate näitajate vahel	79
Lisa 3. Korrelatsioonikordajad usaldust riigi institutsioonide vastu iseloomustavate näitajate vahel.....	79
Lisa 4. Riigispetsiifilised efektid.....	80
Lisa 5. Hoiakuid immigrantide suhtes selgitavad tegurid rahvastikugruppide lõikes kasutades sünniriigil põhinevat lähenemist.....	81
Summary	82

SISSEJUHATUS

Globaliseeruvast maailmas on inimesed muutunud aina mobiilsemaks. Teise riiki elama asumine majanduslikest, perekondlikest, poliitilistest või muudest põhjustest ajendatuna on kujunenud levinud nähtuseks. Seda asjaolu kinnitab ilmekalt migratsioonivoogude suurust kajastav statistika: 2010. aastal oli maailmas hinnanguliselt 213,9 miljonit rahvusvahelist migranti, kes moodustasid 3,1 protsenti kogu maailma rahvastikust (*International...* 2011: 1). Euroopas ulatus Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni hinnangul rahvusvaheliste migrantide arv 2010. aasta keskpaigas 69,8 miljonini, moodustades 9,5 protsenti Euroopa rahvastikust (*Ibid.*). Migratsiooni näol ei ole tegemist uudse nähtusega, ent globaliseerumise tingimustes on see muutunud laiaulatuslikumaks ja on ka tulevikus vältimatu. Ehkki sellega võivad kaasnedä mitmed ohud, on migratsioonil ka positiivseid külgi – selle tulemusena mitmekesisuvad ühiskond ja tavad ning vähemtähtsad ei ole ka migratsiooniga kaasnedä võivad majanduslikud kasud.

21. sajandi Euroopas on immigratsiooni ja immigrantidega seotud teemad sageli poliitiliste arutelude keskmeks just sel põhjusel, et immigrantide näol võib olla tegemist võimalusega mitmete probleemide lahendamiseks. Nii on käesoleval ajal Euroopa Liidus teravaks probleemiks väljaõppinud ja oskusliku tööjõu puudus ning tihe konkurents kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu leidmiseks (Euroopa Liidu... 2013). Tööjõu pakkumise kõrval kasvab immigratsiooni tagajärjel eeldatavasti ka nõudlus erinevate kaupade ja teenuste järele, mis samuti elavdab sihtriigi majandust. Ühtlasi on leitud (vt nt Niebuhr 2009; Gauthier-Loiselle ja Hunt 2009; Audretsch *et al.* 2010; Kerr ja Lincoln 2010), et immigrantid võivad aidata kaasa innovaatilise keskkonna arendamisele. Viimane kehtib eelkõige kvalifitseeritud immigrantide kohta, kes rikastavad sihtriigi kultuurilist keskkonda ning soodustavad uute ja omanäoliste ideede väljatöötamist. Seega täheldatakse immigratsiooniga kaasnevate potentsiaalsete ohtude

kõrval üha enam ka sellest saadavaid võimalikke eeliseid. Euroopa 2020 strateegias (*Europe...* 2010), mille eesmärgiks on jätkusuutliku majandusarengu saavutamine, nähakse just immigratsiooni ühe vahendina, läbi mille on võimalik saavutada piirkonna suuremat konkurentsivõimelisust ja majanduskasvu.

Ent eelnevalt käsitletud sihtriikide kõrval võib immigratsioonist kasu saada ka päritoluriikide majandus. Seda ühelt poolt tänu rahaülekannetele, mis võivad päritoluriigis elavate lähedaste jaoks osutada oluliseks sissetulekuallikaks. Teine aspekt on siinkohal seotud inimkapitaliga. Globaliseerumise tingimustes liigub aina rohkem ka kvalifitseeritud tööjõudu, mistõttu võib emigratsiooni tagajärjeks olla niinimetatud ajude äravool (*brain drain*). Ehkki viimast nähtust ei saa pidada soodsaks, võib siinjuures siiski märkida, et immigrandid omandavad sihtriigis uusi teadmisi ja kogemusi, mille nad oma koduriiki naastes kaasa viivad ning mis võivad päritoluriigi arengu seisukohalt osutada oluliseks väärtuseks. Ühtlasi võivad ajude äravoolust kasu saada päritoluriiki jäänud kõrge oskustasemega töötajad, see võib ajendada inimesi end täiendama, mis viib inimkapitali akumulatsioonini ja panustab seeläbi majanduskasvu (Moody 2006). Niisiis võivad edukalt juhitud migratsioonist kasu saada mõlemad osapooled.

Euroopa Liidu ja paljude liikmesriikide jaoks muutub immigrantide roll varasemaga võrreldes veelgi olulisemaks sel põhjusel, et silmitsi seistakse niinimetatud demograafilise kriisiga: rahvastik vananeb ja tööealise elanikkonna arvukus kahaneb. Kui 2010. aastal oli Euroopa Liidus vanadussõltuvuse määr (so pensioniealiste osakaal tööealistega võrreldes) 26 protsenti, siis 2060. aastaks prognoosib Eurostat nimetatud näitaja kasvu ligi 53 protsendile (*Projected...* 2013). Selline rahvastiku vanuselise koosseisu muutumine seab omakorda täiendavaid piiranguid majandusarengule ja ühiskonna jätkusuutlikkusele ning ühe võimaliku leevendusena riikide tööturu ja sotsiaalsüsteemide demograafilistest arengutest tingitud raskustesse sattumisele nähakse muude meetmete kõrval ka immigratsioonivoogude suurendamist.

Ehkki immigratsioonil võib olla mitmeid soodsaid kõrvalmõjusid, ei ole avalikkuse üldine suhtumine immigrantidesse sageli soosiv. Sihtriiki saabuvad immigrandid tekitavad kohalikes elanikes hirme seoses majanduslike huvide kahjustumise, keele ja

kultuuri hääbumise, poliitilise võimu õõnestamise ning muude ühiskonnas aset leida võivate muutustega. 2006. aasta Eurobaromeetri uuringu tulemuste kohaselt oli Euroopa Liidu riikides keskmiselt 40 protsenti vastajatest selle poolt, et immigrandide panus sihtriiki on oluline, ent 52 protsenti vastajatest ei nõustunud toodud väitega (*Eurobarometer...* 2007). 2011. aastal viidi Ameerika Ühendriikides ja viies Euroopa riigis (Prantsusmaa, Saksamaa, Itaalia, Hispaania, Suurbritannia) läbi uuring "*Transatlantic Trends: Immigration*", mille tulemused aitavad samuti mõista inimeste arvamusi ja hoiakuid immigratsiooni ning integratsiooniga seotud küsimuste osas. Käsitledes viimatinimetatud uuringu tulemusi, saab välja tuua, et kõige suurem osa vastajatest leidis, et nende piirkonnas on peamiseks probleemiks tööpuudus ja majanduse olukord. Kuna uuringu läbiviimise ajal oli majanduse olukord jätkuvalt ebastabiilne, on mõistetav, et suur osa küsitletutest tõstis esile just nimetatud probleemid. Vastajad, kelle arvates on aga nende riigis kõige olulisemad küsimused seotud immigratsiooniga, moodustasid 15 protsenti ameeriklastest ja pisut alla 18 protsenti Euroopa riikidest pärit küsitletutest. 52 protsenti Euroopa ja 53 protsenti Ameerika Ühendriikide päritolu vastajate sõnul on immigratsioon nende riigi jaoks pigem probleem kui võimalus. (*Transatlantic...* 2011)

Eelnevale tuginedes võib siinkohal täheldada vasturääkivust. Ühest küljest on inimesed kogu maailmas muutunud mobiilsemaks, rahvusvaheliste migrantide arv näitab kasvutrendi ning paljudes piirkondades on olemas ajendid edukalt juhitud sisserände suurendamiseks. Samas aga võib sihtriigi elanike suhtumine teistest riikidest pärit inimestesse olla mittesoosiv ning immigrandide ühiskonda integreerimise püüdlused pole sageli andnud soovitud tulemusi. Tolerantsus ning valmisolek erinevuste aktsepteerimiseks on aga olulisel kohal immigratsioonist ja mitmekesisusest tulenevate võimalike kasude realiseerumiseks. Sel põhjusel väärivad hoiakud immigrandide suhtes ja nende positiivsemaks muutumine tähelepanu, oluliseks eelduseks hoiakumuutustele on aga teadlikkus hoiakute kujunemist selgitavate tegurite osas. Sellise informatsiooni olemasolu võib osutada kasulikuks poliitikameetmete arendamisel, mis on suunatud efektiivsele immigratsioonivoogude juhtimisele, teistest riikidest pärit inimeste integratsiooni-protsessi tõhustamisele, sotsiaalsete pingete leevendamisele ning immigrandide positiivse panuse avaldamisele majandus- ja laiemalt võttes ühiskonnaelus.

Hoiakuid immigrantide suhtes ja neid selgitavaid tegureid on analüüsitud mitmetes töödes. Eestis on antud teemavaldkonda käsitlenud Halapuu (2011), Paas ja Halapuu (2012), Halapuu *et al.* (2013). Empiirilisi uuringuid on läbi viidud erinevate riikide ja riikide gruppide näitel, ent üldjuhul hõlmab valdava osa varasemate analüüside puhul valim üksnes sihtriigi põlisrahvastikku või on vaadeldud elanikkonda kui tervikut. Uuema suunana (vt nt Andreescu 2011; Valentova ja Berzosa 2012; Halapuu *et al.* 2013) on aga vaatluse alla võetud ka erineva immigratsiooniajaloo rahvastikurühmad. Antud aspekt väärrib tähelepanu, sest erinevate rahvastikurühmade hoiakud ja nendega seotud tegurid ei pruugi olla sarnased. Sel põhjusel on ka käesolevas töös hoiakuid immigrantide suhtes selgitavaid tegureid analüüsitud nii kogu vaatlusaluse valimi kui rahvusenamuste ja -vähemuste lõikes. Indiviidide jagunemine nimetatud rahvastikurühmadesse põhineb seejuures nende enesemääratlusel.

Töö eesmärgiks on välja selgitada, millised tegurid on seotud inimeste hoiakutega immigrantide suhtes, analüüsides hoiakute ja neid selgitavate tegurite vahelisi seoseid eraldi ka rahvusgruppide lõikes. Töö üks rõhuasetusi on siinjuures Euroopa Sotsiaal-uuringu (*European Social Survey*, ESS) viienda vooru andmetel läbiviidud analüüsi tulemuste võrdlemine neljandal voorul põhinevate varasemate uuringute tulemustega, selgitamaks, kas majanduskeskkonnas toimunud muutused kajastuvad ka inimeste hoiakutes immigrantide suhtes. Eesmärgi täitmiseks püstitas autor järgmised uurimisülesanded:

- anda ülevaade erinevatest teoreetilistest käsitlustest, mis selgitavad hoiakute kujunemist immigrantide suhtes, et teoreetilistest seisukohtadest lähtuvalt määratleda tegurid, mis võivad selgitada indiviidide hoiakute kujunemist immigrantide suhtes;
- tuua näiteid varasemate empiiriliste uuringute tulemustest, kus on testitud vaatluse all olevate hoiakute kujunemist immigrantide suhtes selgitavate teoreetiliste käsitluste paikapidavust;
- selgitada 25 Euroopa riigi elanike näitel välja tegurid, mis on seotud indiviidide hoiakutega immigrantide suhtes;
- analüüsida hoiakute kujunemist selgitavaid tegureid eraldi rahvusenamuste ja -vähemuste hulka kuuluvate indiviidide põhjal, et määratleda, kas rahvusgruppide

lõikes ilmneb erinevusi muutujate osas, mis on olulised hoiakute kujunemisel immigrantide suhtes;

- teha analüüsi tulemuste osas võrdlusi Euroopa Sotsiaaluuringu neljanda vooru andmetel põhinevate uurimustega.

Nagu juba märgitud, on töös kasutatavad andmed pärit Euroopa Sotsiaaluuringu viienda vooru andmebaasist, mis hõlmab küsitlusandmeid 2010. aasta lõpust ja 2011. aasta algusest. Uurimaks Euroopa riikide näitel hoiakuid immigrantide suhtes selgitavaid tegureid, hindas autor lineaarsed regressioonimudelid nii üle kogu valimi kui eraldi-võetuna rahvusenamuste ja -vähemuste hulka kuuluvate vastajate põhjal.

Käesolev töö koosneb kolmest peatükist. Neist esimeses annab autor ülevaate teoreetilistest käsitlustest, mis pakuvad erinevatest aspektidest lähtuvalt selgitusi hoiakute kujunemisele immigrantide suhtes. Teoreetilise osa koostamisel oli üheks olulisemaks allikaks Rustenbachi 2010. aasta artikkel, mille eeliseks on väga mitmete teoreetiliste lähenemiste paralleelne käsitlemine. Töö teine osa kätkeb endas varasemate teema poolest antud tööga sarnanevate empiiriliste uuringute tulemusi. Kolmanda peatüki näol on tegemist empiirilise osaga, mis keskendub hoiakuid kujundavate tegurite analüüsile. Hinnatud on mitmeid regressioonimudeleid, testimaks hoiakuid immigrantide suhtes selgitavate teoreetiliste käsitluste paikapidavust ning analüüsimeks hoiakuid selgitavaid tegureid nii Euroopa riikide üldvalimi kui ka kahe rahvusgrupi näitel. Siinjuures on analüüsi tulemusi võrreldud Euroopa Sotsiaaluuringu neljanda vooru (2008–2009) andmetel põhinevate varasemate empiiriliste uuringute tulemustega, selgitamaks, kas inimeste hoiakuid immigrantide suhtes kujundavad tegurid on erinevates majanduskeskkonna tingimustes mõnevõrra ka muutunud.

Töö autor tänab oma juhendajat professor Tiiu Paasi tehtud tähelepanekute ja väärtuslike kommentaaride eest.

1. HOIAKUID IMMIGRANTIDE SUHTES SELGITAVAD TEGURID: ÜLEVAADE ERINEVATEST TEOREETILISTEST KÄSITLUSTEST

1.1. Hoiakud immigrantide suhtes ja nende kujunemist selgitavate teoreetiliste käsitluste liigitamine

Hoiaku mõiste määratlemisel võib lähtuda Ajzeni (1989: 241–242) esitatud definitsioonist, mille kohaselt on hoiaku näol tegemist indiviidi hinnangulise kalduvusega reageerida teatud objekti, inimese, nähtuse suhtes kas positiivsel või negatiivsel viisil. Antud töös on konkreetse objektina, mille suhtes kujunevaid hoiakuid vaadeldakse, käsitletud teistest riikidest sihtriiki saabuvald immigrante.

Hoiakud immigrantide suhtes on leidnud üsna laialdast uurimist ning teemakohastes kirjandusallikates on välja toodud mitmeid erinevaid teoreetilisi käsitlusi, mis püüavad selgitada nimetatud hoiakute kujunemise tagamaid. Võttes aluseks analüüsi tasandi, võib erinevad selgitused kõige üldisemalt jaotada kahte suuremasse kategooriasse: individuaalsed ja kollektiivsed teooriad. Neist esimesed lähtuvad indiviidide hoiakute selgitamisel mikrotasandi objektidele omastest tunnustest. Kollektiivsed teooriad aga vaatlevad üksikindiviide koondatuna teatud kogumiks ning keskenduvad sellest tulenevalt mitmesugustele agregeeritud näitajatele. Seega võib kollektiivsete teooriate puhul olenevalt konkreetsel juhul vaadeldavast ühiskonna tasandist eristada omakorda täiendavaid alajaotusi. Rustenbach (2010) toob siinjuures välja piirkonna (*regional*) ja riigi (*national*) tasandi käsitlused. Individuaalsete teooriatega võrreldes võtavad kollektiivsed teooriad hoiakute selgitamisel niisiis arvesse laiemat taustsüsteemi.

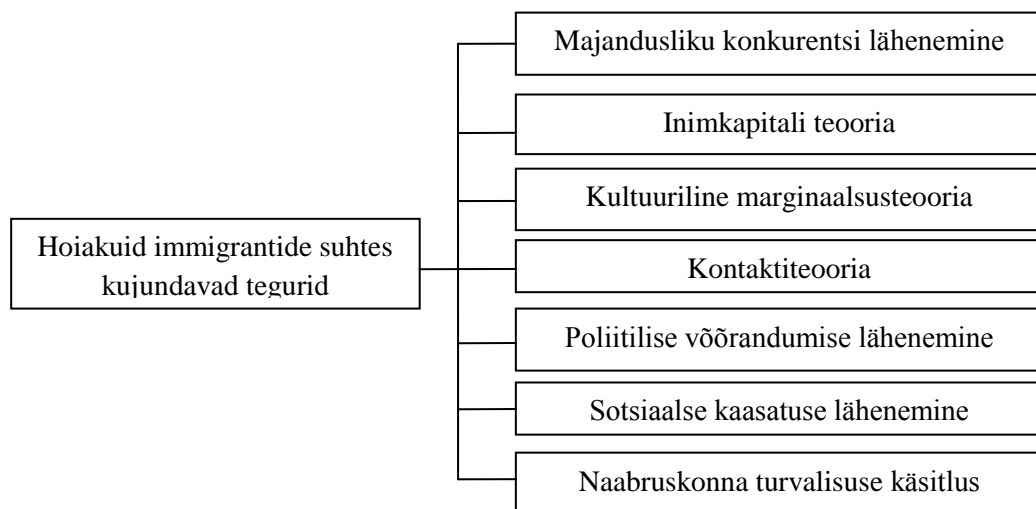
Antud töö baseerub just mikrotasandi lähenemisel: fookuses on indiviidi tasandi karakteristikud, mis erinevate teoreetiliste käsitluste kohaselt omavad potentsiaali hoiakute kujunemise selgitamisel immigrantide suhtes. Nagu juba välja toodud, siis ühtne, terviklik teooria siinkohal puudub. Lisaks tuleb märkida, et hoiakud immigrantide suhtes ja nende kujunemisega seotud tegurid on uurimisainet pakkunud mitmete teadussuundade esindajatele: sotsiaal- ja majandusteadlastele, psühholoogidele, politoloogidele. Seetõttu on antud probleemiseade teoreetiline tagapõhi interdistsiplinaarne. Eri valdkondade esindajad võivad teema uurimisel lähtuda erinevatest aspektidest ning ka nende nägemus hoiakute kujunemise raamistikust ei pruugi alati ühtida. Kui ühe lähenemisviisi kohaselt rõhutatakse, et keskne roll hoiakute kujunemisel on väärtushinnangutel, millest tulenevalt võidakse immigrantide suhtes avalduvate hoiakute analüüsimisel lähtuda näiteks väärtusteooria seisukohtadest (vt nt Davidov ja Meuleman 2012), siis teisalt nähakse hoiakute kujunemine olevat seotud pigem indiviidide huvidega. Hoiakute kujunemise tõlgendamine eelkõige huvidest lähtuvalt on omane ka majandusvaldkonna esindajatele. Viimase lähenemisviisi kohaselt annavad individid teistest riikidest pärit inimeste sihtriiki elama asumisele erinevatest materiaalistest ja mittemateriaalistest huvidest lähtuvalt hinnangu (mis ei pruugi sealjuures alati toimuda objektiivsetel alustel) ning kujundavad sellele tuginedes kas positiivse või negatiivse hoiaku immigrantide suhtes. Seega võib siin taga näha indiviidi omakasu maksimeerivat käitumist.

Käesoleva töö teoreetilise raamistiku piiritlemisel tugines autor olulisel määral juba märkimist leidnud Rustenbach'i 2010. aasta artiklile „*Sources of Negative Attitudes toward Immigrants in Europe: A Multi-Level Analysis*“.¹ Kõnealuse allika eeliseks paljude teiste tööde ees on see, et artiklisse on üheaegselt koondatud väga mitmed hoiakute kujunemist immigrantide suhtes selgitavad teoreetilised lähenemised. Nimelt on üsna suur osa antud teemavaldkonda analüüsinud uurijatest probleemi lahkamisel lähtunud ühest kuni kahest teoreetilisest selgitusest. Rustenbach (*Ibid.*) aga vaatleb samaaegselt kaheksat lähenemist, mis pakuvad erinevatel analüüsi tasanditel selgitusi hoiakute kujunemisele immigrantide suhtes. Selline lähenemisviis, mille kohaselt

¹ Nimetatud allikast lähtuvalt on sarnasel kujul, kuid erinevat analüüsimeetodit kasutades ning mõnevõrra teise rõhuasetusega oma magistritöös hoiakuid immigrantide suhtes uurinud ka Halapuu (2011).

uurimisprobleemi analüüsimisel tuginetakse üheaegselt mitmetele teoreetilistele seisukohtadele, võimaldab hoiakute kujunemisest saada terviklikuma pildi.

Antud töö teoreetilist raamistikku illustreerib kokkuvõtlikult joonis 1, kus on välja toodud käsitlemist leidvad teoreetilised lähenemised. Nendeks on kultuuriline marginaalsusteooria, inimkapitali teooria, poliitilise võõrandumise ja sotsiaalse kaasatuse lähenemine, kontaktiteooria, majandusliku konkurentsi ja naabruskonna turvalisuse käsitlused.

Joonis 1. Immigrantide suhtes hoiakute kujunemist selgitavad teoreetilised käsitlused (autori koostatud).

Joonisel 1 esitatud teoreetiliste lähenemiste puhul, mis selgitavad indiviidi tasandil hoiakute kujunemise tagamaid, võib üldistatult eristada kahte laiemat suunda. Majanduslikust aspektist lähtuvalt pakub selgitusi hoiakute kujunemisele immigrantide suhtes majandusliku konkurentsi lähenemine ning teatud ulatuses ka inimkapitali teooria. Ülejäänud vaatluse all olevad teoreetilised käsitlused võib koondada ühise nimetuse mittemajanduslikud lähenemised alla ning need selgitavad indiviidide hoiakute kujunemist immigrantide suhtes mitmetest teistest kaalutlustest lähtuvalt. Töö järgnevatel alapunktides annabki autor ülevaate erinevatest joonisel 1 välja toodud teoreetilistest käsitlustest, mida saab kasutada immigrantide ja immigratsiooniga seotud küsimuste osas hoiakute kujunemise selgitamisel.

1.2. Majandusaspekte käsitlevad teoreetilised lähenemised hoiakutele immigrantide suhtes

Majanduslikust aspektist lähtuvalt selgitab hoiakute kujunemist immigrantide suhtes majandusliku konkurentsi (*economic competition*) teooria. Viimatinimetatud teoreetilise käsitluse põhiidee tugineb lühidalt öeldes seisukohale, et immigratsiooni tagajärjel teravneb sihtriigis majanduslik konkurents. Seda põhjusel, et immigrantide saabumisega sihtriiki seostatakse sageli ohutegurid, mis kohalikke elanikke nende majanduslikke huvisid silmas pidades kahjustada võivad.

Üheks olulisemaks majanduslikuks aspektiks, millega inividid oma hoiakute kujundamisel immigrantide suhtes arvestavad, loetakse just seda, milline on immigratsiooni oodatav mõju sihtriigi tööturul. Mitmed autorid (Scheve ja Slaughter 2001: 133; Mayda 2006: 513) on välja toonud, et hoiakute kujunemisel omab majanduslike aspektide hulgas võtmerolli immigratsiooni oodatav mõju töötasudele, sest see on peamine indiviidi majanduslikku heaolu määrav tegur. Sidumaks inividide majanduslikke huve nende hoiakutega immigrantide suhtes, ongi käesolevas töös tähelepanu koondatud just sellele, milline on immigratsiooni oodatav mõju nende teguritulule. Mõistmaks inividide hoiakuid immigrantide suhtes majanduslikust aspektist selgitava majandusliku konkurentsi lähenemise tagamaid, on siinkohal seega oluline peatuda immigratsiooni tagajärgi sihtriigi tööturul käsitlevatel teoreetilistel seisukohtadel.

Üks kõige tuntumaid rahvusvahelise migratsiooni teoreetilisi käsitlusi pärineb neoklassikalisest majandusteooriast. Neoklassikalise makroteooria kohaselt on rahvusvahelise migratsiooni põhjuseks erinevused päritolu- ning sihtriigi tööjõu pakkumises ja nõudluses, tänu millele esinevad riikidevahelised erinevused töötasudes. Nendes riikides ja piirkondades, kus tööjõudu on suhteliselt rohkem kui kapitali, on nõudlus tööjõu järele võrreldes tööjõu pakkumisega väike ning töötasu kujuneb madalamaks kui riikides, mida iseloomustab vastupidine olukord. Erinevused tööjõu- ja kapitalirikaste riikide töötasude vahel viivad selleni, et inimesed hakkavad oma majandusliku kasu maksimeerimise eesmärgil liikuma madalama töötasustamise tasemega piirkondades sinna, kus nende töötasu on kõrgem. (Massey *et al.* 1993: 433) Pikas perspektiivis aitavad inimesed sel moel käitudes kaasa tootmistegurite, nagu seda on tööjõud ja

kapital, ümberjaotumisele ning palgataseme ühtlustumisele riikide vahel. Migratsiooni tulemusena kaovad seega erinevused töötasudes, mis omakorda viib ka migratsiooni lakkamiseni. (Arango 2000: 285)

Niisiis suureneb immigratsiooni tulemusena sihtriigis tööjõu kui tootmisteguri pakkumine võrreldes teiste sisenditega. Ent lisaks tööjõu suurusele võivad immigratsiooni tagajärjel sihtriigis aset leida muutused ka selle struktuuris. Juhul kui immigrandid erinevad sihtriigi tööjõust oma teadmiste ja oskuste poolest, on tulemuseks muudatused erineva oskustasemega tööjõu pakkumises (Card *et al.* 2005: 6). On selge, et majandus peab tööpuuduse kasvu vältimiseks antud olukorras kohanduma ning siinjuures mängib olulist rolli just see, milline on kohalike elanike tööturuoskuste tase võrreldes sihtriiki saabuvate immigrantidega. Eeldusel, et immigrandid on kohalikega võrreldes vähemkvalifitseeritud, kasvab tööturul madalama teadmiste ja oskuste tasemega tööjõu suhteline pakkumine. Kuna tööandjad saavad madalama töötasu korral palgata rohkem (konkureerivat) tööjõudu, siis toob immigratsioon antud lähenemise kohaselt madala kvalifikatsiooniga kohaliku tööjõu jaoks kaasa surve palkade alanemiseks (*Ibid.*). Kõrgemalt kvalifitseeritud kohalike indiviidide töötasu peaks seevastu tõusma. Järelikult on vaadeldes mehhanismi, mille kaudu immigratsioon kohalike elanike olukorda tööturul mõjutab, oluline arvestada ka tööjõu heterogeensusega. Ehkki neoklassikalise majandusteooria kohaselt ei kaasne immigratsiooniga sihtriigi tööturul muutuseid tööhõives, on siinkohal mõistlikum lähtuda tegelikkusega rohkem kooskõlas olevast eeldusest, mille kohaselt on sihtriigi tööturul töökohtade arv piiratud (Münz *et al.* 2006: 18). Rääkides immigratsiooni tagajärjedest sihtriigi tööturul, saab seega välja tuua, et olenevalt sellest, kui paindlikud on palgad, võib mõju avalduda ka immigrantidega sarnaste karakteristikutega tööjõu tööhõivele.

Immigratsiooni mõju kohaliku tööjõu tööhõivele ja -tasudele on leidnud laialdast uurimist. Ehkki eelpooltoodud teoreetiliste seisukohtade ning levinud arvamuse kohaselt võib immigratsiooni tagajärjel sihtriigis kohaliku tööjõu olukord tööturul halveneda, on mitmed autorid (vt nt Friedberg ja Hunt 1995; Dustmann *et al.* 2005) leidnud, et tegelikkuses on immigratsiooni mõju kohaliku tööjõu töötasudele ja tööhõive võimalustele väike. Järelikult on siinkohal oluline rõhutada, et indiviidide hoiakute kujunemisel ei pruugi tähtsust omada mitte niivõrd tegelikkus, vaid just oodatavad

tagajärjed. Immigrantide suhtes negatiivsete hoiakute kujunemise aluseks võib olla üksnes tajutav konkurentsi tihenemine, mida tegelikkuses ei pruugi eksisteerida. Näiteks võib selliste kujutelmade tekkimine olla seotud kuulujuttude või meediaga, kus kajastatakse sageli seda, kuidas immigratsiooni tulemusena halvenevad sihtriigi kohalike elanike jaoks töö leidmise võimalused (Gang *et al.* 2002: 7).

Seega olenemata sellest, kas immigratsiooni tagajärjel satuvad reaalselt ohtu teatud karakteristikutega inimeste töötasu ja -hõive võimalused või lihtsalt tajutakse, et immigrantide näol on tegemist konkurentidega, võidakse immigrantide suhtes olla vähemsoosivate hoiakutega. Ülaloodud teoreetilistele seisukohtadele tuginedes võib öelda, et immigratsiooni oodatav mõju tööturul ei avaldu kõigile indiviididele üheselt, vaid see sõltub sellest, milline on immigrantide oskuste tase võrrelduna sihtriigi kohalike elanikega – konkurents kujuneb suurema tõenäosusega teravamaks eelkõige nende indiviidide jaoks, kes on sihtriiki saabuvate immigrantidega sarnaste karakteristikutega.

Majandusliku konkurentsi selgituse kohaselt on immigrantide suhtes suurema tõenäosusega negatiivselt meelestatud need indiviidid, kelle majanduslik kindlustunne on madalam: vähesemate teadmiste, oskuste ja sissetulekuga indiviidid (Citrin *et al.* 1997: 860–861; Kehrberg 2007: 266). Euroopa riikides on immigrandid sihtriigi kohalike elanikega võrreldes sageli vähem haritud, töötavad madalama töötasu ja prestiižiga ametikohtadel (Schneider 2008: 55) ning seetõttu on eelduste kohaselt immigrantide poolt pakutava konkurentsi tõttu majanduslikult haavatavamad just need indiviidid, kes omavad tööturul nõrgemat positsiooni ja kelle sotsiaalmajanduslik ebakindlus on suurem. Hirm konkurentsi tihenemise ja majanduslike huvide kahjustumise pärast toob kaasa selle, et immigrante tajutakse tõsisema ohuna ning see võib olla negatiivsete hoiakute kujunemise aluseks.

Niisiis on majandusliku konkurentsi lähenemise kohaselt oskustel ja teadmistel immigrantide suhtes hoiakute kujunemisel oluline osa, sest neid karakteristikuid käsitletakse sageli indiviidi sotsiaalmajandusliku positsiooni, majandusliku kindlustunde indikaatorina. Hariduse ja oskuste rolli hoiakute kujunemisel rõhutab aga ka inimkapitali (*human capital*) teooria, mille kohaselt kõrgema inimkapitali tasemega indiviidide suhtumine immigrantidesse on soosivam.

Ehkki ühelt poolt põhjendatakse seost hoiakute ja inimkapitali taseme vahel sarnaselt majandusliku konkurentsi teoriaga suurema majandusliku kindlustundega (mis vähendab majandusliku konkurentsiiga seotud hirme), kasutatakse siinkohal ka teistsugust lähenemist. Alternatiivse selgituse kohaselt on kõrgema haridustasemega inividid etniliselt ja rassiliselt tolerantsemad ning väärtustavad rohkem kultuuriliselt mitmekesisest keskkonda (Hainmueller ja Hiscox 2007: 405). Viimast arvestades tuleb siinjuures täpsustada, et inimkapitali teooria liigendamine rangelt majanduslikuks lähenemiseks on tinglik, sest kõrgema inimkapitali tasemega indiviidide soosivamat hoiakut immigrandite suhtes saab selgitada nii tugevama sotsiaalmajandusliku positsiooni kui ka mittemajanduslikust aspektist lähtuvalt laialdasemate teadmiste ja avarama silmaringiga. Lisaks on võimaliku selgitusena välja toodud asjaolu, et kõrgemalt haritud inimesed käituvad suurema tõenäosusega ühiskondlikult soovival viisil (Coenders 2001: 98) ning omavad mitmekesisemaid sotsiaalseid võrgustikke (Case *et al.* 1989: 480). Nimelt õpetatakse haridust omandades inimestele sageli ka sallivust ning seda, et tolerantsus on ühiskonnas soovitud nähtus. Samuti on haritumate inimeste sotsiaalsed võrgustikud eelduste kohaselt laiemal ulatusega, hõlmates tihtipeale ka välisriikidest pärit kontakte. Kokkupuude teistest riikidest pärit inimestega suurendab eeldatavasti veelgi nende teadlikkust, aitab kaasa globaalsema maailmavaate arenemisele ning soodustab seeläbi immigrandite suhtes positiivsemate hoiakute kujunemist.

1.3. Mittemajanduslike aspekte käsitlevad teoreetilised lähenemised hoiakutele immigrandite suhtes

Fetzer (2000b) on välja toonud, et lisaks majanduslikele huvidele pakuvad peamisi selgitusi hoiakute kujunemisele immigrandite suhtes veel ka marginaalsus- ja kontaktiteooriast tulenevad lähenemised. Kõige üldisema marginaalsusteooria (*marginality theory*) põhiidee kohaselt areneb nendes inimestes, kes on ise kogunud allasurutust, eelarvamuste ohvriks langemist või mingil moel diskrimineerimist, teiste samas situatsioonis olijate vastu sümpaatiat (Fetzer 2000a: 7). Isikliku kogemuse tõttu saadakse nende olukorrast aru, neid mõistetakse ja sellest tuleneb poolehoid. Antud teema

kontekstis on peamiselt kajastamist leidnud just marginaalsusteooria üks eriliike – kultuuriline marginaalsusteooria (*cultural marginality theory*).

Viimatinimetatud lähenemise põhiidee seisneb selles, et immigrantidega seotud hoiakute kujunemisel on määrava tähtsusega teguriks kultuurilised sidemed. Nimelt on kultuurilise marginaalsusteooria kohaselt indiviidide hoiakud immigrantide suhtes negatiivsemad juhul, kui nad ei suuda end tänu väga erinevale kultuurilisele taustale või raskuste (nagu näiteks tagakiusamine, diskrimineerimine) läbielamisele immigrantidega seostada (Rustenbach 2010: 56). Seda põhjusel, et olukord, kus kohalikud elanikud tunnevad, et neil on sihtriiki saabuvate immigrantidega väga vähe ühiseid jooni, pärsib nende suhtes usalduse tekkimist (*Ibid.*). Kultuurilised ja rahvuslikud sidemed immigrantidega aga vastupidiselt soodustavad nende suhtes tolerantsemate hoiakute kujunemist, mistõttu ongi kultuurilise marginaalsusteooria selgituse kohaselt positiivsemate hoiakute kujunemiseks vajalik immigrantidega niinimetatud kultuurilise läheduse (*cultural affinity*) tunnetamine. Viimase saavutamiseks on oluline, et indiviidid oleksid võimelised end sihtriiki saabuvate immigrantidega samastama, teatud tegurite näol paralleele tõmbama.

Kontaktiteooriast (*contact theory*), millele pani alguse Allport (1954), tuleneva lähenemise kohaselt langeb indiviidi tasandil hoiakute kujunemise selgitamisel fookus sellele, kui tihedaid ja mis liiki kokkupuuteid indiviid immigrantidega omab. Nimelt oli Allport (*Ibid.*) arvamusel, et sagedased pinnapealsed kokkupuuted tekitavad inimestes eelarvamusi ja võivad seeläbi vaenulikkust süvendada. Olulise panuse kontaktiteooria arendamisse tegi Pettigrew (1998: 70–73), kes on välja toonud, et läbi kontakti leiab aset neli üksteisega seotud protsessi, tänu millele saab võimalikuks hoiakute muutmine: võõra grupi (*outgroup*) tundmaõppimine, oma käitumise muutmine, tugevate sidemete loomine kahe grupi vahel ning grupisisene ümberhindamine. Võttes arvesse eelpooltoodut, ei saa järelikult alati üheselt väita, et tihedam kokkupuude immigrantidega soodustab nende suhtes positiivsemate hoiakute kujunemist, sest siinkohal pole oluline mitte üksnes kontakt ise, vaid ka selle kontakti iseloom. Pettigrew (*Ibid.*: 80) sõnade kohaselt peab kokkupuude immigrantidega omama potentsiaali sõprussuhte arenemiseks.

Kontaktiteooriale tugineva lähenemise põhiseisukoha järgi võivad niisiis sagedased isiklikud kokkupuuted kohalike elanike ja immigrantide vahel viia viimaste suhtes positiivsemate hoiakute kujunemiseni. Sellest tulenevalt on oluline, et indiviidide kokkupuuted immigrantidega oleksid lähedased ja püsivad. Vähesed, sootuks puuduvad või väga pealiskaudsed kokkupuuted immigrantidega võivad seevastu tolerantsemate hoiakute kujunemist pärssida. Selgitusena saab siinkohal välja tuua, et kohalikud elanikud, kes omavad immigrantidega rohkem isiklikke (positiivseid) kontakte, omavad nende suhtes ka vähem stereotüüpseid seisukohti ning eelarvamusi. Kuna immigrante õpitakse paremini tundma, siis vähenevad nende suhtes tajutavad ohud, hajuvad erinevad müüdid ning alusetud hirmud. Seega väheneb kohalikes elanikes immigrantidega seonduv ebakindlus ja teadmatus ning selle tulemusena hakatakse neid rohkem usaldama.

Niisiis on kontaktiteoorial põhineva käsitluse järgi need indiviidid, kes omavad isiklikke sidemeid või kokkupuuteid immigrantidega, eeldatavasti vähesemate eelarvamustega ja seeläbi ka nende suhtes tolerantsemate hoiakutega. Sotsiaalse kaasatuse (*social attachment*) lähenemise kohaselt on aga hoiakute kujunemine immigrantide suhtes seotud indiviidi sotsiaalse võõrandumisega. Immigrantide saabumisega sihtriiki võib kohalike elanike jaoks kaasneda palju senitundmatut, muuhulgas näiteks erinevad tavad, kultuur, keel. See kõik aga võib kohalikes elanikes tekitada ebakindlust, millest tulenevalt võidakse immigrantide suhtes üles näidata vaenulikkust (Rustenbach 2010: 67). Sotsiaalse kaasatuse lähenemise kohaselt omavad need indiviidid, kes on sotsiaalselt võõrandunud, suurema tõenäosusega immigrantide suhtes vähemtolerantsemaid hoiakuid.

Sotsiaalse võõrandumise ühe indikaatorina võib siinjuures käsitleda sotsiaalse või isikutevahelise (*interpersonal*) usalduse taset. Herreros ja Criado (2009: 339–340) on välja toonud, et sotsiaalset usaldust ei tohiks vaadelda üksnes usaldusena sarnase kultuuri- ja rahvusliku taustaga inimeste vastu, vaid see mõiste hõlmab endas ka usaldust võõraste suhtes, kellega ei olda varasemalt tuttavad. Järelikult laieneb toodud definitsiooni kohaselt usaldus kõigile inimestele, kaasa arvatud erineva päritolu ja kultuuritaustaga immigrantidele. Inimesed, kellele on iseloomulik kõrge sotsiaalse usalduse tase, lähtuvad arusaamast, mille kohaselt koostöö võõrastega on nende huvides

ning seega ei tasu neil teiste isikute vastu umbusaldust tunda enne, kui selleks ei ole reaalselt põhjust (*Ibid.*). Sellest tulenevalt suudavad need inivid, kellele on omane kõrgem isikutevahelise usalduse tase, eeldatavasti suurema tõenäosusega immigrantide saabumisest tuleneva ebakindluse ületada, võimalikke erinevusi aktsepteerida ning omada rohkem usku sellesse, et erisustega ei kaasne negatiivseid tagajärgi (Rustenbach 2010: 67).

Võttes kokku eelneva, saab siinkohal veelkord välja tuua, et sotsiaalne kaasatus, mille üheks mõõdikuks on isikutevahelise usalduse tase, vähendab eeldatavasti immigrantidega seonduvaid hirme ja ebakindlustunnet ning loob seeläbi soodsama pinnase nende suhtes tolerantsemate hoiakute kujunemiseks. Vastupidiselt sotsiaalselt võõrandunud inivididele ei omista need inimesed, kellele on omane kõrge isikutevahelise usalduse tase, isiklike ja ühiskondlike probleemide puhul süüd alusetult immigrantidele (*Ibid.*: 57). See kõik aga hõlbustab teisest riigist pärit inimeste integreerumist sihtriigi ühiskonda.

Enamikule inimestest on omased teatud poliitilised kalduvused ja seisukohad, mis mõjutavad nende arvamuse väljakujunemist erinevate, sealhulgas immigrantidega seotud küsimuste osas (Chandler ja Tsai 2001: 179). Seetõttu võib immigrantidega seotud hoiakuid selgitada ka indiviidi poliitilistest kaalutlustest lähtuvalt. Poliitilist sfääri silmas pidades pakub selgitusi hoiakute kujunemisele immigrantide suhtes poliitilise võõrandumise (*political alienation*) lähenemine, mis käsitleb hoiakute kujunemist immigrantide suhtes võrreldes eelnevalt väljatoodud sotsiaalse kaasatuse kontseptsiooniga üsna sarnasest ideest lähtuvalt.

Nimelt suhtuvad viimatinimetatud lähenemise kohaselt immigrantidesse negatiivsemalt need inivid, kes on poliitikast võõrandunud. Espenshade ja Hempstead (1996: 550) töid siinkohal argumendina välja, et poliitilisest elust kõrvale hoidvad inivid ei pruugi oma eluga rahul olla ja kipuvad selles kedagi teist süüdistama. Antud juhul võidakse rahulolematuse osas süüd omistada sihtriiki saabunud immigrantidele, kes võivad kohalikes elanikes erinevatel põhjustel tekitada hirme ja ebakindlust. Sellised süüdistused ei pruugi aga tegelikkuses taaskord olla õigustatud. Lisaks saab indiviidi huvi poliitilises elus toimuva vastu tõenäoliselt seostada ka tema kõrgema haridus-

taseme ja ühiskonnaellu kaasatusega (*Exploring...* 2013: 9), mis omakorda võivad kaasa tuua tolerantsema suhtumise immigrantidesse.

Kuna inimesed on huvitatud julgeolekust ja oma vara kaitstusest, siis võib lisaks eelpooltoodud lähenemistele hoiakute kujunemisele immigrantide suhtes selgitusi pakkuda ka naabruskonna turvalisuse (*neighbourhood safety*) käsitlus. Antud lähenemine rõhub immigrantide suhtes avalduvate hoiakute selgitamisel taaskord asjaolule, et immigratsiooni tagajärjel suureneb piirkonnas ebakindlustunne, tänu millele võivad kohalikud elanikud hakata ühiskonnas asetleidvaid negatiivseid nähtuseid (kuriteod, vägivald) omistama immigrantidele (Rustenbach 2010: 58). Ehkki indiviidide hirmud immigrantide kuritegevusliku käitumise osas võivad tegelikkuses olla üksnes tajutavad ning sellest tulenevalt antud süüdistused olla alusetud, võib immigratsiooniga kaasnev üldine ebakindluse kasv viia olukorrani, kus isegi väikeseid õigusrikkumisi hakatakse seostama suurema ebakindlustundega. Viimast isegi juhul, kui inimene ei ole ise väärtegade ohvriks langenud. Seega võivad naabruskonna turvalisuse selgituse kohaselt negatiivsed hoiakud immigrantide suhtes olla seotud inimeste turvatunde puudumisega (*Ibid.*). Olukord, kus indiviid ei tunne end kindlalt ja kaitstuna, võib naabruskonna turvalisuse käsitluse kohaselt järelkult kaasa tulla selle, et isiklikku turvatunde puudumist hakatakse seostama negatiivsete hoiakutega immigrantide suhtes.

Niisiis võib välja tuua väga mitmeid teoreetilisi lähenemisi, mida kasutakse nii majanduslikest kui mittemajanduslikest aspektidest lähtuvalt immigrantide suhtes avalduvate hoiakute selgitamisel. Töö järgnevas peatükis annab autor ülevaate varasemate teemakohaste empiiriliste uuringute tulemustest. Siinjuures on peamine rõhuasetus eelkõige nendel uuringutel, kus on erinevate riikide ja riikide gruppide näitel põhjalikumalt analüüsitud just antud töös esitatud teoreetiliste käsitluste paikapidavust indiviidi tasandi hoiakute kujunemisel.

2. ÜLEVAADE HOIAKUID IMMIGRANTIDE SUHTES KÄSITLEVATE VARASEMATE EMPIIRILISTE UURINGUTE TULEMUSTEST

2.1. Majandusliku konkurentsi käsitlesest ja inimkapitali teooriast lähtuvate varasemate empiiriliste uuringute tulemused

Indiviidi sotsiaalmajanduslikku positsiooni iseloomustavad näitajad kui hoiakuid immigrantide suhtes kujundavad tegurid on vaatluse all olnud paljudes empiirilistes uuringutes. Oma tuntud töös analüüsisid Scheve ja Slaughter (2001) indiviidide eelistusi immigratsioonipoliitika suhtes Ameerika Ühendriikide näitel ning tuvastasid tööturu oskuste ja eelistuste vahel tugeva seose, mille kohaselt vähesemate oskustega individid eelistavad rohkem piiravaid immigratsioonipoliitikaid. Arvestades tehtud eeldusega, et immigratsiooni tulemusena kasvab vähemkvalifitseeritud tööjõu pakkumine (st tööturul tiheneb konkurents sarnaste oskustega kohaliku tööjõu jaoks), on see järeldus kooskõlas eelpool käsitletud teoreetiliste seisukohtadega.

Tugeva seose olemasolu oskuste (mis peegeldavad immigratsiooni tagajärjel sihtriigi tööturul asetleidvaid võimalikke muutusi töötasu ja tööturuväljavaadete osas) ja hoiakute vahel kinnitasid ka Kessler (2001) ja Mayda (2006), kes järeldasid, et ehkki individid lähtuvad oma arvamuse kujundamisel isiklikest majanduslikest huvidest, on antud teema kontekstis oluline koht ka mittemajanduslikel motiividel. Lisaks tõi Mayda (2006: 524) täiendavalt välja, et immigrantide suhtes on vähemsoosivamate hoiakutega need individid, kes töötavad ametikohtadel, kus immigrantide osakaal kohalike elanikega võrreldes on kõrgem. Viite asjaolule, et just majanduslik surve on ajendiks

negatiivsete hoiakute kujunemisele immigrantide suhtes, tuvastasid ka Gang *et al.* (2002: 19–20), kelle uurimuse tulemuse kohaselt on immigrantidega tööturul konkureerivate indiviidide hoiakud nende suhtes vähemsoosivamad.

Niisiis on mitmetes uuringutes just indiviidi teadmisi ja oskusi vaadeldud keskse tegurina, mis määrab nende positsiooni tööturul ning seeläbi immigratsiooni tagajärjel majandusliku konkurentsi surve alla sattumise ulatuse. Antud lähenemine on aga osaks saanud kriitikale, mille kohaselt ei avaldu hariduse mõju hoiakutele üksnes läbi parema majandusliku konkurentsivõime, vaid seda tuleks interpreteerida kui suurenenud tolerantsust (vt inimkapitali teooriast tulenevaid selgitusi antud töö alapunktist 1.2). Nii Scheve ja Slaughter (2001) kui Mayda (2006) analüüsisid indiviidi oskuste rolli hoiakute kujunemisel eraldi majanduslikult aktiivsete (hõivatud, töötud) ja majanduslikult mitteaktiivsete hulka kuulujate lõikes ning kuna see osutus statistiliselt oluliseks vaid esimese grupi puhul, järeldasid nad, et hariduse ja oskuste roll hoiakuid kujundava tegurina avaldub läbi tööturu. Ent siiski on lisaks indiviidi haridusele ja oskustele hoiakute kujunemist immigrantide suhtes analüüsitud ka mitmete teiste majanduslikku kindlustunnet iseloomustavate näitajatega. Eelkõige võib siinkohal välja tuua indiviidi sissetulekut ning tööturu staatust kajastavad näitajad.

Chandler ja Tsai (2001: 186) leidsid Ameerika Ühendriikide näitel, et indiviidi sissetulek ei ole olulisel määral seotud sellega, millised on tema hoiakud immigratsiooni suhtes. Vastupidise tulemuseni jõudsid oma töös Semyonov *et al.* (2008: 21), kes tõid välja, et immigrantide panust ühiskonda hindavad negatiivsemalt madalama sissetulekuga ning töötute hulka kuuluvad inividid. See on kooskõlas teoreetiliste kaalutlustega, mille kohaselt negatiivsed hoiakud immigrantide suhtes kerkivad tugevamini eile sotsiaalmajanduslikult haavatavamate indiviidide puhul, keda ähvardab suurem konkurents. Euroopa riikide näitel järeldasid hiljutistes uurimustes ka Rustenbach (2010) ning Paas ja Halapuu (2012), et reeglina on madalama sissetulekuga indiviidide hoiakud immigrantide suhtes negatiivsemad, ent samas ei osutunud indiviidi staatus tööturul hoiakuid kujundava tegurina oluliseks. Siinjuures võib esile tõsta ka Andreescu (2011), kes uuris Suurbritannia näitel immigrantide ja immigratsioonipoliitika suhtes hoiakuid kujundavaid tegureid, võttes ühtlasi arvesse vastaja immigratsioonitausta. Nimelt leidis ta (*Ibid.*: 80), et kui majanduslikult haavatavad põliselanikud toetavad

suurema tõenäosusega immigrantide vastaseid poliitikaid ning kipuvad omama negatiivset pilti immigrantidest, siis mittepõliselanike (*non-natives*) puhul ei oma majanduslikud aspektid hoiakute kujunemisel tähtsust. Kuna käesoleva töö autor analüüsib hoiakuid immigrantide suhtes kujundavaid tegureid eraldi ka rahvusgruppide lõikes, on ka võrdlus Andreescu (2011) tulemustega igati huvipakkuv.

Kokkuvõttes võib öelda, et majandusliku konkurentsi lähenemine on immigrantide suhtes avalduvate hoiakute selgitamisel vaatluse all olnud mitmetes empiirilistes uuringutes. Ehkki siinkohal sai neist märgitud vaid väike osa ning leidub ka autoreid, kes on leidnud, et majanduslikud aspektid ei oma hoiakute kujunemisel immigrantide suhtes tähtsust (vt nt Hayes ja Dowds 2006), võib varasema kirjanduse põhjal siiski üldistatult öelda, et mitmete tööde tulemuste kohaselt on immigrantide suhtes tolerantsemamate hoiakutega kõrgema majandusliku kindlustundega iniviidid.

Käesoleva töö aluseks oleva teema kontekstis on kõige rohkem testitud inimkapitali teooria paikapidavust. Sõltumata kasutatavatest andmetest ja analüüsimetoodikast on inimkapitali oluline roll hoiakute kujunemisel immigrantide suhtes leidnud kinnitust enamustes empiirilistes uuringutes. Seega on tulemused siinkohal olnud veenvad, viidates sellele, et kõrgem inimkapitali tase ja tolerantsemad hoiakud immigrantide suhtes on omavahel tugevalt seotud. Ehkki tulemused teooria paikapidavuse osas on olnud ühesed, on seose olemasolu selgitatud mitmel eri moel.

Nagu käesoleva töö esimesest peatükist selgus, soodustavad rohkemad teadmised ja oskused positiivsemate hoiakute kujunemist sel põhjusel, et need tagavad suurema majandusliku kindlustunde. Haridus võimaldab tõsta inimeste konkurentsivõimet tööturul. Ent teisalt on seost indiviidi haridustaseme ja immigrantidesse suhtumise vahel põhjendatud ka mittemajanduslikust aspektist lähtuvalt. Näiteks väitsid Hainmueller ja Hiscox (2007: 436–437), et seos indiviidi haridustaseme või oskuste ning selle vahel, milline on tema nägemus immigratsiooni osas, ei tulene mitte niivõrd tööturu konkurentsiga seotud hirmudest, vaid selle taga on eelkõige erinevused indiviidide kultuurilistes väärtustes ja uskumustes. Eelduste kohaselt puutuvad kõrgemalt haritud inimesed rohkem kokku erinevate kultuuridega ja suhtuvad seetõttu immigratsiooniga kaasnedas võivasse kultuurilisse mitmekesisusse paremini, nad on oma olemuselt tolerantsemad, vähesemate eelarvamustega, kosmopoliitsemas maailmavaatega ning usuvad immigran-

tide positiivsesse panusesse sihtriigi majanduses (Haubert ja Fussell 2006: 503, Hainmueller ja Hiscox 2007: 437, Andreescu 2011: 80). Teemakohastes kirjandusallikates on sellele sageli viidatud kui hariduse liberaliseerivale mõjule (*liberalizing effect*) (Ceobanu ja Escandell 2010: 319).

Niisiis on kõrgema inimkapitali tasemega indiviidide soosivamat hoiakut immigrantide suhtes selgitatud nii tugevama sotsiaalmajandusliku positsiooni kui laialdasemate teadmiste ja avarama silmaringiga. Seega lähtub antud töö autor empiirilise analüüsi oodatavate tulemuste määratlemisel inimkapitali teooria postulaadist, mille kohaselt rohkemate teadmiste ja oskustega indiviidide suhtumine immigrantidesse on parem. Eelpooltoodule tuginedes on oluline silmas pidada, et tavaliselt ei ole võimalik üheselt interpreteerida, kas inimkapitali mõju hoiakuid kujundava tegurina tuleneb majanduslikest või mittemajanduslikest kaalutlustest. Pigem on siinkohal tegemist erinevate tegurite koostoimega.

2.2. Kontaktiteooriast ja kultuurilisest marginaalsusteooriast lähtuvate varasemate empiiriliste uuringute tulemused

Ka kultuurilise marginaalsusteooria paikapidavust on empiiriliselt mitmetes töedes testitud. Näiteks leidsid Haubert ja Fussell (2006: 502) Ameerika Ühendriikide näitel, et soosivad hoiakud immigrantide suhtes on seotud rahvuskeskse mõtteviisi eitamisega (st maailma nähakse ja oma hinnangud kujundatakse rohkem kui ühe kultuuri seisukohalt) ja välismaal elamisest saadud elukogemustega. Sides ja Citrin (2007) jõudsid Euroopa riikide näitel järeldusele, et hoiakuid immigratsiooni suhtes mõjutavad indiviidi etniline taust ja immigrandi staatus. Viimatinimetatud autorid tõid välja (*Ibid.*: 493), et positiivsemate hoiakutega on hiljuti sihtriiki saabunud indiviidid ning pikaajaline sihtriigis viibimine vähendab immigratsioonitausta mõju hoiakute kujunemisele. Sellist järeldust võib tõenäoliselt selgitada assimileerumisega, mille käigus indiviidid võtavad omaks sihtriigi kultuuri ja väärtused ning hakkavad end aja möödudes üha vähem immigrantidega samastama. Sidemed immigrantidega muutuvad seega nõrgemaks. Ka Andreescu (2011) tulemuste kohaselt pooldavad immigrantide perekonnast pärit indiviidid võrrel-

des põliselanikega vähem immigrantidevastaste poliitikate karmistamist ning usuvad rohkem sellesse, et immigrandid loovad ühiskonnas lisandväärtust.

Lisaks juba märgitud autoritele on mitmetes teistes töödes (vt nt Fetzer 2000a; Hayes ja Dowds 2006; Herreros ja Criado 2009; Paas ja Halapuu 2012; Valentova ja Berzosa 2012) samuti leitud, et usuliste ja rahvuslike vähemuste ning muul moel diskrimineeritute hulka kuuluvad on immigrantide suhtes tolerantsemad. Seega võib märgitud empiirilistele uuringutele tuginedes eeldada, et kui indiviid jagab immigrantidega ühist kultuuripärandit või on ise immigrandi taustaga, saab seda tõenäoliselt seostada positiivsemate hoiakutega, sest nende tegurite kaudu on võimalik end immigrantidega samastada. Ent vaatamata sellele, et mitmed autorid on saanud kultuurilise marginaalsusteooria seisukohtade paikapidavusele kinnitust, saab siinkohal välja tuua ka vastandlikke tulemusi.

Seost diskrimineeritute hulka kuulumise ja hoiakute vahel ei tuvastanud Rustenbach (2010). Ehkki ka näiteks Paas ja Halapuu (2012) viisid analüüsi läbi sama andmebaasi põhjal, tõi Rustenbach (2010: 69) oma tulemuste võimaliku selgitusena välja, et Euroopa riikide põlisrahvastiku esindajate hulgas on võrdlemisi vähe neid inimesi, kelle etniline taust on kirju. See omakorda aga tähendab, et ei pruugi olla piisaval hulgal inimesi, kes suudavad end isiklikult seostada raskuste ja diskrimineerimisega, mida immigrandid kogevad ning sel põhjusel ei pruugi kultuurilisele marginaalsusteooriale tuginev käsitlus Euroopa kontekstis hoiakute kujunemisele selgitust pakkuda (*Ibid.*). Nende kahe uuringu puhul saadud tulemused võivad niisiis olla selgitatavad erinevustega autorite lähenemises: Rustenbach (2010) viis analüüsi läbi üksnes põlisrahvastiku hulka kuuluvate indiviidide põhjal ja käsitles uurimisprobleemi mitmetasandilisena.

Juba märkimist leidnud töös leidsid Hayes ja Dowds (2006) Põhja-Iirimaa näitel, et kaks võtmetähtsusega selgitust hoiakute kujunemisele immigrantide suhtes tulenevad kultuurilisest marginaalsusteooriast ja kontaktiteooriast. Nimetatud teoreetilistest käsitlustest omistasid autorid (*Ibid.*) omakorda kõige olulisema rolli sotsiaalsele kokkupuutele immigrantidega, mida mõõdeti kolme näitajaga: kas indiviidil on immigrandist sõpru või töökaaslasi ning kas indiviid elab enesemääratluse järgi etniliselt mitmekesises piirkonnas või mitte. Uurimuse tulemusena järeldasid Hayes ja Dowds (2006:

469), et eelnev kokkupuude immigrantidega (sealjuures eriti sõprussuhe) soodustab märkimisväärselt immigrantide aktsepteerimist. Tulemusele, mille kohaselt immigrantide suhtes on tolerantsemate hoiakutega inimesed, kes omavad nendega sõprussuhteid, jõudsid ka Herreros ja Criado (2009: 350) ning Kehrberg (2007: 277). Lisaks on kontaktiteooriale kinnitust saanud O'Neil ja Tienda (2010: 757), kes viisid empiirilise analüüsi läbi kahe Põhja-Carolina maakonna põhjal ning leidsid, et püsivad kokkupuuted välisriigis sündinud isikutega (väljaspool töökeskkonda) on seotud tolerantsemate hoiakutega immigrantide suhtes. Pealiskaudsed kokkupuuted aga vastupidiselt soodustavad immigrantidevastaseid hoiakuid (*Ibid.*).

Oma hiljutises uurimuses said ka Valentova ja Berzosa (2012: 357) Luksemburgi näitel kinnitust kontaktiteooriast tulenevale hüpoteesile, mille kohaselt isiklik kokkupuude või kogemus immigratsiooniga mõjutab positiivselt immigrantidega seotud hoiakuid. Viimatinimetatud uurimuse eripäraks on see, et autorid võtsid analüüsi läbiviimisel arvesse ka vastajate immigratsioonitausta. Kõnealuse töö tulemusena selgus, et kõige positiivsemate hoiakutega olid välisriigis sündinud inividid ning kontakti intensiivsus välismaalastega mõjutas positiivselt põlisrahva hoiakuid immigrantide suhtes. Eelnevalt märkimist leidnud uuringutest mõnevõrra erinevat lähenemist kasutas ka Andreescu (2011), kes testis samuti kontaktiteooriast tulenevat hüpoteesi, mille kohaselt sagedasem kokkupuude immigrantidega vähendab nende suhtes ülesnäidatavat vastumeelsust. Kuna Suurbritannias on suurem osa immigrantidest koondunud suurlinnadesse, kasutati kontaktiteooria indikaatorina indiviidi elukoha asustustüüpi. Analüüsi tulemusena järeldas Andreescu (*Ibid.*: 80), et võrreldes maapiirkondadest või väiksematest linnadest pärit põliselanikega pooldavad suurlinnades elavad inividid vähem tõkestavaid immigratsioonipoliitikaid ning tajuvad suurema tõenäosusega immigrantide positiivset panust ühiskonda.

2.3. Teistele teoreetilistele käsitlustele tuginevate uuringute tulemused ning kokkuvõttev ülevaade erinevaid käsitlusi kinnitavatest empiirilistest uuringutest

Nagu käesoleva töö esimeses peatükis erinevaid teoreetilisi käsitlusi hõlmavast ülevaatest selgus, seostatakse hoiakute kujunemist immigrantide suhtes ka poliitilise sfääriga. Siinjuures on olulisel kohal indiviidi poolt ülesnäidatav huvi poliitilises elus toimuva vastu. Sarnaselt Espenshade'i ja Hempstead'i (1996) tööga leidsid ka Sides ja Citrin (2007), et poliitiliselt teadlikud invidiidid, kes võtavad osa poliitilistest aruteludest, tajuvad immigratsiooni tagajärgi vähemnegatiivsemana ning eelistavad vähemal määral immigratsiooni tõkestamist. Nimetatud autorite uurimistulemused on kooskõlas poliitilise võõrandumise lähenemise seisukohtadega. Otseselt indiviidi poliitilist huvi või vastupidiselt võõrandumist iseloomustavaid näitajaid on aga tegelikult vaadeldud võrdlemisi vähestes empiirilistes uuringutes.

Levinud lähenemise kohaselt on paljud autorid (vt nt Semyonov *et al.* 2008; Scheve ja Slaughter 2001; Hainmueller ja Hiscox 2007; Artiles ja Molina 2011) hoiakuid immigrantide suhtes kujundavate tegurite analüüsimisel poliitilist aspekti silmas pidades arvesse võtnud seda, milline on indiviidi kuulumine vasak-parempoolsele poliitilise ideoloogia skaalal. Tulemuste osas ollakse siinjuures üksmeelel, et konservatiivsemate ideoloogiate ja parempoolsete parteide pooldajad on ühiskonnas toimuvate muudatuste osas vähem soosivamad ja nende hoiakud immigrantide suhtes on seega negatiivsemad. Pardos-Prado (2011) leidis Euroopa riikidel põhineva analüüsi tulemusena, et poliitilised eelistused vormivad rohkemal määral just tugevamat sotsiaalmajanduslikku positsiooni omavate indiviidide hoiakuid, tuues siinkohal argumendina välja, et selliseid inimesi ohustab immigrantidega konkureerimine vähem, mistõttu tuginevad nad oma arvamuste ja hoiakute kujundamisel rohkem ideoloogiatele. Ka Sides ja Citrin (2007: 493) järeldasid, et konservatiivse poliitilise ideoloogia järgijad on immigrantide suhtes negatiivsemate hoiakutega, tuues omanäolise tulemusena täiendavalt välja, et kõnealune seos muutub veelgi tugevamaks juhul, kui nad on poliitiliselt teadlikud.

Hiljutistes teemakohastes empiirilistes uuringutes on poliitilisse sfääri kuuluva märksõnana välja toodud ka riigis avalikku võimu teostavate institutsioonide usaldamine, mis

arvatakse samuti olevat seotud indiviidide hoiakutega immigrantide suhtes. Husfeldt (2004: 65; 2006: 369–370), kes analüüsis koolinoorte hoiakuid immigrantide suhtes ning neid kujundavaid tegureid, leidis, et usaldus valitsusega seotud institutsioonide vastu vähendab negatiivseid hoiakuid. Kuna eeldatavasti seisavad kõnealused institutsioonid stabiilsuse ja turvalisuse eest, siis võib seose ilmnamist osaliselt selgitada immigrantidega seonduvate majanduslike ja ühiskondlike hirmude vähenemisega (Husfeldt 2006: 371–372). Mõnevõrra värskemates töödes on poliitilise või institutsionaalse usalduse tähtsust immigrantidega seotud hoiakute kujunemisel rõhutanud Andreescu (2011: 82) ning Paas ja Halapuu (2012: 10). Ka viimatinimetatud autorid on jõudnud järeldusele, et indiviidid, kes ei usalda riigi poliitikut ja võimuinstitutsioone, on immigrantide suhtes vähem tolerantsed. Lisaks selgub Andreescu (2011) tööst, et kui indiviidi poliitiline orientatsioon on hoiakute kujunemisel oluline vaid põliselanike gruppi kuulujate puhul, siis institutsionaalne usaldus osutus oluliseks hoiakutega seotud teguriks mõlemas alamvalimis. Võttes arvesse väljatoodud empiiriliste uurimuste tulemusi, leiab autor, et antud teema kontekstis on otseselt indiviidi poliitilist võõrandumist iseloomustavate indikaatorite kõrval põhjendatud ka täiendavate poliitilisse sfääri kuuluvate näitajate analüüsi kaasamine. Peatudes siinjuures institutsionaalset usaldust iseloomustaval näitajal, saab märkida, et ilmselt võib selle puhul seoseid otsida ka poliitilise võõrandumisega. Tõenäoliselt on indiviidide poliitilisest elust võõrandumine muuhulgas seotud ka nende usuga sellesse, kas riigi võimuinstitutsioonid lähtuvad oma tegevuses nende huvidest või mitte.

Ehkki kirjandusest leiab näiteid töödest, kus on hoiakuid immigrantide suhtes selgitava tegurina vaadeldud ka seda, milline on indiviidi sotsiaalse, isikutevahelise usalduse tase, tuleb siinkohal siiski tõdeda, et sotsiaalse kaasatuse aspektile on antud teema kontekstis võrdlemisi vähe tähelepanu pööratud. Siinkohal väärivad esiletõstmist juba märkimist leidnud Herreros ja Criado (2009), kes analüüsisid Euroopa riikide näitel hoiakuid immigrantide suhtes selgitavaid tegureid, suunates põhifookuse just sellele, mil määral hoiakud on seotud sotsiaalse usaldusega. Uurimuse tulemusena selgus, et inimesed, kelle puhul sotsiaalne usaldus on kõrgem, on immigrantide suhtes positiivsemate hoiakutega. Nagu käesolevas töös eelnevalt välja toodud, võib nimetatud seose taga olla asjaolu, et selliste karakteristikutega indiviidid ei süüdistata immigrante alusetult erinevates ühiskondlikes probleemides nagu näiteks kõrge tööpuuduse või kuritegevuse tase.

Herreros ja Criado (2009: 347) lisasid täiendavalt, et sotsiaalsel usaldusel on ka kaudne mõju: nimelt vähendab see immigrantidega seonduvaid tajutavaid ohte, mis on hoiakute kujunemisel oluliseks lähteallikaks.

Kinnitust, et isikutevahelise usalduse taseme ja immigrantidevastaste hoiakute vahel on negatiivne seos, said oma töödes ka Espenshade ja Hempstead (1996), Andreescu (2011) ning Rustenbach (2010). Viimase töö puhul leidis sotsiaalse kaasatuse lähenemine kinnitust siiski osaliselt. Nimelt kasutas Rustenbach (2010) sotsiaalse kaasatuse lähenemise selgitamisel lisaks isikutevahelisele usaldusele mõõdikuna ka seda, kas inivid elab koos perega, eeldades, et sellised inimesed on huvitatud ühiskonna stabiilsusest ning võivad sellest tulenevalt olla immigrantide suhtes vähemtolerantsemad. Seos hoiakute ja perekonnaga koos elamise vahel ei osutunud aga oluliseks ning Rustenbach (2010: 67) tõi siinkohal välja, et see ei pruugi olla indiviidi sotsiaalse kaasatuse iseloomustamiseks sobiv näitaja. Tuginedes lisaks teoreetilistele kaalutlustele ka varasemate empiiriliste uuringute tulemustele, eeldab autor, et hoiakud immigrantide suhtes võivad olla seotud ka indiviidi sotsiaalse võõrandumisega.

Käesolevas töös vaatluse all olevate mitmete teiste selgitustega võrreldes on vaid vähestes empiirilistes analüüsides hinnatud naabruskonna turvalisuse teooria paikapidavust. Siinkohal võib näitena välja tuua juba märkimist leidnud Chandler'i ja Tsai (2001) töö, kust selgub, et kuritegevuse pärast rohkem hirmu tundvad inimesed on immigrantide suhtes mõnevõrra tolerantsemate hoiakutega, ent nimetatud näitajate vaheline seos on siiski nõrk. Hilisemates uuringutes on seost isikliku turvatunde ja immigratsioonihoiakute vahel Euroopa riikide näitel analüüsinud Rustenbach (2010) ning Paas ja Halapuu (2012). Viimatinimetatud tööde näol on naabruskonna turvalisuse teooriast tulenevad seisukohad kinnitust leidnud.

Kokkuvõttev ülevaade varasematest empiirilistest uuringutest, mille tulemusena on kinnitust leidnud erinevatest vaatlusalustest teoreetilistest käsitlustest tulenevad põhisuhted, on koondatud järgneval leheküljel toodud tabelisse 1.

Tabel 1. Kokkuvõtte erinevaid teoreetilisi seisukohti kinnitavatest varasemate empiiriliste uuringute tulemustest

Teoreetiline käsitlus	Teoreetilisi seisukohti kinnitavad empiiriliste uuringute tulemused	Allikas
Majandusliku konkurentsi käsitlus	Immigrantide suhtes on vähemsoosivate hoiakutega majanduslikult haavatavamad (st töötud, madalama sissetuleku, vähesemate oskuste ja teadmistega) iniviidid.	Scheve ja Slaughter (2001); Kessler (2001); Gang <i>et al.</i> (2002); Mayda (2006); Semyonov <i>et al.</i> (2008); Malchow-Møller <i>et al.</i> (2008); Rustenbach (2010)
Kultuuriline marginaalsusteooria	Positiivsemate hoiakutega on need iniviidid, kes kuuluvad vähemuste (rahvuslike, religioosete) hulka ning iniviidid, kes on ise langenud diskrimineerimise ohvriks või omavad välismaal töötamise kogemust.	Fetzer (2000a); Hayes ja Dowds (2006); Sides ja Citrin (2007); O'Neil ja Tienda (2010); Haubert ja Fussell (2006); Herreros ja Criado (2009); Valentova ja Berzosa (2012); Paas ja Halapuu (2012)
Kontaktiteooria	Immigrantide suhtes on tolerantsemad iniviidid, kes omavad nendega isiklike sidemeid, tihedamat kokkupuudet. Juhuslikud või pinnapealsed kontaktid immigrantidega võivad aga negatiivseid hoiakuid süvendada.	Hayes ja Dowds (2006); Kehrberg (2007); Herreros ja Criado (2009); O'Neil ja Tienda (2010); Paas ja Halapuu (2012); Valentova ja Berzosa (2012)
Inimkapitali teooria	Soosivamad hoiakud immigrantide suhtes on seotud iniviidide kõrgema haridustasemega.	Gang <i>et al.</i> (2002); Haubert ja Fussell (2006); O'Neil ja Tienda (2010); Hainmueller ja Hiscox (2007); Semyonov <i>et al.</i> (2008); Paas ja Halapuu (2012); Andreescu (2011)
Naabruskonna turvalisuse käsitlus	Negatiivsed hoiakud immigrantide suhtes on seotud isikliku turvatunde puudumisega.	Chandler ja Tsai (2001); Rustenbach (2010); Paas ja Halapuu (2012)
Poliitilise võõrandumise lähenemine	Iniviidi huvi poliitika vastu on seotud tema hoiakutega immigrantide suhtes. Vähetolerantsed on poliitilisest elust võõrandunud inimesed.	Espenshade ja Hempstead (1996); Sides ja Citrin (2007); Pettigrew <i>et al.</i> (2007); Rustenbach (2010)
Sotsiaalse kaasatuse lähenemine	Hoiakud on seotud iniviidi ühiskonnaellu kaasatusega. Isikud, kes on sotsiaalselt võõrandunud ning ei usalda teisi ühiskonnaliikmeid, on immigrantide suhtes vähemsoosivate hoiakutega.	Herreros ja Criado (2009); Rustenbach (2010); Andreescu (2011); Halapuu <i>et al.</i> (2013)

Allikas: autori koostatud.

Lisaks otseselt töö esimeses peatükis vaatluse all olevatest teoreetilistest käsitlustest tulenevatele teguritele võib hoiakute kujunemine immigrantide suhtes olla seotud ka mitmete teiste näitajatega. Lisaks juba märkimist leidnud teguritele saab siinkohal välja

tuua ka demograafilised karakteristikud nagu vanus ja sugu ning indiviidi elukoha asustustüüp. Ehkki empiiriliste uurimuste tulemused ei ole nimetatud tegureid silmas pidades alati olnud ühesed, on mitmed autorid (vt nt Gang *et al.* 2002: 27; Card *et al.* 2005: 26; O'Rourke ja Sinnott 2006: 857; Semyonov *et al.* 2008: 21) siiski leidnud, et nooremad, naissoost ja linnapiirkondades elavad individid omavad immigrantide suhtes suurema tõenäosusega tolerantsemaid hoiakuid kui vanemaealised, meessoost ja maa- piirkondadest pärit individid. Selgitusi hoiakute ja elukoha asustustüübi vahelisele seosele võivad muuhulgas pakkuda kontakti- ja inimkapitali teooriale tuginevad lähenemised. Sageli on linnapiirkondadesse koondunud inimesed kõrgemalt haritud ning kuna sihtriiki saabuvad immigrantid asuvad enamasti elama suurematesse linnadesse, võib sellega sealsete elanike jaoks kaasneda rohkem võimalusi tihedamaks kokkupuuteks erineva kultuuritaustaga inimestega, mille tulemusena õpitakse neid paremini tundma. Samuti on varasemates empiirilistes uuringutes hoiakuid immigrantide suhtes selgitava tegurina üsna sageli analüüsi kaasatud indiviidi religioossusega seotud näitajad. Viimase osas on siinkohal oodatava seose suuna määratlemine siiski keerulisem, sest kasutatud on mitmeid religiooniga seonduvaid muutujaid ning ka tulemused ei ole seejuures olnud ühesed.

Tuginedes antud teemavaldkonnas läbiviidud varasemate empiiriliste uuringute tulemustele, saab antud peatüki kokkuvõtteks öelda, et hoiakud immigrantide suhtes võivad olla seotud väga mitmete individidele omaste karakteristikutega ning kõik käsitlemist leidnud teoreetilised lähenemised on varasemate uurimuste näol rohkemal või vähemal määral kinnitust leidnud. Tõid iseloomustava ühise joonena ilmneb, et hoiakuid immigrantide suhtes ja neid kujundavaid tegureid uurides on valim üldjuhul kitsendatud üksnes nendele objektidele, kes kuuluvad sihtriigis põlisrahva hulka. Alternatiivse lähenemisena on mitmetes varasemates töödes analüüs läbi viidud elanikkonna kui terviku näitel, eristamata rahvastikus päritolu või kuuluvuse alusel üldse alamgruppe.

Mitmetes värskemates töödes on aga hoiakute uurimisel tähelepanu pööratud ka erinevate rahvastikurühmade eristamisele ja laiema elanikkonna analüüsi kaasamisele. Siinkohal võib näitena tuua eelnevalt märkimist leidnud Valentova ja Berzosa (2012) artikli, kus on Luksemburgi andmetel kolme erineva migratsioonitaustaga elanike lõikes analüüsitud kontakti- ja assimilatsiooniteooria paikapidavust. Samuti Andreescu (2011),

kes võttes arvesse perekonna immigratsioonialalugu uuris Suurbritannia näitel hoiakuid immigrantide ja immigratsioonipoliitika suhtes selgitavaid tegureid. Euroopa riikide näitel on sarnast lähenemist kasutanud Halapuu *et al.* (2013), kelle töö eripäraks on lisaks rohkemate riikide hõlmamisele ja mõnevõrra kitsamale fookusele ka rahvastikurühmade moodustamise alus: eristatud pole põlis- ja mittepõliselanikke, vaid rahvusenamusi ja -vähemusi.

Käesoleva töö järgnevas peatükis on hoiakuid immigrantide suhtes kujundavaid tegureid analüüsitud nii kogu elanikkonna kui ka rahvusgruppide lõikes. Rahvusgruppina on siinjuures piiritletud rahvusenamused ja -vähemused ning indiviidi ühte või teise rühma kuulumine põhineb tema isiklikul enesemääratlusel. Eelnevalt käsitlemist leidnud kultuurilise marginaalsusteooria seisukohad annavad alust arvata, et rahvusenamuste ja -vähemuste hulka kuulujate hoiakud immigrantidega seotud küsimuste osas võivad olla erinevad. Ühtlasi on see kinnitust leidnud mitmete varasemate empiiriliste uuringute näol (vt antud töö alapunkt 2.2). Analüüsi läbiviimine ka erinevate rahvusgruppide lõikes võimaldab seega vaadelda, kas nende rahvastikurühmade puhul ilmneb eripärasid ka hoiakutega seotud tegurite osas või saab siinkohal teha põhiosas sarnased järeldused.

3. HOIAKUD IMMIGRANTIDE SUHTES JA NEID SELGITAVAD TEGURID EUROOPA RIIKIDE NÄITEL

3.1. Kasutatavad andmed ja meetodika

Käesoleva töö empiirilises osas on analüüsitud hoiakuid immigrantide suhtes ja nende võimalikku seost teguritega, mis erinevate teoreetiliste käsitluste ning varasemate empiiriliste uuringute tulemuste kohaselt omavad tähtsust nimetatud hoiakute selgitamisel. Analüüsi aluseks olevad andmed pärinevad Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaasist. Tegemist on sotsiaalteadusliku uuringuga, mille eesmärgiks on kaardistada ja selgitada Euroopa muutuvate institutsioonide ning mitmekesise elanikkonna hoiakute, uskumuste ja käitumismallide vastastikust toimet (*About...* 2013).

Euroopa Sotsiaaluuringut viiakse läbi alates 2002. aastast kaheaastaste intervallide järel. Uuringu andmebaas on rahvusvaheliselt tunnustatud ning see sisaldab mitmeid muutujaid, mida on võimalik kasutada hoiakuid immigrantide suhtes kujundavate tegurite analüüsimisel. Erinevate voorude andmete põhjal on ka varasemalt läbi viidud käesoleva tööga sarnasesse teemavaldkonda kuuluvaid analüüse, tänu millele on Euroopa riikide elanike hoiakuid käsitlev kirjandus oluliselt täienenud. Lisaks sellele, et Euroopa Sotsiaaluuringu läbiviimise tulemusena koostatud andmebaas sisaldab mitmekülgset informatsiooni erinevatest Euroopa riikidest pärit vastajate kohta, saab selle kasutamise eeliseks lugeda asjaolu, et uuringu käigus on suurt tähelepanu pööratud andmete kvaliteedile ja võrreldavusele. Sel eesmärgil lähtutakse uuringu läbiviimisel põhjalikult väljatöötatud ühtsest meetodikast ning järgitakse kindlaid andmekogumisprintsiipe.

Antud töö empiirilises osas kasutatavad andmed on kogutud Euroopa Sotsiaaluuringu viienda vooru raames 2010. aasta lõpus ja 2011. aasta alguses. Andmed on kogutud

keskmiselt tund aega kestva näost-näku intervjuu käigus, kasutades standardiseeritud küsitlusankeeti. Valimisse on kaasatud isikud alates 15. eluaastast. Uuringu viienda vooru andmebaas sisaldab vastuseid 52458 vaatluse kohta kokku 27 Euroopa riigist: Belgia, Bulgaaria, Šveits, Küpros, Tšehhi, Saksamaa, Taani, Eesti, Hispaania, Soome, Prantsusmaa, Suurbritannia, Kreeka, Horvaatia, Ungari, Iirimaa, Iisrael, Leedu, Holland, Norra, Poola, Portugal, Venemaa, Rootsi, Sloveenia, Slovakkia ja Ukraina. Käesolevas töös läbiviidud analüüs hõlmab andmeid 25 Euroopa riigist pärit vastajate kohta. Vaatluse alt jäid välja Portugal ja Hispaania, sest nende riikide puhul esines anomaaliaid autorit huvitava leibkonna netosissetuleku näitaja osas. Ka ülejäänud tunnuste puhul on analüüsi kaasatavate andmete valikul lähtutud kriteeriumist, mille kohaselt jäeti kõrvale vaatlused, mille puhul erinevate tunnuste korral esines puuduvaid väärtuseid. Lõplikku valimisse kuulub 29240 vastajat.

Töö uurimisobjektiks on niisiis indiviidide hoiakud immigrantide suhtes ning neid selgitavad tegurid. Euroopa Sotsiaaluuringu raames läbiviidud küsitluse käigus paluti vastajatel 11-palli skaalal anda oma hinnang immigrantide saabumisele sihtriiki kolmest erinevast aspektist lähtuvalt:

- kas see mõjub riigi majandusele hästi või halvasti, kui teistest riikidest pärit inimesed riiki elama tulevad;
- kas immigrantide riiki elama asumine pigem kahjustab või rikastab riigi kultuurielu;
- kas riik muutuks immigratsiooni tagajärjel elukoha mõttes halvemaks või paremaks paigaks.

Hinnangud loetletud küsimuste osas aitavad mõista, kuidas immigrante ja nende rolli sihtriigi ühiskonnas tajutakse ning seega võib öelda, et need peegeldavad inimeste hoiakuid.

Lähtudes vajalike andmete kättesaadavusest, võttis autor vaatluse alla mitmed tunnused, mis erinevate teoreetiliste käsitlete ning varasemate empiiriliste uuringute tulemuste kohaselt võivad omada tähtsust hoiakute kujunemisel immigrantide suhtes. Majanduslikest näitajatest on analüüsi kaasatud muutuja, mis sisaldab informatsiooni vastaja leibkonna netosissetuleku kohta. Sissetuleku näitaja on esitatud detsiilidena, mis tagab

võrreldavuse ka erinevate riikide vahel ning seda on töös käsitletud pideva tunnusena. Informatsiooni indiviidide tööturu staatuse kohta pakub muutuja, mis iseloomustab seda, milline oli intervjueeritava peamine tegevusala viimase seitsme päeva jooksul. Antud muutuja väärtuste ümberkodeerimisel on lähtunud Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (*International Labour Organization*) metoodikast ning seega moodustub kolm kategooriat, millesse inividid tööturu staatuse alusel jagunevad: 0–mitteaktiivsed, 1–hõivatud, 2–töötud. Majanduslikult mitteaktiivsete hulka kuuluvad need inividid, kes viimase seitsme päeva jooksul ei töötanud ega tegelenud töö otsimisega. Mitteaktiivsuse põhjused ei pruugi sealjuures olla ühesed: lisaks sellele, et teatud hulk inivide ei soovi töötada, leidub ka neid, kes soovivad, kuid erinevatel põhjustel ei ole võimelised töötama. Nii kuuluvad mitteaktiivsete hulka näiteks pensionärid, õpilased, puudega inimesed, lapsehoolduspuhkusel olevad vanemad ja ajateenistuses viibijad. Inividid, kes osalesid aga tööturul tööjõu pakkujana, kuuluvad majanduslikult aktiivse rahvastiku ehk tööjõu hulka ning nende puhul saab omakorda eristada hõivatuid ja töötuid.

Inimkapitali teooriale tugineva lähenemise kohaselt on indiviidide hoiakud immigrandite suhtes seotud haridustasemega. Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaasis on informatsioon vastajate haridustaseme kohta esitatud seitsme kategooriana. Selguse ning edaspidise interpreteeritavuse huvides on indiviidi kõrgeimat omandatud haridustaset iseloomustava muutuja väärtused ümber kodeeritud väiksemaks arvuks kategooriateks nii, et vastajad jagunevad kolmeks: madalaima, keskmise ja kõrgeima haridustasemega inividid. Kuna aina dünaamilisemaks muutuv tegevuskeskkonnas tõstetakse sageli esile pideva enesetäiendamise vajaduse ning elukestva õppe tähtsust, kaasas autor täiendava inimkapitali indikaatorina analüüsi ka binaarse muutuja, mis iseloomustab seda, kas vastaja on viimase 12 kuu jooksul oma tööalaste teadmiste või oskuste parandamiseks osalenud mõnel kursusel, loengul või konverentsil. Nimetatud tunnuse kaasamist hoiakuid immigrandite suhtes selgitava tegurina võib pidada suhteliselt uudseks, sest autorile teadaolevalt on varasemates empiirilistes uuringutes üldjuhul piirdutud vaid formaalse haridustaseme kui inimkapitali indikaatori vaatlemisega.

Kultuurilise marginaalsusteooria seisukohtadest lähtuvalt on analüüsi kaasatud muutuja, mis näitab, kas inivid kuulub enda arvates mõnda gruppi, keda riigis diskrimineeritakse. Viimase tunnuse puhul on tegemist indiviidi subjektiivse hinnanguga. Vastused

küsimusele, kas indiviid on viimase kümne aasta jooksul teinud vähemalt kuus kuud tasulist tööd mõnes teises riigis, iseloomustavad indiviidide välisriigis töötamise kogemust. Vajalike andmete puuduse tõttu ei olnud võimalik analüüsi kaasata muutujaid, mis iseloomustaksid, kui tihedaid ja millise iseloomuga kokkupuuteid vastajad teistest riikidest pärit inimestega omavad. Sel põhjusel on kontaktiteooria paikapidavuse testimiseks kasutatud just välismaal töötamise kogemust, eeldades, et sellega kaasnevad ka kokkupuuted teistest riikidest pärit inimestega. Antud lähenemist õigustab asjaolu, et ka teised autorid (vt nt Valentova ja Berzosa 2012: 344) on märkinud, et välismaal elamise kogemust võib vaadelda tihedalt kontaktiteooriaga seonduva tegurina.

Poliitilise võõrandumise indikaatorina käsitleb autor muutujat, mis mõõdab seda, kui huvitatud on indiviid poliitikast. Ehkki andmebaas sisaldab ka mitmeid teisi näitajaid, mida saab kasutada indiviidi poliitilises elus osalemise iseloomustamiseks, otsustas autor just nimetatud muutuja kasuks. Seda põhjusel, et huvi poliitika vastu võib pidada üheks peamiseks poliitilist kaasatust iseloomustavaks näitajaks ning seda võib lugeda eelduseks poliitilises elus osalemisele (Kaldur *et al.* 2011: 14). Uuringu käigus paluti vastajatel oma huvi poliitika vastu hinnata nelja palli skaalal, kus väiksem väärtus tähendas suuremat huvi. Käesolevas töös on nimetatud muutuja väärtused ümber kodeeritud nii, et moodustuks järgmine binaarne muutuja: 0–kui indiviid ei tunne üldse huvi poliitika vastu või on vähe huvitatud, 1–kui indiviid on üsna või väga huvitatud. Ühtlasi sisaldab Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaas vastuseid mitmetele küsimustele, mis pakuvad informatsiooni riigis avalikku võimu teostavate institutsioonide usaldamise kohta. Kuna hiljutistes empiirilistes uurimustes (vt käesoleva töö alapunkt 2.3) on rõhutatud antud aspekti olulisust hoiakute kujunemisel, on analüüsi kaasatud ka tunnused, mis iseloomustavad vastaja hinnangut parlamendi, parteide, politsei ja riigi õigussüsteemi usaldatavusele. Indiviidi institutsionaalset usaldust iseloomustavate näidikute kaasamine tagab ka tulemuste parema võrreldavuse uuringu varasemal voorul põhinevate analüüsidega.

Sotsiaalse kaasatuse teooriat silmas pidades on vaatluse all muutuja, mis mõõdab isikutevahelise usalduse taset. Vastajate hinnang viimase näitaja osas väljendub skaalal 0–10, kus kõrgem väärtus tähistab suuremat inimestevahelist usaldust. Testimaks naabruskonna turvalisuse lähenemise seisukohtade paikapidavust, kaasas autor tunnuse,

mis iseloomustab seda, kui turvaliselt vastaja end pimedal ajal üksinda oma kodu ümbruses jalutades tunneb. Töös kasutatud kodeeringu kohaselt tähistab näitaja suurem väärtus kõrgemat hinnangut naabruskonna turvalisusele.

Varasemate empiiriliste uuringute kohaselt võib hoiakute kujunemine immigrantide suhtes olla seotud ka religioossusega. Seda kui religioosseks vastaja end peab on väljendatud skaalal 0–10. Et võtta arvesse demograafilistest näitajatest tulenevat mõju hoiakute kujunemisele, kaasas autor analüüsi muutujad vanus ja sugu. Lisaks on varasemate empiiriliste uuringute tulemustest lähtuvalt vaatluse all tunnus, mis pakub informatsiooni indiviidi elukohta asustustüübi kohta. Sarnaselt mitmete teiste muutujatega on ka vastaja elukohta iseloomustava näitaja puhul kasutatud originaalandmetest erinevat kodeeringut. Kõnealune muutuja võib antud juhul omada kolme väärtust: 0–kui tegemist on talu või koduga maakohas, külaga; 1–kui tegemist on (väike)linnaga; 2–kui vastaja elukohaks on suurlinn, selle eeslinn või ääreala.

Ülevaade kõigist töös kasutatavatest Euroopa Sotsiaaluuringu viienda vooru käigus kogutud andmetest ning nende täpsest kodeeringust on toodud lisa 1.

Analüüsi aluseks olevate andmete näol on tegemist ristanndmetega. Et uurida seoseid indiviide iseloomustavate tunnuste ja hoiakute vahel, viis autor läbi mitmese regressioonanalüüsi, hinnates järgmist üldkuju omava mudeli:

$$(1) \quad Y_i = \alpha_0 + \sum_{j=1}^K \beta_j X_{ij} + \sum_{l=1}^M \gamma_l D_{il} + u_i,$$

kus Y_i – i -nda indiviidi hoiakuid immigrantide suhtes iseloomustav näitaja;

X_{ij} – hoiakuid immigrantide suhtes selgitava j -nda näitaja väärtus i -nda indiviidi korral;

D_{il} – i -nda indiviidi kuulumine l -ndasse riiki;

$j=1, \dots, K$ – hoiakuid selgitavate muutujate arv; $l=1, \dots, M$ – riikide arv;

$\alpha_0, \beta_j, \gamma_l$ – hinnatavad parameetrid;

u_i – vealiige.

Sarnast üldkuju omava lineaarse regressioonimudeli hindamine on ka varasemate empiiriliste uuringute puhul hoiakute analüüsimisel üsna levinud. Olenevalt kasutata-

vatest andmetest ja sõltuva muutuja iseloomust põhineb mitmetes töödes (vt nt Citrin *et al.* 1997) läbiviidud analüüs ka järjestatud muutuja modelleerimisel. Antud juhul on hinnatava regressioonimudeli sõltuva muutuja näol tegemist faktoranalüüsi käigus moodustatud pideva tunnusega, mida on täpsemalt käsitletud käesoleva töö järgnevas alapunktis 3.2. Vaatlusalused selgitavad muutujad, mis erinevate teoreetiliste käsitluste ja varasemate empiiriliste uuringute kohaselt omavad potentsiaali immigrantide suhtes hoiakute kujunemisel, võib jaotada kolme suuremasse kategooriasse:

- indiviidi sotsiaalmajanduslikku positsiooni iseloomustavad näitajad (tööturu staatus, leibkonna netosissetulek, haridustase, täienduskoolitusel osalemine);
- indiviidi sotsiaaldemograafilised karakteristikud (sugu, vanus, elukoha asustustüüp);
- ning muud tegurid, kuhu kuuluvad peamiselt mitmesugused hinnangulised näitajad.

Ehkki töö fookuses on indiviidi tasandil hoiakuid immigrantide suhtes selgitavad tegurid, tuleb siinkohal teadvustada, et hoiakute kujunemine võib täiendavalt olla seotud ka erinevate makrotasandi näitajatega, mis riigiti varieeruvad. Selliste teguritena, mis võivad lisaks indiviididele omaste karakteristikute omada tähtsust hoiakute kujunemisel immigrantide suhtes, saab muuhulgas välja tuua riigi sisemajanduse koguprodukti (mida võib vaadelda majandusliku arengu indikaatorina), ajaloolise ja poliitilise taustsüsteemi, immigrantide arvu riigis ning immigrantrahvastikku iseloomustavad näitajad (näiteks nende päritolu). Arvestades eelpooltoodud, kaasas autor regressioonimudelisse riigispetsiifilised fiktiivsed muutujad, et korrigeerida võimalikke riikide eripärast tulenevaid mõjusid. Seega võimaldab riigispetsiifiliste fiktiivsete muutujate lülitamine mudelisse antud juhul hinnata indiviide iseloomustavate muutujate parameetreid, kui võimalikud riigispetsiifilised eripärad on kontrollitud.

Mudelite hindamiseks on kasutatud harilikku vähimruutude meetodit. Kuna analüüsitavate andmete näol on tegemist ristanndmetega, mille puhul esineb heteroskedastiivsuse oht, siis on kasutatud heteroskedastiivsuse suhtes kohandatud robustseid standardvigu (*heteroskedasticity-consistent standard errors*). Lineaarsed regressioonimudelid on hinnatud üle kogu valimi kui terviku ning ka eraldi rahvusgruppide lõikes. Nagu juba märgitud, on rahvusgruppide antud juhul piiritletud rahvusenamused ja -vähemused. Valimi jaotamisel nimetatud rahvusgruppideks võttis autor aluseks Euroopa Sotsiaal-

uuringu käigus kogutud vastused küsimusele, kas indiviid kuulub riigis mõnda rahvus- vähemusgruppi ning seega põhineb iga objekti kuulumus ühte või teise rahvastikurühma indiviidi isiklikul enesemääratlusel. Analüüsi aluseks olevas valimis kuulub rahvus- enamuste ja -vähemuste hulka vastavalt 27660 ning 1580 vaatlust.

Ehkki Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaas võimaldab rahvastikus alamgrupe eristada ka näiteks sünnikoha alusel (vt nt Andreescu 2011; Valentova ja Berzosa 2012), otsustas autor siinkohal indiviidi enesemääratlusel põhineva lähenemise kasuks, eeldades, et hoiakute kujunemisel võib omada rohkem tähtsust see, kuidas inimene ise tunneb, millise riigi või rahvusega end seostab. Indiviidi enesemääratluse alusel on Euroopa riikide näitel hoiakuid immigrantide suhtes rahvusgrupiti analüüsinud ka Halapuu *et al.* (2013), mistõttu võimaldab sellise lähenemise kasutamine võrdluste tegemist uuringu varasemal voorul põhineva analüüsi tulemustega. Arvestades aga asjaoluga, et antud teema kontekstis võib rahvastikurühmade defineerimise viis olla diskuteeritav, kasutas autor taustana ka sünnikohajärgsele päritolule tuginevat lähenemist, mille puhul on elanikkonnas eristatud niinimetatud põlis- ja mittepõlis-rahvastikku. Neist esimeste hulka on arvatud need vastajad, kes ise ja kelle mõlemad vanemad on sündinud sihtriigis. Sellisel määratlusel põhinevad hindamistulemused annavad täiendava võimaluse saadud tulemuste robustsuse hindamiseks.

Enne regressioonimudelite hindamise tulemuste juurde asumist on järgnevas alapunktis antud ülevaade analüüsi kaasatud muutujaid iseloomustavast kirjeldavast statistikast nii Euroopa riikide üldvalimi põhjal kui kahe vaatlusaluse rahvusgrupi lõikes.

3.2. Analüüsi kaasatud muutujaid iseloomustav kirjeldav statistika ja algnäitajate agregeerimine

Käesolevas töös läbiviidud andmete analüüsimisel on kasutatud statistilist andme- töötluspaketti Stata 11. Siinjuures on andmete töötlemisel arvestatud soovitustega Euroopa Sotsiaaluuringu andmete kaalumiseks. Ehkki valdav osa töö alapunktis 3.1 käsitlemist leidnud analüüsi kaasatud muutujatest sisaldub juba algselt uuringu andme- baasis ning nende puhul esineb vaid modifikatsioone kodeeringus, moodustas autor ka

kaks uut muutujat: hoiakud immigrantide suhtes ja institutsionaalne usaldus. Mõlema näitaja näol on tegemist koondtunnustega.

Nimelt viis autor regressioonanalüüsi eeletapina läbi kinnitava faktoranalüüsi, eesmärgiga kirjeldada esialgseid tunnuseid väiksema arvu uute muutujate abil. Nagu eelnevalt välja toodud, sisaldab Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaas vastuseid küsimustele, mis iseloomustavad kolmest aspektist lähtuvalt indiviidide hoiakuid immigrantide suhtes ning nende usaldust erinevate riigi institutsioonide vastu. Kuna nii hoiakute kui institutsionaalse usalduse erinevaid aspekte väljendavad näitajad on omavahel seotud (vt vastavalt lisasid 2 ja 3) ning lisaks väljendavad vastused püstitatud küsimustele indiviidide hinnanguid (st vastajad ei pruugi erinevaid tahke nii täpselt eristada), on siinkohal otstarbekas nende näitajate agregeerimine. Sel viisil toimides on võimalik andmetes sisalduv informatsioon koondada väiksemasse hulka uutesse muutujatesse. Faktoranalüüsi tulemused on toodud järgnevas tabelis 2.

Tabel 2. Faktoranalüüsi tulemused²

Muutujad \ Faktorid	1	2
<i>imbgeco</i>	0,870	
<i>imueclt</i>	0,891	
<i>imwbent</i>	0,898	
<i>trstprl</i>		0,877
<i>trstlgl</i>		0,881
<i>trstplc</i>		0,805
<i>trstprt</i>		0,838
KMO näitaja	0,733	0,761

Märkused: andmeanalüüsi käigus on arvesse võetud andmebaasis toodud disainikaale.

Allikas: *ESS Round 5...*; autori arvutused.

Kuna siinkohal oli faktoranalüüsi eesmärgiks algmuutujate koondamine minimaalsesse arvu uutesse faktoritesse, kasutas autor peakomponentanalüüsi meetodit. Tabelist 2 on näha, et komponentanalüüsi tulemusena moodustus esialgsete algmuutujate põhjal kaks faktorit. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) statistiku väärtus, mida kasutatakse valimi adekvaatsuse näitajana, on mõlema faktori korral suurem kui 0,6 (alla mille loetakse selle taset mitteaktsepteeritavaks) ning seega võib öelda, et antud kontekstis on faktor-

² Faktoranalüüsi tulemuste stabiilsust on kontrollitud. Autor viis faktoranalüüsi läbi ka mitme osavalimi põhjal. Saadud tulemuste sarnasus viitab faktoranalüüsi lahendi stabiilsusele.

analüüsi läbiviimine õigustatud. Faktor üks, mis on moodustatud kolme Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaasis oleva algmuutuja põhjal, kirjeldab ära 78,5 protsenti alg-tunnuste varieeruvusest, faktor kaks aga 72,3 protsenti alg-tunnuste varieeruvusest. Läbi- viidud faktoranalüüsi tulemusena saadud faktorskooride põhjal tekitas autor andmebaasi kaks uut tunnust, hoiakud immigrantide suhtes ja institutsionaalne usaldus, mis on edas- pidisesse regressioonanalüüsi kaasatud vastavalt sõltuva ja selgitava muutujana ning neid on käsitletud pidevate tunnustena.

Kõigi kolme eri aspektist lähtuvalt hoiakuid immigrantide suhtes iseloomustavate alg- tunnuste puhul tähistas kõrgem väärtus positiivsemat hinnangut. Järgnevas tabelis 3 toodud faktortunnuse arvulist väärtust on seega sisuliselt võimalik tõlgendada nii, et negatiivne ja positiivne väärtus tähistavad vastavalt keskmisest vähem ja rohkem tole- rantsemaid hoiakuid. Analoogne kehtib ka faktoranalüüsi käigus moodustatud indiviidi institutsionaalset usaldust iseloomustava tunnuse kohta. Tabelisse 3 koondatud kirjel- dava statistika põhjal saab öelda, et rahvusvähemuste hoiakud immigrantide suhtes on võrreldes rahvusenamustega positiivsemad, mis on kooskõlas autori ootustega. Institut- sionaalne usaldus on aga kõrgem rahvusenamuste hulka kuulujate puhul. Kuna vaata- mata integreerimise püüdlustele võivad rahvusvähemused endiselt tunda diskrimineeri- tust ja seda, et riigis avalikku võimu teostavad institutsioonid ei lähtu niivõrd nende huvidest, on ka viimane tulemus mõistetav. Kontrollimaks, kas eelnevalt nimetatud tunnuste puhul on erinevused kahe rühma keskväärtustes ka statistiliselt olulised, kasu- tas autor t-testi, mille tulemused kinnitavad olulisuse nivool 0,05 toodu paikapidavust.

Tabelis 3 on esitatud kirjeldav statistika ka teiste vaatlusaluste pidevate tunnuste kohta. Nagu näha on indiviidide hinnang inimeste usaldusväarsusele ja naabruskonna turva- lisusele pisut kõrgem rahvusenamuste hulka kuuluvate vastajate puhul. Mõnevõrra religioossemad on oma hinnangu kohaselt aga rahvusvähemused. Ühtlasi ilmneb tabelist lõhe rahvusgruppide sissetuleku näitaja osas, mille keskväärtus on ootuspäraselt madalam rahvusvähemuste alamvalmis. Viimatinimetatud tunnuse täpsema jaotuse vaatlemise põhjal saab välja tuua, et rahvusvähemuste hulgas on kõrgematesse sisse- tulekurühmadesse kuuluvate indiviidide osakaal võrreldes -enamustega väiksem. Ka siinkohal leidis t-testide näol kinnitust, et olulisuse nivool 0,05 on kahe rahvusrühma puhul erinevused nimetatud näitajate keskväärtustes statistiliselt olulised.

Tabel 3. Vaatlusaluseid muutujaid iseloomustavad kirjeldavad statistikud rahvusgruppide lõikes

Muutuja	Statistik	Kogu valim	Rahvusenamused	Rahvusvähemused
Hoiakud immigrantide suhtes	Keskväärtus	-0,005	-0,012	0,130
	St.hälve	1,003	0,998	1,084
	Mediaan	0,011	0,011	0,160
	Min	-2,336		
	Max	2,358		
Institutsionaalne usaldus	Keskväärtus	-0,006	-0,001	-0,097
	St.hälve	0,998	0,993	1,075
	Mediaan	0,069	0,073	-0,068
	Min	-2,064		
	Max	2,496		
Sissetulek	Keskväärtus	4,282	4,319	3,632
	St.hälve	2,770	2,768	2,708
	Mediaan	4,000	4,000	3,000
	Min	0		
	Max	9		
Isikutevaheline usaldus	Keskväärtus	5,094	5,115	4,732
	St.hälve	2,442	2,433	2,569
	Mediaan	5,000	5,000	5,000
	Min	0		
	Max	10		
Hinnang naabruskonna turvalisusele	Keskväärtus	1,990	1,995	1,906
	St.hälve	0,801	0,799	0,835
	Mediaan	2,000	2,000	2,000
	Min	0		
	Max	3		
Hinnang religioossusele	Keskväärtus	4,541	4,489	5,449
	St.hälve	2,967	2,961	2,922
	Mediaan	5,000	5,000	5,000
	Min	0		
	Max	10		

Allikas: ESS Round 5...; autori arvutused.

Vaatluste jagunemist ülejäänud analüüsi kaasatud tunnuste lõikes iseloomustab järgneval leheküljel olev tabel 4, kust nähtub, et 5,4 protsenti kõigist valimisse kuulujatest vastas, et kuulub riigis rahvusvähemuste hulka.

Tabel 4. Valimit iseloomustav kirjeldav statistika, osakaal vastanutest

Muutuja		Kogu valim	Rahvusenamused	Rahvusvähemused
Sugu	naine	0,516	0,518	0,480
Tööturu staatus	hõivatu	0,544	0,544	0,562
	töötü	0,047	0,045	0,085
	mitteaktiivne	0,409	0,412	0,353
Haridustase	madalaim	0,228	0,225	0,282
	keskmise	0,538	0,543	0,453
	kõrgeim	0,234	0,231	0,266
On osalenud täienduskoolitusel		0,281	0,284	0,224
Kuulub rahvusvähemuste hulka		0,054	0,000	1,000
Omab välismaal töötamise kogemust		0,053	0,050	0,103
Omab diskrimineerimise kogemust		0,066	0,053	0,297
Poliitikast üsna või väga huvitatud		0,501	0,501	0,493
Elukoha asustustüüp	maapiirkond	0,352	0,357	0,258
	linn	0,304	0,303	0,317
	suurlinn	0,344	0,340	0,425
Vanus	≤ 29	0,140	0,137	0,195
	30–44	0,266	0,263	0,320
	45–59	0,282	0,284	0,259
	60–74	0,231	0,234	0,180
	≥ 75	0,081	0,083	0,047
Vaatluste arv		29240	27660	1580

Allikas: *ESS Round 5...*; autori arvutused.

Võrreldes vaatlusaluste rahvastikurühmade jagunemist tabelis 4 toodud tunnuste kategooriate lõikes, saab kindlasti erinevuse välja tuua diskrimineerimise kogemuse osas, mis on võrreldes rahvusenamuste hulka kuulujatega -vähemuste alamvalimis mitmeid kordi suurem. Samuti on rahvusvähemuste puhul tunduvalt kõrgem nende inimeste osakaal, kes omavad välismaal töötamise kogemust. Üsna ootuspäraselt viitavad kirjeldava statistika tulemused rahvusvähemuste nõrgemale positsioonile tööturul: võrreldes rahvusenamustega on nende puhul töötute kategooriasse langevate vaatluste osakaal ligikaudu kaks korda suurem.

Vastajate vanuseliselise koosseisu põhjal saab välja tuua, et rahvusvähemused on -enamustega võrreldes nooremad. Vaadeldes objektide jagunemist elukoha asustustüübi järgi, nähtub, et rahvusenamuste puhul on valimisse kuuluvad vaatlused nimetatud näitaja kolme kategooria vahel jagunenud üsna võrdselt. Rahvusvähemuste korral võib

aga elukoha asustustüübi alusel täheldada koondumist: võrreldes rahvusenamustega on nende puhul suurema osa indiviidide elukohaks suurlinn või selle ümbrus. Inimkapitali taset iseloomustavate näitajate põhjal saab välja tuua, et rahvusenamuste hulgas on võrreldes -vähemustega mõnevõrra suurem osakaal keskmisesse hariduskategooriasse kuuluvatel indiviididel. Täienduskoolitusel osalenud vastajad moodustavad väiksema osa rahvusvähemuste valimis.

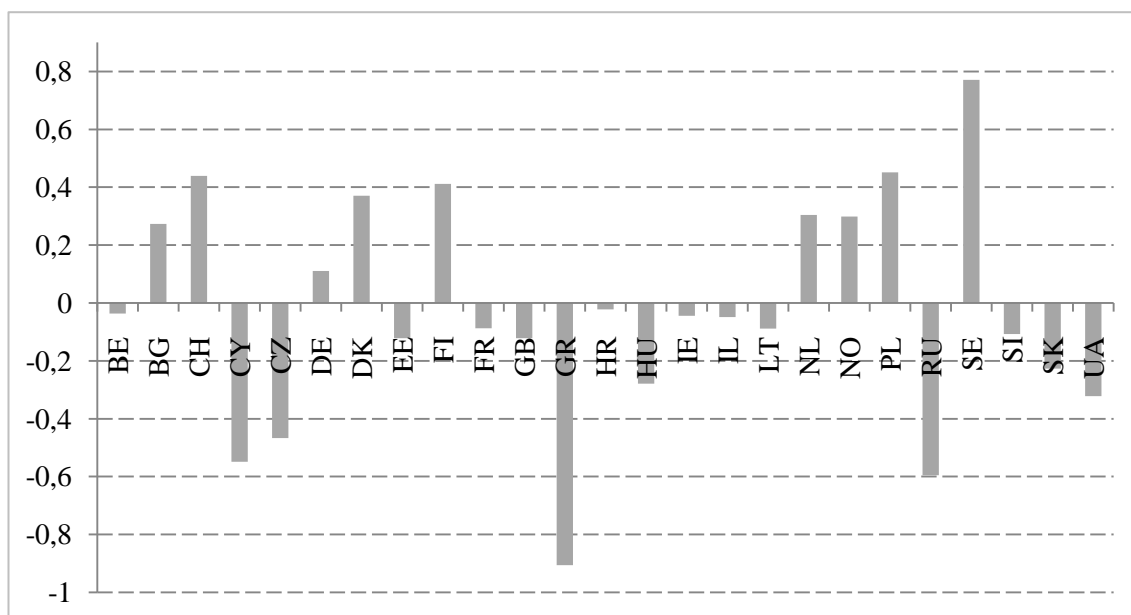
χ^2 -testi testi tulemused näitavad, et olulisuse nivool 0,05 esineb statistiliselt ebaoluline seos üksnes rahvusliku enesemääratluse ja indiviidi poliitikast huvitatuse vahel. Seega on indiviidi huvi poliitika vastu iseloomustava tunnuse puhul nii rahvusenamuste kui -vähemuste jagunemine erinevate kategooriate vahel sarnane. Ülejäänud tabelis 4 toodud tunnused on aga seotud binaarse muutujaga, mis iseloomustab seda, millisesse rahvusgruppi indiviid kuulub. Niisiis leidis kinnitust eelnevalt väljatoodu, mille kohaselt need tunnused on kahe vaatlusaluse rahvusgrupi lõikes erinevad.

Töö järgnevates alapunktides on Euroopa riikidest pärit vastajate näitel hinnatud ökonomeetrilised mudelid, selgitamaks välja seoseid immigrantide suhtes avalduvate hoiakute ja neid kujundavate tegurite vahel. Nagu juba märgitud, on nimetatud seoseid uuritud nii kogu valimi põhjal kui ka eraldivõetuna rahvusenamuste ja -vähemuste lõikes. Ühtlasi on siinkohal tehtud võrdlusi Euroopa Sotsiaaluuringu neljanda vooru andmebaasil põhinevate uurimuste tulemustega, et vaadelda, kas kriisiga kaasnenud muutused majanduskeskkonnas kajastuvad ka indiviidide hoiakuid selgitavates näitajates või on kahe vooru andmetel saadud analüüside tulemused vaatamata toimunud muutustele sarnased. Viimast silmas pidades pakub autorile eriti huvi, mil moel uuringu viienda vooru raames kogutud andmete näitel avalduvad seosed hoiakute ja majanduslikke aspekte käsitlevate näitajate vahel.

3.3. Hoiakuid immigrantide suhtes selgitavate tegurite analüüs

Järgneval joonisel 2 on esitatud hoiakuid immigrantide suhtes iseloomustava faktor-tunnuse keskvaartused analüüsi aluseks oleva 25 Euroopa riigi lõikes. Jooniselt nähtub, et hoiakud immigrantide suhtes on riigiti suuresti varieeruvad. Kõige positiivsemalt

avalduvad hoiakud Rootsis, keskmisest tolerantsemate hoiakutega riikidena saab esile tõsta ka teised Põhjamaad (Soome, Norra, Taani). Vastupidiselt kõige madalam on hoiakuid immigrantide suhtes iseloomustava näitaja keskvärtus Kreekas. Ent lisaks riikidevahelistele erinevustele varieeruvad hoiakud ka riigisisest erinevate karakteristikutega indiviidide lõikes. Antud alapunkt keskendubki erinevatele indiviididele omaste tunnuste ja immigrantide suhtes avalduvate hoiakute vaheliste seoste analüüsimisele.

Joonis 2. Hoiakuid immigrantide suhtes iseloomustava näitaja varieeruvus Euroopa riikide lõikes (autori koostatud *ESS Round 5...* põhjal)

Uurimaks erinevate muutujate rolli hoiakute kujunemist immigrantide suhtes selgitavate teguritena, viis autor esmalt analüüsi läbi kogu vaatlusaluse Euroopa riikide üldvalimi põhjal. Regressioonanalüüsi lõplikud tulemused on kokkuvõtlikult esitatud järgnevas tabelis 5, kust on näha, et 29240 vaatluse põhjal hinnatud mudeli kirjeldusvõime on 28,9 protsenti. Mudeli spetsifikatsioonivigade testimiseks kasutas autor Ramsey RESET (*regression specification error*) testi, mille tulemuste kohaselt ei ole olulisuse nivool 0,05 mudelist välja jäänud olulisi muutujaid. Mitmed tegurid, mille puhul autor erinevatele teoreetilistele käsitletule ja varasemate empiiriliste uuringute tulemustele tuginedes eeldas, et need võivad olla seotud indiviidide hoiakutega immigrantide suhtes, osutusid statistiliselt oluliseks.

Tabel 5. Lineaarne regressioonimudel hoiakuid immigrantide suhtes selgitavate tegurite hindamiseks

	Kordaja	Robustne st.viga	Beeta ³
Tööturu staatus (ref–mitteaktiivne)			
Hõivatu	0,005	0,015	0,003
Töötu	0,007	0,031	0,002
Sissetulek	0,008***	0,002	0,022
Haridustase (ref–madalaim)			
Keskmine	0,125***	0,015	0,063
Kõrgeim	0,318***	0,019	0,136
Täiendkoolitusel osamine	0,067***	0,014	0,031
Kuulumine rahvusvähemuste hulka	0,206***	0,029	0,048
Diskrimineerimise kogemus	-0,005	0,026	-0,001
Välismaal töötamise kogemus	0,191***	0,026	0,043
Huvi poliitika vastu	0,137***	0,012	0,069
Institutsionaalne usaldus	0,218***	0,008	0,218
Isikutevaheline usaldus	0,055***	0,003	0,133
Hinnang naabruskonna turvalisusele	0,126***	0,009	0,102
Elukoha asustustüüp (ref–maapiirkond)			
Linn	0,097***	0,014	0,044
Suurlinn	0,172***	0,014	0,082
Hinnang religioossusele	0,002	0,002	0,006
Sugu (ref–mees)	0,058***	0,012	0,029
Vanus (ref– ≤ 29)			
30–44	0,009	0,018	0,004
45–59	-0,053***	0,018	-0,024
60–74	-0,070***	0,020	-0,029
≥ 75	-1,148***	0,027	-0,038
Vabaliige	-0,976***	0,037	
Valimi maht		29240	
Olulisuse tõenäosus		0,000	
R ²		0,289	

Märkused: *** – statistiliselt oluline olulisuse nivool 0,01; ** – statistiliselt oluline olulisuse nivool 0,05; * – statistiliselt oluline olulisuse nivool 0,1. Sõltuvaks muutujaks on agregeeritud näitaja, mis iseloomustab indiviidi hoiakuid immigrantide suhtes. Mudel sisaldab riigispetsiifilisi fiktiivseid muutujaid. Andmeanalüüsi käigus on arvesse võetud disainikaale.

Allikas: *ESS Round 5...*; autori arvutused.

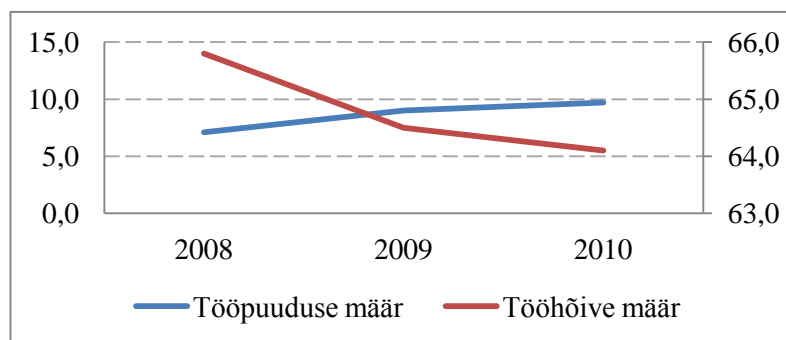
³ Siin ja edaspidi tähistab beeta standardiseeritud regressiooni- ehk beetakordaja väärtust.

Sarnaselt varasemate empiiriliste uuringutega leidis käesolevas töös kinnitust inimkapitali teooria hüpotees. Regressioonimudeli hindamise tulemustest on näha, et võrreldes madalaimasse haridustaseme kategooriasse kuuluvate vastajatega on nii keskmise kui kõrgeima haridustasemega indiviidide hoiakud immigrantide suhtes positiivsemad. Standardiseeritud regressioonikordajate väärtused viitavad sellele, et positiivne seos indiviidi haridustaseme ja hoiakute vahel ilmneb tugevamini just kõrgeima haridustaseme puhul. Selline tulemus on igati ootuspärane. Kuna kõrgeima haridustaseme kategooria korral on standardiseeritud regressioonikordaja väärtus ka teiste analüüsi kaasatud selgitavate muutujatega võrreldes suhteliselt suur, siis võib öelda, et kõrgeima haridustaseme omamine on ka ülejäänud teguritega kõrvutades oluline immigrantide suhtes tolerantsemaid hoiakuid selgitav tegur. Nagu töö eelnevates osades välja toodud, ei saa inimkapitali teooria seisukohtadest lähtudes indiviidi omandatud haridustaseme ja immigrantide suhtes avalduvate hoiakute vahelist seost siinkohal üheselt interpreteerida. Ühelt poolt võib haridustaset kasutada teadmiste ja oskuste mõõdikuna, mis omakorda määravad üldjuhul suuresti ära indiviidi positsiooni tööturul. Teisalt võib aga seose ilmnenemist selgitada asjaolu, et kõrgemalt haritud inimesed on oma olemuselt tolerantsemad, laiema maailmavaatega ning hindavad sellest tulenevalt immigrantide panust sihtriigi majandus- ja kultuuriellu ning elukeskkonda kõrgemalt.

Lisaks formaalsele haridusele, mille indiviid omandab koolis õppides, on hoiakute kujunemine immigrantide suhtes statistiliselt olulisel määral seotud ka niinimetatud mitteformaalse haridusega, mida on käesoleva töö kontekstis mõõdetud sellega, kas indiviid on viimase kaheteist kuu jooksul oma tööalaste teadmiste või oskuste parandamiseks osalenud kursustel, loengutel või konverentsidel. Tabelis 5 esitatud hindamistulemuste kohaselt on täienduskoolitusel osalenud indiviide hoiakud immigrantide suhtes positiivsemad. Autori arvates väärneb see tulemus märkimist, sest varasemates empiirilistes uuringutes, kus on püütud kindlaks teha, millised tegurid määratlevad hoiakute kujunemise immigrantide suhtes, on inimkapitali teooriast tuleneva selgitava muutujana üldiselt kasutatud üksnes indiviidi haridustaset (mida on väljendatud kas kõrgeima omandatud haridustaseme või kooliskäidud aastate arvu abil). Antud juhul võib aga öelda, et elukestev õpe, mis on tegelikkuses samuti oluline inimkapitali komponent, on sarnaselt formaalsele haridusele seotud immigrantide suhtes

avalduvate hoiakutega. Koolis omandatud hariduse kõrval omab seega tähtsust ka indiviidide pidev enesetäiendamine, läbi mille on võimalik oma teadmisi parandada, oskusi täiendada ning kindlustada muutuvates oludes suurem paindlikkus ja parem kohanemisvõime. Ilmselt võib täienduskoolitusel osalemine näidata ka seda, et individ on ühiskonda paremini integreerunud. Sellest tulenevalt võidakse end tunda turvalisemalt, kindlamalt ning olla tolerantsem ka sihtriiki saabuvate immigrantide suhtes.

Käesolevas töös läbiviidud regressioonanalüüsi tulemuste kohaselt ei ole see, millised on indiviidi hoiakud immigrantide suhtes, seotud tema staatusega tööturul. Ehkki sarnasele järeldusele on jõutud ka 2008.–2009. aastal kogutud Euroopa Sotsiaaluuringu neljanda vooru andmete põhjal (vt Paas ja Halapuu 2012), eeldas autor, et uuringu viienda vooru andmed võivad sisaldada globaalse majanduskriisi mõjusid. Teadaolevalt kaasnesid pärast kiiret kasvuperioodi väga jõuliselt alanud langusega majanduskeskkonnas märkimisväärsed muutused. Nõudlus kaupade ja teenuste ning seeläbi ka töö kui tootmisteguri järele langes, mistõttu tööandjad vähendasid tööturul pakutavate töökohtade arvu. Selle tulemusena leidis paljude riikide tööturgudel aset ulatuslik tööhõive määra alanemine ja tööpuuduse kasv. Eurostati andmetel (*Employment... 2013; Unemployment... 2013*) langes 2008. ja 2010. aastat võrreldes Euroopa Liidus aastakeskmise tööhõive määr 2,6 protsendi võrra ning tööpuuduse määr tõusis 36,6 protsenti (vt ka joonis 3). Inimeste tööturuväljavaated halvenesid, tihenes konkurents ja süvenes majandusliku toimetulekuga seonduv ebakindlus. Sellest tulenevalt eeldas autor, et seos hoiakute ja tööturu staatust iseloomustava näitaja vahel võiks mõnevõrra tugevamalt avalduda. Vastupidiselt tehtud eeldusele leidis aga veelkord kinnitust, et indiviidi tööturu staatuse ja hoiakute vahel puudub statistiliselt oluline seos.

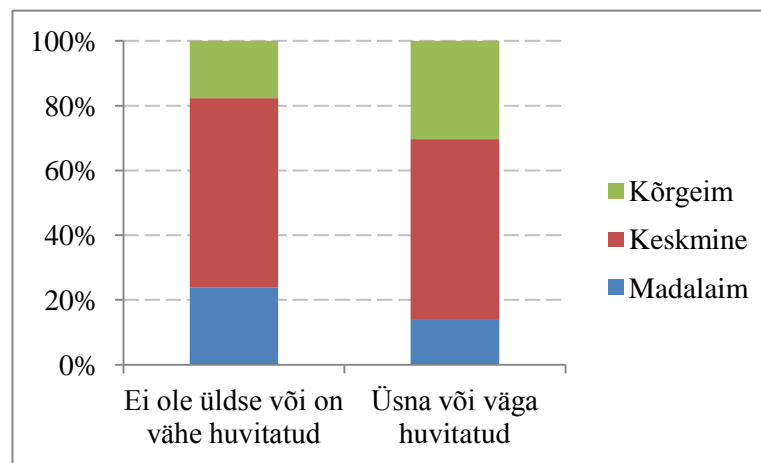
Joonis 3. Aastakeskmise tööpuduse ja tööhõive määr Euroopa Liidus perioodil 2008–2010, protsentides (autori koostatud Eurostati andmete põhjal)

Küll aga osutus hoiakuid immigrantide suhtes selgitava tegurina oluliseks sissetuleku näitaja. Seos on siinkohal positiivne, mis tähendab, et tolerantsemate hoiakutega on need inividid, kes kuuluvad kõrgema netosissetulekuga leibkondadesse. Sarnane tendents ilmnes ka Euroopa Sotsiaaluuringu neljanda vooru andmete põhjal läbiviidud analüüsi tulemusena (vt Paas ja Halapuu 2012). Kuna sissetulekuga seotud näitajaid võib pidada üheks olulisemaks majandusliku kindlustunde indikaatoriks, siis on viimati nimetatud tulemus kooskõlas autori ootusega, mille kohaselt inividid arvestavad oma hoiakute kujundamisel siiski ka majanduslike aspektidega. Majanduslikult vähemkindlustatud inividid võivad teistest riikidest pärit inimeste sihtriiki elama asumist tajuda materiaalsele huvidele suurema ohuna ning sellest tulenevalt võivad nende hoiakud kujuneda negatiivsemaks. Standardiseeritud regressioonikordaja väärtuse põhjal tuleb siinkohal siiski tõdeda, et antud juhul on hoiakute ja sissetuleku näitaja vahelise seose tugevus võrreldes mitmete teiste mudelisse kaasatud selgitavate muutujatega nõrgem.

Tabelis 5 (vt lk 46) toodu kohaselt on immigrantide suhtes soosivamate hoiakutega need inividid, kes omavad välismaal töötamise kogemust. Ehkki nimetatud näitajat on varasemates empiirilistes uuringutes kasutatud ka kultuurilise marginaalsusteooria seisukohtade paikapidavuse testimiseks, käsitles antud töö autor seda kontaktiteooria indikaatorina. Hindamistulemuste järgi on indiviidi isiklik immigratsioonikogemus tema hinnanguga sihtriiki saabuvate immigrantide suhtes positiivselt seotud. Võimaliku tõlgendusena saab siinkohal välja tuua asjaolu, et inividid, kes on mõnda aega välismaal elanud (seda kasvõi töötamise eesmärgil), omavad tõenäoliselt rohkem rahvusvahelisi kontakte ja kokkupuuteid võrast päritolu inimestega. Mida rohkem puututakse aga kokku inimestega, kes inivididest erinevad, seda enam saadakse võitu nendega seonduvast ebakindlusest, kõhklastest ja teadmatusest. See omakorda loob soodsama pinnase tolerantsemate hoiakute kujunemiseks immigrantide suhtes.

Võrreldes nende vastajatega, kes Euroopa Sotsiaaluuringu viienda vooru raames läbiviidud küsitluse tulemuste kohaselt huvitusid poliitikast vaid vähesel määral või üldse mitte, on poliitika vastu rohkem huvi tundvate inividide hoiakud immigrantide suhtes positiivsemad. See on kooskõlas käesoleva töö teoreetilises osas välja toodud teesiga, mille järgi on poliitilisest elust võõrandunud inividide suhtumine immigrantidesse vähemsoosivam. Järgnev joonis 4 illustreerib, et poliitika vastu suuremat huvi

tundvad ning seega poliitilisse ellu rohkem kaasatud inividid on kõrgemalt haritud. Seega saab siinkohal oletada, et ühe alternatiivina võib immigrantide suhtes avalduvate hoiakute ja poliitikast huvitatuse vaheline positiivne seos olla selgitatav kõrgema haridustasemega. Nagu eelnevalt märgitud, on hariduse omandamise kaudu võimalik avardada inividide silmaringi ning muuhulgas tõsta ka nende teadlikkust nii erinevate ühiskondlike probleemide kui immigrantide ja immigratsiooniga seotud küsimuste osas. Suurem teadlikkus omakorda võib vähendada sihtriiki saabuvatele immigrantidele erinevate ühiskondlike probleemide osas alusetult süü omistamist.

Joonis 4. Valimi jagunemine poliitikast huvitatuse alusel haridustasemete lõikes (autori koostatud *ESS Round 5...* põhjal).

Lisaks iniviidi poliitikast huvitatusele seostub poliitilise sfääriga ka iniviidi usaldus riigi institutsioonide vastu. Tabelist 5 on näha, et analüüsi tulemuste kohaselt on immigrantide suhtes tolerantsemate hoiakutega need inividid, kelle usaldus riigi võimuinstitutsioonide vastu on suurem. Siinkohal saab taaskord tähelepanu juhtida standardiseeritud regressioonikordaja väärtusele, mis võimaldab võrrelda seose tugevust sõltuva muutuja ja erinevate mudelisse kaasatud selgitavate muutujate vahel. Nimetatud näitaja põhjal saab antud juhul välja tuua, et inividide hoiakud immigrantide suhtes on kõige tugevamini seotud just institutsioonide usaldusväärsusele antava hinnanguga. Sarnasele järeldusele on hiljutistes empiirilistes uurimustes Euroopa Sotsiaaluuringu neljanda vooru andmetel Suurbritannia näitel jõudnud ka Andreescu (2011) ning Euroopa riikide kontekstis Paas ja Halapuu (2012), Halapuu *et al.* (2013).

Ent lisaks institutsionaalsele usaldusele on hoiakud immigrantide suhtes statistiliselt olulisel määral seotud ka isikutevahelise usaldusega, mis kinnitab sotsiaalse kaasatuse teooria paikapidavust. Need individid, kelle hinnangul teised inimesed on usaldusväärsemad, on immigrantide suhtes tolerantsemate hoiakutega. Sarnaselt institutsionaalsele usaldusele on ka isikutevahelise usalduse puhul standardiseeritud regressioonikordaja väärtus mitmete teiste mudelisse kaasatud selgitavate muutujatega võrreldes kõrge. Järelikult on ka isikutevaheline usaldus, mis iseloomustab indiviidi ühiskonnallu kaasatust, hoiakutega immigrantide suhtes võrdlemisi tugevalt seotud.

Isikutevaheline ja institutsionaalne usaldus on ka omavahel seotud, nende tunnustevahelise korrelatsioonikordaja väärtus on vaatlusaluses valimis 0,432. Seega on seos positiivne, ent siinkohal ei ole läbiviidud analüüsi põhjal võimalik teha järeldusi kausaalsuse osas. Viimast silmas pidades tunduvad vastuolulised olevat ka erinevate uurijate seisukohad, kes on antud küsimusele tähelepanu pööranud. Näiteks viitab Putnam (1993) oma tuntud töös justkui sellele, et kui inimesed usaldavad üksteist, siis kandub see üle ka võimuinstitutsioonide usaldamisele, samas kui Levi (1996) osutab nimetatud seose võimalikule vastupidisele suunale. Brehm ja Rahn (1997) esitasid aga skeemi, mille järgi isikutevahelise ja institutsionaalse usalduse näol võib tegemist olla vastastikusel põhinevate nähtustega. Ehkki konkreetse seose põhjuslikke tagamaid pole antud juhul võimalik täpsemalt analüüsida ega välja tuua, omab tähtsust teadmine, et need kaks nähtust on omavahel seotud ning mis veelgi olulisem – individide hinnang teiste inimeste ja riigi võimuinstitutsioonide usaldusväarsusele on seotud ka nende hoiakutega immigrantide suhtes.

Regressioonimudeli hindamistulemusi kokkuvõtvalt tabelist 5 (vt lk 46) nähtub, et immigrantide suhtes avalduvaid hoiakuid selgitavate tegurite analüüsimisel leidis kinnitust ka käesoleva töö esimeses osas käsitletud naabruskonna turvalisuse teooria, mis seostab hoiakute kujunemist indiviidi isikliku turvatundega. Nimelt on hoiakud immigrantide suhtes positiivsemad nende individide puhul, kelle hinnang naabruskonna turvalisusele on kõrgem ning kes tajuvad seega enda ümber vähem ohte. Sarnaselt mitmete teiste analüüsi kaasatud muutujatega on ka naabruskonna turvalisuse teooriast tuleneva näitaja osas saadud tulemus kooskõlas ka Euroopa Sotsiaaluuringu neljanda vooru andmetel põhineva analüüsi (vt Paas ja Halapuu 2012) käigus leitudga.

Töö autor ei tuvastanud aga seost immigrantide suhtes avalduvate hoiakute ning analüüsi kaasatud näitaja vahel, mis iseloomustab seda, kas individid on ise langenud teatud põhjustel diskrimineerimise ohvriks või mitte. Ehkki diskrimineeritute hulka kuulumise kogemus antud töös statistiliselt oluliseks hoiakuid kujundavaks teguriks ei osutunud, leidis kultuuriline marginaalsusteooria siiski kinnitust. Immigrantide suhtes avalduvate hoiakute varieeruvusele rahvusgruppide lõikes viitab juba eelpool esitatud kirjeldav statistika ning ühtlasi toetavad siinjuures ka läbiviidud regressioonanalüüsi tulemused teoreetiliste seisukohtadega kooskõlas olevat järeldust, mille kohaselt rahvusvähemuste hulka kuuluvate individide hoiakud immigrantide suhtes on rahvusenamustega võrreldes positiivsemad. Kuna rahvusenamuste ja -vähemuste hulka kuuluvate individide hoiakud immigrantide suhtes on erinevad, süvendab see täiendavalt huvi analüüsima, kas kahte rahvastikugruppi eraldi vaadeldes ilmneb eripärasid ka hoiakute kujunemist selgitavate tegurite osas. Sellele keskendub käesoleva töö järgmine alapunkt.

Lisaks mitmetele eelnevalt väljatoodud näitajatele on hoiakud immigrantide suhtes statistiliselt olulisel määral seotud ka analüüsi kaasatud sotsiaaldemograafiliste tunnustega. Võrreldes meessoost isikutega on naiste hoiakud positiivsemad ning immigrantide suhtes on vähemtolerantemate hoiakutega just kõrgematesse vanusekategoriatesse kuuluvad inimesed, mis on kooskõlas tehtud eeldustega. Indiviidi vanust iseloomustava tunnuse puhul saab ühe võimaliku selgitusena muuhulgas välja tuua asjaolu, et vanemas eas olevad inimesed hindavad tõenäoliselt rohkem traditsioone ja stabiilsust ning on seega erinevate ühiskonnas asetleidvate muutuste suhtes vähem avatud.

Mitmete varasemate antud teemavaldkonda käsitlevate empiiriliste uuringute tulemustega sarnaselt osutus mudelisse kaasatud tunnustest statistiliselt oluliseks ka indiviidi elukoha asustustüüpi iseloomustav näitaja. Võrreldes nende inimestega, kelle elukoha asustustüübiks on maapiirkond, on linnalistest asulatest pärit individide hoiakud immigrantide suhtes positiivsemad. See on taaskord vastavuses autori ootustega ning võimalikke selgitusi pakuvad siinkohal muuhulgas näiteks kontakti- ja inimkapitali teooriast tulenevad lähenemised. Kuna suur osa immigrantidest on tihtipeale koondunud just suurematesse linnadesse, võib oletada, et sealsed elanikud omavad immigrantidega sagedasemaid kokkupuuteid kui maapiirkonnast pärit inimesed

ning see soodustab nende suhtes positiivsemate hoiakute kujunemist. Lisaks võib seose ilmnemisel tähtsust omada asjaolu, et suurematesse linnadesse on üldjuhul koondunud rohkem kõrgemalt haritud inimesi. Eelnevast tulenevalt peab märkima, et siinjuures tuleb siiski arvestada endogeensuse eksisteerimise võimalusega. Nimetatud probleemiga tegelemine on kindlasti üks töö edasiarendamise suundadest.

Regressioonimudeli hindamistulemusi kajastavas tabelis 5 (vt lk 46) ei ole ülevaatlikkuse huvides eraldi välja toodud mudelisse kaasatud riigispetsiifilisi fiktiivseid muutujaid. Need on graafilisel kujul esitatud käesoleva töö lisas 4. Peatudes siinkohal riikide eripära arvesse võtvatel muutujatel, saab öelda, et valdav osa neist osutus statistiliselt oluliseks, mis tähendab, et antud teema kontekstis omab tähtsust ka riigispetsiifika. Eri riikidest pärit inimeste hoiakud immigrantide suhtes võivad erinevaks kujuneda mitte üksnes indiviididele omaste karakteristikute vaid ka nende päritoluriikide eripära tõttu. Järelikult on hoiakud immigrantide suhtes lisaks indiviididele omaste tunnuste seotud ka laiemataustsüsteemiga, mis võib Euroopas riigiti olla küllaltki erinev.

Antud alapunkti kokkuvõtteks võib öelda, et analüüsi aluseks olevate Euroopa riikide näitel leidsid kinnitust mitmetest hoiakute kujunemist immigrantide suhtes käsitlevatest teoreetilistest lähenemistest tulenevad põhiseisukohad ning varasemate empiiriliste uuringute tulemused. Vastupidiselt autori ootustele ei ole hoiakute kujunemine immigrantide suhtes statistiliselt olulisel määral seotud sellega, milline on indiviidi tööturu staatus, hinnang religioossusele ning samuti tunnusega, mis iseloomustab, kas inimene omab isiklikku diskrimineerimise kogemust või mitte. Hinnates regressioonimudeli üle kogu valimi, selgus, et immigrantide suhtes avalduvate hoiakutega kõige tugevamini seotud teguriteks on indiviidide haridustase ning hinnang teiste isikute ja riigis avalikku võimu teostavate institutsioonide usaldusväarsusele. Tehes siinkohal võrdlusi Euroopa Sotsiaaluuringu neljanda vooru andmetel põhinevate uurimuste tulemustega, võib öelda, et vaatamata majanduskeskkonnas toimunud muutustele langevad käesolevas töös kasutatud uuringu viienda vooru andmetel saadud tulemused nendega suuresti kokku.

3.4. Hoiakuid immigrantide suhtes selgitavate tegurite analüüs rahvusgruppide lõikes

Käesoleva töö senised empiirilised tulemused näitavad, et hoiakud immigrantide suhtes on rahvusgrupiti varieeruvad. Et uurida, kas rahvusenamuste ja -vähemuste hulka kuuluvate indiviidide puhul esineb erinevusi ka hoiakuid selgitavate muutujate osas, hindas autor lineaarsed regressioonimudelid⁴ eraldi kahe alamvalimi põhjal. Mudelid, mis iseloomustavad hoiakute kujunemist immigrantide suhtes selgitavaid tegureid rahvusenamuste ja -vähemuste hulka kuulujate puhul, kirjeldavad ära vastavalt 29,6 ning 29,1 protsenti tunnuse varieeruvusest. Rahvusgruppide lõikes läbiviidud hindamise tulemused on kokkuvõtlikul kujul koondatud järgnevasse tabelisse 6 (vt lk 56).

Nagu näha, langevad rahvusenamuste põhjal hinnatud mudeli tulemused suuresti kokku käesoleva töö eelmises alapunktis tooduga. Seda põhjusel, et nimetatud rahvusgruppi kuuluvate indiviidide osakaal kogu vaatlusaluses valimis on suurem. Võrreldes neid tulemusi aga eraldi rahvusvähemuste põhjal hinnatud regressioonimudeliga, nähtub, et rahvusenamuste hulka kuuluvate vastajate andmetel hinnatud mudelis on hoiakud immigrantide suhtes seotud mõnevõrra rohkemate vaatluse all olevate selgitavate muutujatega. Siinkohal tuleb siiski märkida, et rahvusvähemuste põhjal hinnatud mudelis ei pruugi mõned sõltuva ja selgitavate muutujate vahelised seosed olla statistiliselt olulised sel põhjusel, et regressioonimudeli hindamise aluseks oleva valimi maht on väiksem.

Rahvusenamuste hulka kuulujate puhul tuleb hindamistulemustest selgelt esile indiviidi haridustaseme roll immigrantide suhtes tolerantsemate hoiakute kujunemisel. Nii keskmise kui kõrgeima haridustasemega inimeste hoiakud immigrantide suhtes on võrreldes madalaimasse hariduskategooriasse kuuluvate indiviididega positiivsemad. Standardiseeritud regressioonikordaja väärtus kinnitab, et ootuspäraselt on siinkohal hoiakutega tugevamini seotud jällegi kõrgeim haridustase. Rahvusvähemuste korral on madalaima hariduskategooriaga indiviididega võrreldes tolerantsemad üksnes need inimesed, kes kuuluvad kõrgeimasse haridustaseme kategooriasse. Euroopa Sotsiaaluuringu neljanda vooru andmetel jõudsid sarnase tulemuseni ka Halapuu *et al.* (2013). Siinkohal saab

⁴ Kahe alamvalimi põhjal eraldi hinnates on ökonomeetrisest mudelist välja jäetud binaarne muutuja, mis iseloomustab seda, kas indiviid kuulub rahvusenamuste või -vähemuste hulka.

seega järeldada, et varasemalt laialdaselt empiirilist kinnitust leidnud inimkapitali teooriast tulenev positiivne seos hoiakute ja indiviidi haridustaseme vahel ilmneb mõlemas alamvalimis, kuid haridustase on tugevamini seotud rahvusenamuste hulka kuuluvate indiviidide hoiakutega. Ühtlasi on rahvusenamuste puhul immigrantide suhtes tolerantsemate hoiakutega need inimesed, kes on oma tööalaste teadmiste ja oskuste parandamiseks end täiendanud.

Järgneval leheküljel esitatud tabelist 6 nähtub, et kummagi rahvastikurühma puhul ei ole hoiakutega immigrantide suhtes statistiliselt olulisel määral seotud vastaja tööturu staatus. Sarnasele järeldusele viisid ka käesoleva töö alapunktis 3.3 esitatud Euroopa riikide üldvalimi põhjal hinnatud mudeli tulemused. Sissetuleku näitaja, mille puhul võib suure tõenäosusega öelda, et see on indiviidi majandusliku toimetuleku seisukohalt määrava tähtsusega, on hoiakute kujunemisel immigrantide suhtes oluline üksnes rahvusenamuste hulka kuulujate jaoks. Seose suund on siinjuures kooskõlas teoreetiliste kaalutlustega: rahvusenamuste hulgas on need inividid, kelle puhul sissetuleku näitaja on kõrgem, immigrantide suhtes tolerantsemate hoiakutega.

Tuginedes eelpooltoodule, saab mudelisse kaasatud majanduslike näitajate puhul üldiselt öelda, et leibkonna netosissetulek kui hoiakuid immigrantide suhtes selgitav tegur on oluline rahvusenamuste puhul, kuid rahvusvähemused ei lähtu analüüsi tulemuste kohaselt oma hoiakute kujundamisel majanduslikest kaalutlustest. Seda vaatamata asjaolule, et vaatluse all olevate majanduslike näitajate (staatus tööturul, sissetulek) osas omavad nad rahvusenamustega võrreldes nõrgemat positsiooni. Tehtud järeldus on üldjoontes kooskõlas Halapuu *et al.* (2013) poolt uuringu neljanda vooru andmetel saadud tulemustega, kes siiski vaatlesid mõnevõrra rohkemaid majanduslikke näitajaid. Samuti saab siinkohal huvitava paralleeli tõmmata Andreescu (2011) tööga, kes lähtus rahvastiku jaotamisel alamgruppidesse sünnikohal põhinevast määratlusest ning leidis, et indiviidi hinnang oma majanduslikule toimetulekule on hoiakutega immigrantide suhtes seotud üksnes põlisrahvastiku puhul. Ilmselt tajuvad rahvusvähemuste hulka kuulujad sihtriiki saabuvald immigrante -enamustega võrreldes vähemal määral konkurentidena, kes nende majanduslikke huve kahjustada võivad.

Tabel 6. Lineaarne regressioonimudel hoiakuid immigrantide suhtes selgitavate tegurite hindamiseks rahvusgruppide lõikes

	Rahvusenamused			Rahvusvähemused		
	Kordaja	Robustne st.viga	Beeta	Kordaja	Robustne st.viga	Beeta
Tööturu staatus (ref–mitteaktiivne)						
Hõivatu	0,006	0,016	0,003	-0,031	0,073	-0,014
Töötu	0,005	0,032	0,001	-0,033	0,100	-0,009
Sissetulek	0,008***	0,002	0,023	0,002	0,011	0,004
Haridustase (ref–madalaim)						
Keskmine	0,127***	0,015	0,064	0,085	0,065	0,040
Kõrgeim	0,321***	0,019	0,137	0,256***	0,083	0,108
Täiendkoolitusel osalemine	0,071***	0,014	0,033	0,034	0,065	0,013
Diskrimineerimise kogemus	-0,002	0,028	-0,000	0,029	0,058	0,012
Välismaal töötamise kogemus	0,169***	0,027	0,037	0,255***	0,092	0,072
Huvi poliitika vastu	0,142***	0,012	0,071	0,062	0,057	0,029
Institutsionaalne usaldus	0,222***	0,008	0,222	0,165***	0,030	0,168
Isikutevaheline usaldus	0,057***	0,003	0,139	0,030**	0,018	0,070
Hinnang naabruskonna turvalisusele	0,124***	0,009	0,100	0,137***	0,035	0,109
Elukoha asustustüüp (ref–maapiirkond)						
Linn	0,085***	0,014	0,039	0,304***	0,072	0,131
Suurlinn	0,150***	0,014	0,072	0,315***	0,068	0,150
Hinnang religioossusele	0,000	0,002	0,000	0,022**	0,009	0,060
Sugu (ref–mees)	0,060***	0,012	0,030	-0,046	0,056	-0,022
Vanus (ref– ≤ 29)						
30–44	0,009	0,019	0,004	-0,022	0,072	-0,010
45–59	-0,045**	0,019	-0,021	-0,194**	0,083	-0,082
60–74	-0,062***	0,021	-0,026	-0,260***	0,096	-0,091
≥ 75	-0,144***	0,028	-0,037	-0,268*	0,143	-0,049
Vabaliige	-0,992***	0,038		-0,336*	0,184	
Valimi maht		27660			1580	
Olulisuse tõenäosus		0,000			0,000	
R ²		0,296			0,291	

Märkused: *** – statistiliselt oluline olulisuse nivool 0,01; ** – statistiliselt oluline olulisuse nivool 0,05; * – statistiliselt oluline olulisuse nivool 0,1. Sõltuvaks muutujaks on agregeeritud näitaja, mis iseloomustab indiviidi hoiakuid immigrantide suhtes. Mudelid sisaldavad riigispetsiifilisi fiktiivseid muutujaid. Andmeanalüüsi käigus on arvesse võetud disainikaale.

Allikas: *ESS Round 5...*; autori arvutused.

Sarnasus rahvusenamuste ja -vähemuste hulka kuulujate vahel ilmnes muutuja osas, mis iseloomustab seda, kas inivid on töötanud väljaspool sihtriiki. Mõlema rahvastikurühma näitel sai kinnitust, et need inimesed, kes omavad ise välismaal töötamise kogemust, on immigrantide suhtes positiivsemate hoiakutega. Halapuu *et al.* (2013: 15) jõudsid siinkohal mõnevõrra teistsuguse tulemuseni, mille kohaselt välismaal töötamise kogemus on hoiakutega seotud üksnes rahvusenamuste alamvalimis, tuues selgitusena välja, et erinevalt -vähemuste hulka kuulujatest võib see nende jaoks olla oluline võimalus omandamiseks kogemusi ja kokkupuuteid teistest riikidest pärit inimestega. Antud juhul viitavad aga hindamistulemused kontaktiteooria seisukohtade paikapidavusele nii rahvusenamuste kui -vähemuste põhjal hinnatud mudelis, neist viimases avaldub seos hoiakute ja välismaal töötamise kogemuse vahel isegi tugevamini. Lisaks kontaktiteooriale saab üks võimalik selgitus siinkohal siiski tuleneda ka kultuurilisest marginaalsusteooriast: tänu sellele, et omatakse isiklikku välismaal töötamise ja elamise kogemust, suudetakse end sihtriiki saabuvate immigrantidega rohkem samastada, nende olukorda asetada ja sel põhjusel ollakse nende suhtes tolerantsemad.

Tabelis 6 toodud hindamistulemustest selgub, et nii rahvusenamuste kui -vähemuste seas on hoiakud immigrantide suhtes positiivsemad nende inividide puhul, kelle hinnang inimeste usaldusvärsusele on kõrgem. Herrero ja Criado (2009) poolt välja toodu kohaselt laieneb isikutevaheline usaldus ka võõrastele, sealhulgas erineva päritolu ja kultuuritaustaga inimestele. Siinjuures saab oletada, et ilmselt vähendab isikutevahelise usalduse olemasolu sarnaselt eelmises lõigus käsitlemist leidnud isikliku kokkupuute kogemusele inimestes immigrantidega seonduvat ebakindlust, muudab neid avatumaks ja suurendab valmisolekut võimalike erinevuste aktsepteerimiseks. Seos isikutevahelise usalduse taseme ja immigrantide suhtes avalduvate hoiakute vahel on analüüsi tulemuste kohaselt tunduvalt tugevam rahvusenamuste hulka kuuluvate inividide puhul.

Kui rahvusvähemuste korral ei osutunud seos poliitikast huvitatuse ja immigrantide suhtes avalduvate hoiakute vahel statistiliselt oluliseks, siis hinnates mudeli eraldi rahvusenamuste hulka kuulujate põhjal, tuleb esile positiivne seos. Rahvastikurühmade vaheline sarnasus ilmneb aga mudelisse kaasatud teise poliitilise sfääri kuuluva selgitava muutuja osas. Nimelt omab nii rahvusenamuste kui -vähemuste põhjal hinnatud

mudelis hoiakutega immigrantide suhtes statistiliselt olulist seost usaldus riigi institutsioonide vastu. Suurem usaldus parlamendi, poliitiliste parteide ja erakondade, politsei ning riigi õigussüsteemi vastu on positiivses seoses indiviidi hoiakutega immigrantide suhtes. Standardiseeritud regressioonikordajate väärtustele tuginedes saab siinkohal välja tuua, et kõnealuse muutuja näol on mõlemasse rahvusgruppi kuuluvate vastajate puhul tegemist hoiakutega kõige tugevamini seotud selgitava muutujaga. Seega olenemata sellest, kas indiviid kuulub rahvusenamuste või -vähemuste hulka, on tähtis, et ta riigis avalikku võimu täitvaid institutsioone usaldaks ja usuks, et need lähtuvad oma tegevuses tema huvidest. Järeldusele, mille kohaselt usaldus võimuinstitutsioonide vastu on tugevalt seotud mõlema rahvusgruppi hoiakutega immigrantide suhtes, jõudsid oma töös ka Halapuu *et al.* (2013) ning Suurbritannia näitel põlis- ja mittepõliselanike hoiakuid analüüsinud Andreescu (2011).

Sarnaselt Euroopa riikide üldvalimi näitel saadud hindamistulemustega leidis ka mõlema vaatlusaluse rahvastikurühma põhjal hinnatud mudelites kinnitust naabruskonna turvalisuse lähenemine. Nii rahvusenamuste kui -vähemuste hulka kuulujate hoiakud immigrantide suhtes on statistiliselt olulisel määral seotud vastaja subjektiivse hinnanguga sellele, kui turvaliselt ta end oma naabruskonnas pimedal ajal ringi liikudes tunneb. Nagu tabelist 6 (vt lk 56) näha, on seos ootuspäraselt samasuunaline, mis tähendab, et need indiviidid, kelle hinnang naabruskonna turvalisusele on kõrgem, on immigrantide suhtes tolerantsemad. Samuti nähtub kahe mudeli hindamistulemusi kõrvutades, et mõlema alamvalimi korral avaldub statistiliselt oluline seos indiviidi elukoha asustustüübi ja hoiakute vahel. Nii rahvusenamuste kui -vähemuste hulka kuulujate puhul on võrreldes maapiirkondades elavate inimestega immigrantide suhtes soosivamate hoiakutega need indiviidid, kes elavad linnalistes asulates. Võrrelduna maapiirkondades elavate inimestega on kõige tolerantsemate hoiakutega immigrantide suhtes omakorda need indiviidid, kelle elukohaks on suurlinnad või nende lähiümbrus. Standardiseeritud regressioonikordaja väärtuse kohaselt on seos elukoha asustustüübi ja immigrantide suhtes avalduvate hoiakute vahel eriti tugev just rahvusvähemuste hulka kuulujate põhjal hinnatud mudelis. Nii naabruskonna turvalisuse lähenemise indikaatori kui indiviidi elukoha asustustüüpi iseloomustava näitaja osas langevad käesolevas töös saadud tulemused kokku Euroopa Sotsiaaluuringu neljandal voorul põhineva analüüsi (vt Halapuu *et al.* 2013) käigus leituga.

Sarnaselt Euroopa riikide üldvalimi põhjal saadud hindamistulemustega on hoiakud immigrantide suhtes ka mõlemas rahvastikurühmas analüüsi kaasatud demograafilistest näitajatest seotud vanusega. Vastavalt ootustele on immigrantide suhtes negatiivsemate hoiakutega need inividid, kes kuuluvad kõrgematesse vanusegruppidesse. Siinjuures saab täiendavalt märkida, et viimatinimetatud seos osutus tugevamaks rahvusvähemuste põhjal hinnatud mudelis. Nende inividide puhul, kes määratlevad end rahvusenamuste hulka, võib demograafiliste näitajate osas täheldada ka soolisi erinevusi – võrreldes meessoost vastajatega on naiste hoiakud positiivsemad. Tunnus, mis iseloomustab seda, kui religioosseks vastaja end peab, ei osutunud oluliseks hoiakuid immigrantide suhtes selgitavaks teguriks rahvusenamuste põhjal hinnatud regressioonimudelis. Rahvusvähemuste puhul saab aga välja tuua, et need inividid, kes peavad end religioossemaks, hindavad sihtriiki saabuvate immigrantide panust kõrgemalt ja on nende suhtes tolerantsemad. Seega ilmneb antud juhul nii iniviidi sugu kui religioossust iseloomustava näitaja puhul rahvusgruppidevaheline erinevus.

Kuna käesolevas töös kasutatud lähenemise kohaselt hindas autor lineaarsed regressioonimudelid nii üle kogu valimi kui kahe rahvusliku kuuluvuse alusel moodustatud alamvalimi põhjal, siis on siinkohal võimalik uurida valimi struktuurset stabiilsust. Selgitamiseks välja, kas hoiakute kujunemist immigrantide suhtes kirjeldavaid mudeleid on otstarbekas hinnata valimi kui terviku põhjal või eraldi rahvusgruppide lõikes, kasutas autor Chow testi, mille teststatistik on leitav järgmisest valemist:

$$(2) \quad F = \frac{(RSS_r - RSS_u)}{RSS_u} \cdot \frac{(n - M - M \cdot k)}{(M - 1) \cdot k},$$

kus RSS_r – kogu valimi põhjal hinnatud (kitsendatud) mudeli jääkhajuvus;

RSS_u – eraldi rahvusenamuste ja -vähemuste andmetel hinnatud (kitsendamata) mudelite jääkhajuvuste summa;

n – kogu valimi maht;

M – kitsendamata mudelite arv;

k – selgitavate muutujate arv kitsendamata mudelis.

Antud juhul on leitud Chow statistiku väärtus ($F=23,3$) suurem F-statistiku kriitilisest väärtusest ning seetõttu saab vastu võtta alternatiivse hüpoteesi, mille kohaselt

rahvusenamuste ja -vähemuste hulka kuulujate hoiakute kujunemise osas esinevad struktuursed erinevused. Chow testi tulemuse näol leidis niisiis kinnitust, et eraldi rahvusenamuste ja -vähemuste põhjal hinnatud regressioonimudelid peegeldavad erinevaid üldkogumeid. Kuna kaks kõnealust valimit tulenevad erinevatest üldkogumitest, saab siinkohal teha järelduse, mille kohaselt on hoiakuid immigrantide suhtes selgitavate tegurite uurimine eraldi ka kahe rahvastikurühma lõikes antud juhul õigustatud.

Võttes siinkohal kokku antud alapunktis esitatud regressioonimudelite hindamise tulemused, saab välja tuua mitmeid üldistusi. Vastavalt autori ootustele leidis käesolevas töös läbiviidud analüüsi tulemusena Euroopa riikide näitel empiirilist kinnitust, et hoiakud sihtriiki saabuvate immigrantide suhtes on rahvusgrupiti varieeruvad. Chow testi tulemustele tuginedes saab täiendavalt välja tuua, et kaks vaatlusalust rahvastikurühma esindavad erinevaid üldkogumeid. Regressioonimudelite hindamise tulemustest nähtub, et erinevus kahe vaatlusaluse rahvastikurühma puhul ilmneb analüüsi kaasatud indiviidi sotsiaalmajanduslikku positsiooni iseloomustavate näitajate osas, mis omavad tähtsust rahvusenamuste hoiakute kujunemisel. Eelneva täienduseks tuleb siiski märkida, et indiviidi haridustase on positiivselt seotud ka rahvusvähemuste hoiakutega. Ent vaatamata sellele, et rahvusenamuste ja -vähemuste lõikes esineb teatud erisusi ka teiste hoiakutega seotud tegurite osas, saab mõlema rahvastikurühma korral mitmete analüüsi kaasatud selgitavate muutujate puhul siiski teha sarnased järeldused. Sarnaselt Euroopa riikide üldvalimi põhjal saadud hindamistulemustega ilmnes ka mõlema rahvusgrupi näitel ühise joonena, et hoiakud immigrantide suhtes on tugevas seoses sellega, milline on indiviidi hinnang riigis avalikku võimu teostavate institutsioonide usaldusväarsusele.

Käesoleva töö lisas 5 on esitatud regressioonimudelite hindamise tulemused eristades Euroopa riikide elanikkonnas rahvastikurühmi ka sünniriigil põhinevat lähenemist kasutades. Võrreldes neid tulemusi antud alapunktis toodud indiviidi rahvuslikust enesemääratlusest lähtuva analüüsi käigus leituga, saab hoiakuid kujundavaid tegureid käsitledes põhiosas teha sarnased järeldused. Ka lisas 5 esitatud hindamistulemustest nähtub, et indiviidi tasandil on mõlemas rahvastikurühmas hoiakutega immigrantide suhtes kõige tugevamini seotud teguriteks haridustase, hinnang institutsioonide ja teiste isikute usaldusväarsusele. See on veelkordseks kinnituseks nii käesolevas töös saadud

tulemuste kui Euroopa Sotsiaaluuringu neljanda vooru andmetel põhinevate analüüside (vt Paas ja Halapuu 2012; Halapuu *et al.* 2013) järjepidevusele. Ühtlasi viitavad lisas 5 esitatud regressioonimudelite hindamise tulemused asjaolule, et Euroopa riike ühiselt vaadeldes saab antud juhul olenemata sellest, kuidas rahvastikurühmad on defineeritud (st kas enesemääratluse põhinevat või sünnikohajärgset lähenemist kasutades), hoiakuid immigrantide suhtes selgitavate tegurite osas üldjoontes teha sarnased järeldused. Eraldiseisvate riikide puhul võivad tulemused olenevalt riikide spetsiifikast siinkohal siiski mõnevõrra rohkem erineda.

KOKKUVÕTE

Käesoleva töö uurimisobjektiks on indiviidide hoiakud immigrantide suhtes ja neid selgitavad tegurid. Teistest riikidest sihtriiki saabuvate immigrantide suhtes avalduvad hoiakud on pakkunud uurimisainet mitmete valdkondade esindajatele ning sellest tulenevalt on töö aluseks oleva teema teoreetiline raamistik interdistsiplinaarne. Asjakohastes kirjandusallikates on välja toodud väga erinevaid hoiakute kujunemise tagamaid selgitavaid käsitlusi. Antud töös on tuginetud neist järgmistele: majandusliku konkurentsi käsitlus, inimkapitali-, kontakti ja kultuuriline marginaalsusteooria, sotsiaalse kaasatuse, poliitilise võõrandumise ja naabruskonna turvalisuse lähenemine.

Üldistatult saab loetletud teoreetiliste lähenemiste puhul eristada majanduslikel ja mittemajanduslikel aspektidel põhinevaid käsitlusi. Neist esimesed lähtuvad ideest, et hoiakute kujunemine immigrantide suhtes on selgitatav sihtriigi elanike majanduslike huvide kahjustumise ohuga. Ent lisaks sellele võib vastumeelsus immigrantide suhtes muuhulgas olla seotud ka hirmuga kohaliku kultuuri ja keele hääbumise, poliitilise võimu õõnestamise või üldistatult muude ühiskonnas aset leida võivate muutustega. Seega on majanduslike näitajate kõrval hoiakute ja neid selgitavate tegurite analüüsimisel oluline arvestada ka indiviidide mittemajanduslike kaalutlustega. Varasematele antud teemavaldkonnas läbi viidud empiiriliste uuringute tulemustele tuginedes saab öelda, et kõik ülalloetletud teoreetilised lähenemised on rohkemal või vähemal määral käsitlemist leidnud ning mitmed nendest tulenevad põhiseisukohad erinevate autorite tööde näol kinnitust saanud.

Käesolevas töös läbiviidud empiiriline analüüs põhineb Euroopa Sotsiaaluuringu viienda vooru raames kogutud andmetel. Valimisse kuuluvad vastajad on pärit 25 Euroopa riigist. Uurimaks vaatlusalustest teoreetilistest käsitlustest ja ka varasemate empiiriliste uuringute tulemustest lähtuvalt erinevate muutujate rolli hoiakuid

immigrantide suhtes selgitavate teguritena, hindas autor lineaarsed regressioonimudelid, tehes seda nii Euroopa riikide üldvalimi kui eraldivõetuna rahvusenamuste ja -vähemuste hulka kuuluvate vastajate põhjal. Kooskõlas kultuurilisel marginaalsusteoorial põhinevate ootustega selgus, et rahvusvähemuste hoiakud immigrantide suhtes on -enamustega võrreldes positiivsemad ning ühtlasi esineb rahvastikurühmade lõikes teatud erisusi ka hoiakutega seotud tegurite osas.

Käsitledes siinkohal kokkuvõtlikult analüüsi tulemusi, saab välja tuua, et mitmed teoreetilised lähenemised, mis selgitavad hoiakute kujunemist immigrantide suhtes, leidsid käesoleva töö näol empiirilist kinnitust ning indiviidide hoiakud on seotud mitmesuguste neile omaste karakteristikutega. Analüüsi tulemused viitavad varasemalt laialdast empiirilist kinnitust leidnud inimkapitali teooria seisukohtade paikapidavusele: kõrgema haridustasemega inividid on võrreldes madalamatesse hariduskategooriatesse kuulujatega immigrantide suhtes tolerantsemad. Võrreldes siinkohal kahte rahvusgruppi, saab öelda, et haridustase on tugevamini seotud rahvusenamuste hoiakutega ning lisaks formaalsele haridusele on nende puhul hoiakud immigrantide suhtes seotud ka analüüsi kaasatud tunnusega, mis iseloomustab seda, kas vastaja on osalenud täienduskoolitusel. Viimane tulemus väärrib märkimist, sest nimetatud tunnus on hoiakuid immigrantide suhtes selgitavate tegurite uurimisel käsitlemist leidnud vaid vähestel juhtudel. Tegelikuses on aga pidev enesetäiendamine oluline inimkapitali komponent, mille tähtsus suureneb tõenäoliselt veelgi. Ühelt poolt soosib seda aina dünaamilisemaks muutuv tegevuskeskkond ning teisalt ka eelseisvad demograafilised muutused, millest tulenevalt on vaja teha ponnistusi selleks, et inimeste majandusliku aktiivsuse periood pikeneks.

Kõigi hinnatud mudelite puhul sai kinnitust naabruskonna turvalisuse käsitus, mille kohaselt hoiakud immigrantide suhtes on positiivselt seotud indiviidi isikliku turvatundega. Samuti viitavad empiirilise analüüsi tulemused Euroopa riikide näitel sotsiaalse kaasatuse lähenemisest tulenevate seisukohtade paikapidavusele: tolerantsemate hoiakutega on need inividid, kelle hinnang teiste inimeste usaldusväärsele on kõrgem. Siinkohal saab täiendavalt märkida, et isikutevaheline usaldus on tugevamini seotud rahvusenamuste hulka kuuluvate indiviidide hoiakutega immigrantide suhtes. Poliitilise võõrandumise käsitus leidis kinnitust valimi kui terviku ja rahvusenamuste

põhjal hinnatud mudelites, kus ootuspäraselt ilmnes hoiakute ja indiviidi poliitikast huvitatuse vahel positiivne seos. Olulise sarnasusena avaldus kõigis hinnatud regressioonimudelites ühise joonena tugev seos hoiakute ja institutsionaalset usaldust isoleerimustava näitaja vahel. Immigrantide suhtes on positiivsemate hoiakutega need individid, kelle hinnang erinevate riigis avalikku võimu teostavate institutsioonide usaldusväarsusele on kõrgem.

Peatudes analüüsi kaasatud demograafilistel näitajatel, saab välja tuua, et immigrantide suhtes on ootuspäraselt vähemtolerantsemad vanemas eas olevad inimesed. Valimis tervikuna ja rahvusenamuste puhul ilmnesid siinjuures ka soolised erinevused: võrreldes meestega on naissoost isikute hoiakud positiivsemad. Rahvusvähemustele eriomase joonena on aga nende puhul hoiakud immigrantide suhtes positiivselt seotud indiviidi hinnanguga oma religioossusele. Ühtlasi selgus käesolevas töös läbiviidud analüüsi tulemusena, et immigrantide suhtes on tolerantsemate hoiakutega need individid, kes omavad välismaal töötamise kogemust ning on pärit linnalistest asulatest. Selgitusi viimatitoodud järeldustele pakub kontaktiteooria ning tõenäoliselt ka kultuurilisele marginaalsus- ja inimkapitali teooriale tuginevad käsitlused.

Mõnevõrra üllatav on autori jaoks majanduslike näitajate (staatus tööturul, leibkonna netosissetulek) vähene tähtsus hoiakuid immigrantide suhtes selgitavate teguritena. Nagu juba märgitud, koguti analüüsi aluseks olevad Euroopa Sotsiaaluuringu viienda vooru andmed 2010. aasta lõpus ja 2011. aasta alguses, mil olukord majanduses oli jätkuvalt ebastabiilne. Seetõttu eeldas autor, et just majanduslikud aspektid, hirm materiaalsete huvide kahjustumise pärast, võivad osutada oluliseks hoiakuid kujundavaks teguriks. Kui Euroopa riikide üldvalimi ning rahvusenamuste põhjal hinnatud mudelites ilmnes sissetuleku näitaja ja hoiakute vahel ootuspäraselt positiivne seos, siis rahvusvähemuste puhul jäid majanduslikud aspektid immigrantide suhtes avalduvate hoiakute selgitamisel tagaplaanile. See kõik viitab asjaolule, et integratsiooni soodustamisele suunatud poliitikameetmete seas ei ole olulised vaid majanduslike probleemide lahendamist toetavad abinõud.

Töö üheks rõhuasetuseks oli võrdluste tegemine Euroopa Sotsiaaluuringu neljanda vooru andmetel põhinevate empiiriliste uuringute tulemustega. Kuna uuringu kaks vooru viidi läbi erinevas majanduskeskkonnas, eeldas autor, et see võiks kajastada ka

indiviidide hoiakutes ja neid selgitavates tegurites. Siinkohal saab aga üldistatult välja tuua, et uuringu kahe vooru andmetele tuginevate analüüside tulemused viivad suures osas samade järeldusteni. Nii Euroopa Sotsiaaluuringu neljanda kui viienda vooru andmetel põhinevate empiiriliste analüüside tulemused viitavad juba märkimist leidnud tugevale positiivsele seosele riigi võimuinstitutsioonide usaldamise ning immigrantide suhtes avalduvate hoiakute vahel.

Autori arvates väärib viimane tulemus migratsiooni- ja integratsioonialaste poliitika-meetmete arendamisel tähelepanu. Siinjuures ei ole ainsaks argumendiks nimetatud näitaja ja hoiakute vaheline tugev ning järjepidev seos, vaid ühtlasi asjaolu, et erinevalt mitmetest teistest vaatlusalustest muutujatest on indiviidide hinnang riigis avalikku võimu teostavate institutsioonide usaldusväärsele asjakohaste meetmete abil tõenäoliselt muudatav. Käesolevas töös läbiviidud analüüs ei ole piisav põhjuslike seoste määratlemiseks, ent kui peaks kinnitust leidma, et hinnang institutsionaalsele usaldusele mõjutab hoiakuid, siis väärib tähelepanu võimuinstitutsioonide usaldust parandavate tegurite täpsem selgitamine ning vastavate meetmete väljatöötamine ja rakendamine. Teine oluline aspekt, mida integratsiooniprotsessi toetavate meetmete seas esile tõsta, on inimeste teadmiste ja oskuste arendamine. Viimane ei kätke endas mitte üksnes otseselt tööturul konkurentsivõimelisust tõstvate oskuste parandamist, vaid ka indiviidide üldise maailmavaate avardamist. Teadlikkus erinevate rahvuste, kultuuride ja ka laiemalt võttes immigratsiooni kui nähtuse osas võib vähendada immigrantide põhjendamatut seostamist mitmete ühiskonnas eksisteerivate probleemidega, luues seega soodsama pinnase positiivsemate hoiakute kujunemiseks.

Võttes arvesse immigrantide ja immigratsiooniga seonduvate teemade jätkuvat aktuaalsust leiab autor, et on olemas ajendid ka teema edasiseks analüüsimiseks ja töö arendamiseks. Ühe võimaliku suunana, millele antud teemavaldkonnas edaspidi tähelepanu pöörata, näeb autor hoiakute ja neid selgitavate tegurite dünaamika uurimist. See võimaldaks vaadelda, kas ja kuidas on tulemused ajas muutunud. Nimetatud aspekt on antud teema kontekstis seni võrdlemisi vähe kajastamist leidnud. Ühe põhjusena saab siinkohal tõenäoliselt välja tuua vajalike andmete puudumise, ent samas on tänaseks olemas mitme Euroopa Sotsiaaluuringu vooru raames kogutud andmed. Siinjuures ei saa märkimata jätta, et muuhulgas on kindlasti vaja tegeleda meetodikaalaste

edasiarendustega. Uurimisprobleemi edasine analüüs peaks tuginema paneelandmete kasutamisele, mis võimaldaks lisaks ajaliste muutuste uurimisele tugevamini teadvustada ka endogeensuse probleemi. Võttes arvesse, et käesoleva töö tulemusena selgus, millised tegurid on hoiakutega immigrantide suhtes seotud Euroopa kui terviku tasandil, leiab autor, et edaspidi tuleks hoiakud ja neid selgitavaid tegureid analüüsida ka konkreetsete riikide või riikide gruppide lõikes. Viimast näiteks jaotatuna MIPEX indeksi (*Migrant Integration Policy Index*) alusel, mis mõõdab erinevate riikide integratsioonipoliitikate tõhusust. Sellist lähenemist kasutades saaks juba täpsemalt arvesse võtta ka riikide spetsiifikat ning vaadelda, kas erinevatest riikidest pärit indiviidid lähtuvad oma hoiakute kujundamisel sarnastest teguritest või mitte. Saadud tulemused võimaldaksid antud teema kontekstis põhjalikumate poliitikasoovituste väljatöötamist.

VIIDATUD ALLIKAD

1. About European Social Survey. [<http://www.europeansocialsurvey.org/>]. 20.02.2013.
2. **Ajzen, I.** Attitude Structure and Behaviour. – Attitude structure and function. Edited by A. R. Pratkanis, S. J. Breckler, A. G. Greenwald. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1989, pp. 241–274.
3. **Allport, G. W.** The Nature of Prejudice. Cambridge: Addison-Wesley Publishing Company, 1954, 537 p.
4. **Andreescu, V.** Attitudes toward Immigrants and Immigration Policy in United Kingdom. – Journal of Identity and Migration Studies, 2011, Vol. 5, No. 2, pp. 61–85.
5. **Arango, J.** Explaining migration: a critical view. – International Social Science Journal, 2000, Vol. 52, No. 165, pp. 283–296.
6. **Artiles, A. M., Molina, O.** Crisis, economic uncertainty and union members' attitudes towards immigration in Europe. – Transfer: European Review of Labour and Research, 2011, Vol. 17, No. 4, pp. 453–469.
7. **Audretsch, D., Dohse, D., Niebuhr, A.** Cultural diversity and entrepreneurship: a regional analysis for Germany. – The Annals of Regional Science, 2010, Vol. 45, No. 1, pp. 55–85.

8. **Brehm, J., Rahn, W.** Individual-Level Evidence for the Causes and Consequences of Social Capital. – *American Journal of Political Science*, 1997, Vol. 41, No. 3, pp. 999–1023.
9. **Card, D., Dustmann, C., Preston, I.** Understanding attitudes to immigration: The migration and minority module of the first European Social Survey. – Centre for Research and Analysis of Migration, Discussion Paper Series, 2005, No. 3, 43 p.
10. **Case, C. E., Greeley, A. M., Fuchs, S.** Social Determinants of Racial Prejudice. – *Sociological Perspectives*, 1989, Vol. 32, No. 4, pp. 469–483.
11. **Ceobanu, A. M., Escandell, X.** Comparative Analyses of Public Attitudes Toward Immigrants and Immigration Using Multinational Survey Data: A Review of Theories and Research. – *The Annual Review of Sociology*, 2010, Vol. 36, pp. 309–328.
12. **Chandler, C. R., Tsai, Y.** Social factors influencing immigration attitudes: an analysis of data from the General Social Survey. – *The Social Science Journal*, 2001, Vol. 38, pp. 177–188.
13. **Citrin, C., Green, D. P., Muste, C., Wong, C.** Public Opinion Toward Immigration Reform: The Role of Economic Motivations. – *The Journal of Politics*, 1997, Vol. 59, No. 3, pp. 858–881.
14. **Coenders, M. T. A.** Nationalistic attitudes and ethnic exclusionism in a comparative perspective: An empirical study of attitudes toward the country and ethnic immigrants in 22 countries. Universiteit Nijmegen, Department of Sociology, 2001, 251 p. (doctoral thesis)
15. **Davidov, E., Meuleman, B.** Explaining Attitudes Towards Immigration Policies in European Countries: The Role of Human Values. – *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2012, Vol. 38, No. 5, pp. 757–775.
16. **Dustmann, C., Fabbri, F., Preston, I.** The Impact of Immigration on the British Labour Market. – *The Economic Journal*, 2005, Vol. 115, No. 507, pp. 324–341.

17. Employment rate by sex. Eurostat.
[<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&language=en&pcode=tsdec420&tableSelection=3&footnotes=yes&labeling=labels&plugin=1>]. 27.04.2013
18. **Espenshade, T. J., Hempstead, K.** Contemporary American Attitudes Toward U.S. Immigration. – *International Migration Review*, 1996, Vol. 30, No. 2, pp. 535–570.
19. ESS Round 5: European Social Survey Round 5 Data, 2010. Data file edition 3.0. Norwegian Social Science Data Services, Norway – Data Archive and distributor of ESS data.
20. Eurobarometer 66: Public Opinion in the European Union. Survey Report. European Commission, 2007, 474 p.
21. Euroopa Liidu rändepoliitika. – Euroopa Liidu teabevahetusprioriteetid 2008. Euroopa Komisjoni Eesti esindus, 9 lk. [http://ec.europa.eu/eesti/focus/pdf/5_ranne_ja_migratsioon.pdf]. 28.04.2013
22. Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. European Commission. Brussels, 3.3.2010. [<http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20%20EN%20version.pdf>]. 02.05.2013
23. European Social Survey, 2010. ESS Round 5 Source Questionnaire. London: Centre for Comparative Social Surveys, City University London.
24. Exploring public attitudes, informing public policy – Selected findings from the first three rounds. European Social Survey. 25 p.
[<http://www.europeansocialsurvey.org/~european/images/downloads/Dec2012/ESSFindingsBooklet.pdf>]. 23.01.2013
25. **Fetzer, J. S.** Economic self-interest or cultural marginality? Anti-immigration sentiment and nativist political movements in France, Germany and the USA. – *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2000a, Vol. 26, No. 1, pp. 5–23.

26. **Fetzer, J. S.** Public attitudes towards immigration in the United States, France, and Germany. Cambridge: Cambridge University Press, 2000b, 253 p.
27. **Friedberg, R. M., Hunt, J.** The Impact of Immigrants on Host Country Wages, Employment and Growth. – *The Journal of Economic Perspectives*, 1995, Vol. 9, No. 2, pp. 23–44.
28. **Gang, I. N., Rivera-Batiz, F. L., Yun, M.-S.** Economic Strain, Ethnic Concentration and Attitudes Towards Foreigners in the European Union. – Institute for the Study of Labor, Discussion Paper Series, 2002, No. 578, 39 p.
29. **Gauthier-Loiselle, M., Hunt, J.** How Much Does Immigration Boost Innovation? Discussion Paper. The Centre for Economic Policy Research, 2009, No. 7116, 51 p.
30. **Hainmueller, J., Hiscox, M. J.** Educated Preferences: Explaining Attitudes Toward Immigration in Europe. – *International Organization*, 2007, Vol. 61, No. 2, pp. 399–442.
31. **Halapuu, V.** Eurooplaste hoiakud immigrantide suhtes: mitmetasandilise lähenemise rakendamise hoiakuid selgitavate tegurite varieeruvuse analüüsimisel. TÜ rahvamajanduse instituut, 2011, 92 lk. (magistritöö)
32. **Halapuu, V., Paas, T., Tammaru, T.** Is institutional trust related to better attitudes towards immigrants? A study of majority and minority populations in Europe. Paper presented in the conference: Migration, Global Developments, New Frontiers. London: University College London, 10–13th April, 2013.
33. **Haubert, J., Fussell, E.** Explaining Pro-Immigrant Sentiment in the U.S.: Social Class, Cosmopolitanism, and Perceptions of Immigrants. – *International Migration Review*, 2006, Vol. 40, No. 3, pp. 489–507.
34. **Hayes, B. C., Dowds, L.** Social Contact, Cultural Marginality or Economic Self-Interest? Attitudes Towards Immigrants in Northern Ireland. – *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2006, Vol. 32, No. 3, pp. 455–476.

35. **Herrerros, F., Criado, H.** Social Trust, Social Capital and Perceptions of Immigration. – *Political Studies*, 2009, Vol. 57, No. 2, pp. 337–355.
36. **Husfeldt, V.** Extreme Negative Attitudes Towards Immigrants: An Analysis of Factors in Five Countries. – *Prospects*, 2006, Vol. 36, No. 3, pp. 355–374.
37. **Husfeldt, V.** Negative attitudes towards immigrants: explaining factors in Germany, Switzerland, England, and Denmark. – *Conference Proceedings of the 1st IEA International Research Conference*, 2004, pp. 57–68
38. *International Migration Report 2009: A Global Assessment*. New York: United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2011, 334 p.
39. **Kaldur, K., Fangen, K., Sarin, T.** Political Inclusion and Participation. Policy brief. 2011, No. 6, 27 p. [<http://www.sv.uio.no/iss/english/research/projects/eumargins/policy-briefs/documents/6th-policy-brief-political-participation.pdf>]. 01.03.2013.
40. **Kehrberg, J. E.** Public Opinion on Immigration in Western Europe: Economics, Tolerance, and Exposure. – *Comparative European Politics*, 2007, Vol. 5, No. 3, pp. 264–281.
41. **Kerr, W. R., Lincoln, W. F.** The supply side of innovation: H-1B visa reforms and US ethnic invention. National Bureau of Economic Research, Working Paper Series, 2010, No. 15768, 37 p.
42. **Kessler, A.** Immigration, Economic Insecurity, and the "Ambivalent" American Public. – *Center for Comparative Immigration Studies, Working Paper Series*, 2001, No. 41, 50 p.
43. **Levi, M.** Social and Unsocial Capital: A Review Essey of Robert Putnam`s Making Democracy Work. – *Politics & Society*, 1996, Vol. 24, No. 1, pp. 45–55.

44. **Malchow-Møller, N., Munch, J. R., Schroll, S., Skaksen, J. R.** Attitudes towards immigration—Perceived consequences and economic self-interest. – *Economic Letters*, 2008, Vol. 100, No. 2, pp. 254–257.
45. **Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, J. E.** Theories of International Migration: A Review and Appraisal. – *Population and Development Review*, 1993, Vol. 19, No. 3, pp. 431–466.
46. **Mayda, A. M.** Who Is Against Immigration? A Cross-Country Investigation of Individual Attitudes toward Immigrants. – *The Review of Economics and Statistics*, 2006, Vol. 88, No. 3, pp. 510–530.
47. **Moody, C.** Migration and Economic Growth: A 21st Century Perspective. – New Zealand Treasury, Working Paper Series, 2006, No. 2, 46 p.
48. **Münz, R., Straubhaar, T., Vadean, F. P., Vadean, N.** The costs and benefits of European immigration. – Hamburg Institute of International Economics, Policy Report, 2006, No. 3, 77 p.
49. **Niebuhr, A.** Migration and innovation: Does cultural diversity matter for regional R&D activity?. – *Papers in Regional Science*, 2009, Vol. 89, No. 3, pp. 563–585.
50. **O’Neil, K., Tienda, M.** A Tale of Two Counties: Natives’ Opinions Toward Immigration in North Carolina. – *International Migration Review*, 2010, Vol. 44, No. 3, pp. 728–761.
51. **O’Rourke, K. H. Sinnott, R.** The determinants of individual attitudes towards immigration. – *European Journal of Political Economy*, 2006, Vol. 22, No. 4, pp. 838–861.
52. **Paas, T., Halapuu, V.** Determinants of people`s attitudes towards immigrants in Europe. – University of Tartu, Faculty of Economics and Business Administration, Working Paper Series, 2012, No. 88, 18 p.

53. **Pardos-Prado, S.** Framing Attitudes Towards Immigrants in Europe: When Competition Does Not Matter. – *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2011, Vol. 37, No. 7, pp. 999–1015.
54. **Pettigrew, T. F.** Intergroup Contact Theory. – *Annual Review of Psychology*, 1998, Vol. 49, No. 1, pp. 65–85.
55. **Pettigrew, T. F., Wagner, U., Christ, O.** Who Opposes Immigration? Comparing German with North American Findings. – *Du Bois Review: Social Science and Research on Race*, 2007, Vol. 4, No. 1, pp. 19–39.
56. Projected old-age dependency ratio. Eurostat.
[<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde511&plugin=1>]. 30.03.2013
57. **Putnam, R. D.** With Leonardi, R., Nonetti, R. Y. *Making democracy work: civic traditions in modern Italy*. Princeton: Princeton University Press, 1993, 258 p.
58. **Rustenbach, E.** Sources of Negative Attitudes toward Immigrants in Europe: A Multi-Level Analysis. – *International Migration Review*, 2010, Vol. 44, No. 1, pp. 53–77.
59. **Scheve, K. F., Slaughter, M. J.** Labor Market Competition and Individual Preferences Over Immigration Policy. – *The Review of Economics and Statistics*, 2001, Vol. 83, No. 1, pp. 133–145.
60. **Schneider, S. L.** Anti-Immigrant Attitudes in Europe: Outgroup Size and Perceived Ethnic Threat. – *European Sociological Review*, 2008, Vol. 24, No. 1, pp. 53–67.
61. **Semyonov, M., Raijman, R., Gorodzeisky, A.** Foreigner`s Impact on European Societies: Public Views and Perceptions in a Cross-National Comparative Perspective. – *International Journal of Comparative Sociology*, 2008, Vol. 49, No. 1, pp. 5–29.

62. **Sides, J., Citrin, J.** European Opinion About Immigration: The Role of Identities, Interests and Information. – *British Journal of Political Science*, 2007, Vol. 37, No. 3, pp. 477–504.
63. Transatlantic Trends: Immigration. Key Findings Report. 2011, 30 p. [http://trends.gmfus.org/files/2011/12/TTImmigration_final_web1.pdf]. 29.03.2013
64. Unemployment rate by sex and age groups. Eurostat. [http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=une_rt_a&lang=en]. 27.04.2013
65. **Valentova, M., Berzosa, G.** Attitudes toward immigrants in Luxembourg. Do contacts matter? – *International Review of Sociology: Revue Internationale de Sociologie*, 2012, Vol. 22, No. 2, pp. 341–363.

LISAD

Lisa 1. Analüüsi aluseks olevad muutujad ja nende kodeering

Muutuja	Muutuja nimetus ESS andmebaasis	Küsimuse (muutuja) sisu	Kodeering Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaasis	Käesolevas töös kasutatav kodeering
Haridustase	<i>eisced</i>	Milline on Teie kõrgeim haridustase, mille olete omandanud?	1–ES-ISCED I 2–ES-ISCED II 3–ES-ISCED IIIb 4–ES-ISCED IIIa 5–ES-ISCED IV 6–ES-ISCED V1 7–ES-ISCED V2	0–madalam haridustase (1–2) 1–keskmine haridustase (3–5) 2–kõrgem haridustase (6–7)
Täiendkoolitusel osalemine	<i>atncrse</i>	Kas Te olete oma tööalaste teadmiste või oskuste parandamiseks viimase 12 kuu jooksul osalenud mõnel kursusel, loengul või konverentsil?	1–jah 2–ei	0–ei 1–jah
Sissetulek	<i>hinctnta</i>	Liites kokku sissetuleku kõikidest sissetulekuallikatest (nii ametlik kui mitteametlik palk, pension, toetus- ja abirahad jne), siis mis oli Teie leibkonna kogu netosissetulek?	Detsiilid	Ühtib ESS andmebaasi kodeeringuga

Lisa 1 järg

Muutuja	Muutuja nimetus ESS andmebaasis	Küsimuse (muutuja) sisu	Kodeering ESS andmebaasis	Käesolevas töös kasutatav kodeering
Tööturu staatus	<i>mnactic</i>	Milline järgnevatest kirjeldustest kirjeldab kõige paremini Teie olukorda (viimase seitsme päeva jooksul)?	1–tasustatud tööl või tööst ajutiselt eemal 2–õpite või õpingutest ajutiselt puhkusel 3–töötu ja otsite aktiivselt tööd 4–töötu, kuid ei otsi aktiivselt tööd 5–püsivalt töövõimetu või puudega 6–pensionil 7–kohustuslikult ühiskondlikult kasulikul tööl või ajateenistuses 8–kodune, hoolitsete laste või kellegi teise eest	0–mitteaktiivne 1–hõivat 2–tööt
Kuulumine diskrimineeritute hulka	<i>dscrgrp</i>	Kas Te enda arvates kuulute mõnda gruppi, mida siin riigis diskrimineeritakse?	1–jah 2–ei	0–ei 1–jah
Välismaal töötamise kogemus	<i>wrkac6m</i>	Kas Te olete viimase kümne aasta jooksul teinud vähemalt kuus kuud või kauem mis tahes tasulist tööd mõnes teises riigis?	1–jah 2–ei	0–ei 1–jah
Huvi poliitika vastu	<i>polintr</i>	Kui huvitatud Te olete poliitikast?	1–väga huvitatud 2–üsna huvitatud 3–vähe huvitatud 4–üldse ei tunne huvi	0–üldse ei tunne huvi või vähe huvitatud 1–üsna või väga huvitatud
Isikutevaheline usaldus	<i>ppltrst</i>	Üldiselt hinnates, kas Teie arvates võib enamikku inimesi usaldada?	0–enamikku inimesi ei saa usaldada ... 10–enamikku inimesi võib usaldada	Ühtib ESS andmebaasi kodeeringuga

Lisa 1 järg

Muutuja	Muutuja nimetus ESS andmebaasis	Küsimuse (muutuja) sisu	Kodeering Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaasis	Käesolevas töös kasutatav kodeering
Turvalisus	<i>aesfdrk</i>	Kui turvaliselt tunnete end, või tunnete end, jalutamas üksinda oma kodu ümbruses pimedal ajal?	1–väga turvaliselt 2–turvaliselt 3–mitte eriti turvaliselt 4–üldse mitte turvaliselt	0–üldse mitte turvaliselt 1–mitte eriti turvaliselt 2–turvaliselt 3–väga turvaliselt
Sugu	<i>gndr</i>	Vastaja sugu	1–mees 2–naine	0–mees 1–naine
Vanus	<i>agea</i>	Vastaja vanus aastates	Vastaja vanus aastates (15–101 eluaastat)	0– ≤ 29 1– 30–44 2– 45–59 3– 60–74 4– ≥ 75
Elukoha asustustüüp	<i>domicil</i>	Milline valik kirjeldab kõige paremini seda kohta, kus Te elate?	1–suurlinn 2–suurlinna eeslinn või ääreala 3–linn või väikelinn 4–küla 5–talu või kodu maakohas	0–talu või kodu maakohas, küla 1–linn või väikelinn 2–suurlinn, selle eeslinn või ääreala
Religioosus	<i>rlgdgr</i>	Olenemata sellest, kas olete teatud usu või usulahu tunnistaja, kui usklikuks Te ennast peate?	0–ma pole üldse usklik ... 10–olen väga usklik	Ühtib ESS andmebaasi kodeeringuga
Kuulumine vähemusrahvuste hulka	<i>blgetm</i>	Kas Te kuulute riigis rahvusvähemusgruppi?	1–jah 2–ei	0–ei 1–jah

Lisa 1 järg

Muutuja	Muutuja nimetus ESS andmebaasis	Küsimuse (muutuja) sisu	Kodeering Euroopa Sotsiaaluuringu andmebaasis	Käesolevas töös kasutatav kodeering
Institutsionaalne usaldus	<i>trstprl</i>	Kuivõrd Te usaldate <i>riigi</i> parlamenti?	0–ei usalda üldse ... 10–usaldan täielikult	Analüüsi aluseks on nelja toodud algmuutuja põhjal faktoranalüüsi käigus moodustatud agregeeritud näitaja.
	<i>trstlgl</i>	Kuivõrd Te usaldate <i>riigi</i> õigussüsteemi?		
	<i>trstplc</i>	Kuivõrd Te usaldate <i>riigi</i> politseid?		
	<i>trstprt</i>	Kuivõrd Te usaldate <i>riigi</i> poliitilisi parteisid ja erakondi?		
Hoiakud immigrantide suhtes	<i>imbgeco</i>	Üldiselt hinnates, kas see mõjub <i>riigi</i> majandusele hästi või halvasti, kui teistest riikidest inimesed siia elama tulevad?	0–mõjub majandusele halvasti ... 10–mõjub majandusele hästi	Analüüsi aluseks on kolme toodud algmuutuja põhjal faktoranalüüsi käigus moodustatud agregeeritud näitaja.
	<i>imueclt</i>	Mida Te arvate, kas teistest riikidest inimeste <i>riiki</i> elama asumine pigem kahjustab või rikastab <i>riigi</i> kultuurielu?	0–kahjustab kultuurielu ... 10–rikastab kultuurielu	
	<i>imwbcnt</i>	Kas <i>riik</i> muutuks elukoha mõttes halvemaks või paremaks paigaks, kui teistest riikidest inimesed siia elama tulevad?	0–halvemaks elupaigaks ... 10–paremaks elupaigaks	

Allikas: autori koostatud Euroopa Sotsiaaluuringu viienda vooru küsimustiku (*European Social...* 2010) põhjal.

Lisa 2. Korrelatsioonikordajad hoiakute erinevaid aspekte iseloomustavate näitajate vahel

	<i>imbgeco</i>	<i>imueclt</i>	<i>imwbcnt</i>
<i>imbgeco</i>	1,000		
<i>imueclt</i>	0,658	1,000	
<i>imwbcnt</i>	0,671	0,721	1,000

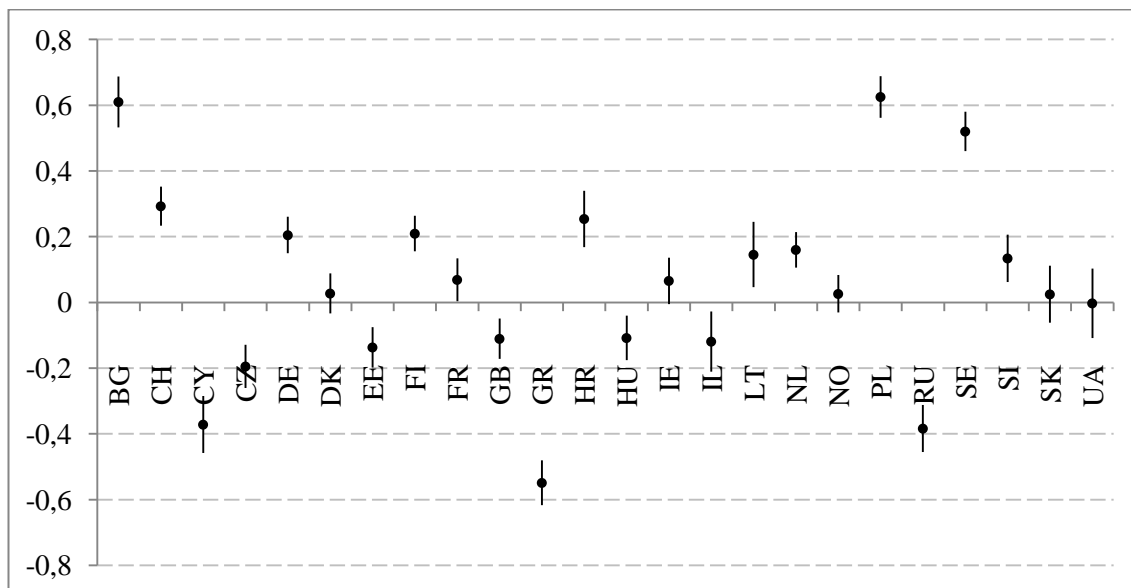
Allikas: *ESS Round 5...*; autori arvutused.

Lisa 3. Korrelatsioonikordajad usaldust riigi institutsioonide vastu iseloomustavate näitajate vahel

	<i>trstprl</i>	<i>trstlgl</i>	<i>trstplc</i>	<i>trstprt</i>
<i>trstprl</i>	1,000			
<i>trstlgl</i>	0,674	1,000		
<i>trstplc</i>	0,543	0,714	1,000	
<i>trstprt</i>	0,750	0,594	0,497	1,000

Allikas: *ESS Round 5...*; autori arvutused.

Lisa 4. Riigispetsiifilised efektid

Märkused: riigispetsiifiliste fiktiivsete muutujate puhul on võrdlusrühmaks Belgia. Punktiga on tähistatud riigispetsiifiliste muutujate standardiseerimata regressioonikordajate väärtused ning vertikaaljoonega 95%-line usaldusvahemik. Olulisuse nivool 0,05 ei osutunud riigispetsiifilised fiktiivsed muutujad statistiliselt oluliseks Taani, Iirimaa, Norra, Slovakkia ja Ukraina puhul.

Allikas: *ESS Round 5...*; autori arvutused.

Lisa 5. Hoiakuid immigrantide suhtes selgitavad tegurid rahvastikugruppide lõikes kasutades sünniriigil põhinevat lähenemist

	Põlisrahvastik			Mittepõlisrahvastik		
	Kordaja	Robustne st.viga	Beeta	Kordaja	Robustne st.viga	Beeta
Tööturu staatus (ref–mitteaktiivne)						
Hõivatu	-0,010	0,017	-0,005	0,044	0,040	0,022
Töötu	0,001	0,034	0,000	0,036	0,071	0,009
Sissetulek	0,010***	0,003	0,028	0,002	0,006	0,006
Haridustase (ref–madalaim)						
Keskmine	0,120***	0,016	0,060	0,134***	0,039	0,067
Kõrgeim	0,316***	0,020	0,134	0,304***	0,045	0,137
Täiendkoolitusel osalemine	0,089***	0,014	0,041	-0,004	0,034	-0,002
Diskrimineerimise kogemus	-0,054*	0,029	-0,012	0,196***	0,046	0,064
Välismaal töötamise kogemus	0,162***	0,032	0,033	0,161***	0,044	0,049
Huvi poliitika vastu	0,138***	0,013	0,069	0,123***	0,031	0,062
Institutsionaalne usaldus	0,222***	0,009	0,222	0,184***	0,019	0,188
Isikutevaheline usaldus	0,058***	0,003	0,141	0,051***	0,007	0,124
Hinnang naabruskonna turvalisusele	0,129***	0,009	0,103	0,096***	0,021	0,079
Elukoha asustustüüp (ref–maapiirkond)						
Linn	0,076***	0,014	0,035	0,138***	0,039	0,063
Suurlinn	0,142***	0,015	0,067	0,175***	0,037	0,088
Hinnang religioossusele	-0,001	0,002	-0,003	0,008*	0,005	0,024
Sugu (ref–mees)	0,059***	0,012	0,030	0,023	0,030	0,012
Vanus (ref–15–29)						
30–44	0,005	0,020	0,002	-0,018	0,045	-0,008
45–59	-0,055***	0,020	-0,025	-0,066	0,046	-0,030
60–74	-0,064***	0,022	-0,027	-0,123**	0,052	-0,048
74–101	-0,127***	0,029	-0,033	-0,282***	0,000	-0,066
Vabaliige	-1,016***	0,040		-0,684***	0,092	
Valimi maht		24471			4769	
Olulisuse tõenäosus		0,000			0,000	
R ²		0,308			0,222	

Märkused: *** – statistiliselt oluline olulisuse nivool 0,01; ** – statistiliselt oluline olulisuse nivool 0,05; * – statistiliselt oluline olulisuse nivool 0,1. Sõltuvaks muutujaks on agregeeritud näitaja, mis iseloomustab indiviidi hoiakuid immigrantide suhtes. Mudelid sisaldavad riigispetsiifilisi fiktiivseid muutujaid. Andmeanalüüsi käigus on arvesse võetud disainikaale.

Allikas: *ESS Round 5...*; autori arvutused.

SUMMARY

DETERMINANTS EXPLAINING ATTITUDES TOWARDS IMMIGRANTS ACCORDING TO THE EUROPEAN SOCIAL SURVEY'S FIFTH ROUND DATA

Aire Schütz

In a globalizing world people have become more and more mobile. Migration has become a widespread phenomenon and is inevitable in a future, too. As a result of that societies and customs become more diversified, cultural life enriches. But besides that immigration may also result in economic gains. In a 21st century Europe immigrants are seen as a solution to several problems. As an example Europe faces a lack of skilled workforce and high competition in finding qualified workers (*Euroopa Liidu...* 2013). Besides increasing labour supply, immigrants are expected to raise the demand for different goods and services in a host country and it has also been found (e.g. Niebuhr 2009; Gauthier-Loiselle ja Hunt 2009; Audretsch *et al.* 2010; Kerr ja Lincoln 2010) that they may promote the development of innovative environment. After all, in the European Union and many of its member states the role of immigrants is becoming more important due to confronting demographic crisis. Changes in the age composition of population impose further restrictions to economic growth and societies sustainability, and immigration is seen as one possible solution among other measures to mitigate the problem. In Europe 2020 strategy immigration is seen as a tool for achieving competitiveness and economic growth, and besides host countries immigration may benefit countries of origin, too (e.g. due to money transfers and exchange of knowledge).

Hence, despite potential costs, possible advantages of immigration are often being emphasized. Although people all over the world have become more mobile and there is often an incentive to increase immigration, in many countries people's attitudes towards

immigrants are hostile and the integration of foreign people has not given the expected results. But tolerance and readiness to accept differences is important to benefit from immigration and diversity. Considering that, it is necessary to improve the attitudes towards immigrants and that assumes knowing which factors determine people's attitudes. Information about the determinants of people's attitudes towards immigrants may be useful for improving policy measures which are aimed at effective management of immigration flows, successful integration process, and immigrants' positive contribution to economy and society.

Attitudes towards immigrants have been analyzed in many works but in the majority of research it has been done only from the natives' perspective or on the example of the population as a whole. In recent analysis (e.g. Andreescu 2011; Valentova ja Berzosa 2012; Halapuu *et al.* 2013) the selection of people also comprises residents with a migrant history. That aspect deserves attention because attitudes towards immigrants and their determinants may not be similar in different population subgroups. Considering that, in this thesis determinants of attitudes are analyzed on the example of the population as a whole and also in ethnic minority and majority groups. The distinction between those population groups is based on individuals self-perceived belonging.

The objective of this thesis is to find out which factors are related to people's attitudes towards immigrants by investigating attitudes towards immigrants and their determinants also in two population subgroups. To see whether changes in economic environment reflect in people's attitudes towards immigrants the attention is also paid to comparisons with the earlier analysis based on the European Social Survey's fourth round data. To obtain the purpose the author brought out the following assignments:

- to provide an overview of different theoretical approaches explaining attitudes towards immigrants in order to define potential factors influencing people's attitude formation;
- to observe the results of the previous research;
- to investigate the relations between different individual characteristics and people's attitudes towards immigrants in order to define the factors determining individuals' attitudes towards immigrants by using data of people from 25 European countries;

- to analyze the determinants of people's attitudes towards immigrants separately for members of the ethnic majority and minority populations in order to see whether determinants of attitudes are different for those two population groups;
- to make comparisons with the earlier survey results based on the European Social Survey fourth round database.

Empirical analysis carried out in the current work is based on the European Social Survey's fifth round database. The data was collected in the end of 2010 and at the beginning of 2011 and it covers respondents from 25 countries. To investigate the role of different explanatory variables in people's attitude formation the author estimated linear regression models, using respondents from the overall sample of European countries as well as respondents from ethnic majority and minority populations separately. In accordance with expectations based on cultural marginality theory it turned out that attitudes of ethnic minorities are more positive compared to ethnic majorities, and there appear to be some differences in determinants of attitudes in these population subgroups, too.

Considering the results of the analysis, it can be pointed out that several theoretical approaches that explain the formation of attitudes towards immigrants found empirical support by this work and attitudes are related to number of individual characteristics. The results of the analysis confirm the views of human capital theory, which previously has been widely empirically validated. Individuals with higher education level are more tolerant towards immigrants compared to those with lower education levels. Comparing two ethnic groups, it can be said that the level of education is more strongly related to ethnic majorities attitudes, and in addition to formal education in their case the attitudes are also positively related to a variable describing whether respondent has attended any courses or training.

All estimated models confirm neighbourhood safety approach, according to which attitudes towards immigrants are related to a sense of security of an individual. The results of the empirical analysis are also consistent with social attachment approach: individuals whose estimation of other people's trustworthiness is higher are more pro-immigrant. Hereby, it could be further noted that interpersonal trust is more strongly

related to attitudes towards immigrants among ethnic majorities. Political alienation approach found its support in models estimated on the basis of the sample as a whole and on the basis of ethnic majorities, where positive correlation occurred between attitudes and interest in politics of an individual, as was expected. The findings also indicate that there is a strong relation between attitudes and a variable describing institutional trust. In all estimated models institutional trust is one of the factors that is most strongly related to the attitudes towards immigrants. People who trust public institutions are more tolerant.

Concerning demographic variables the analysis shows that people who belong to higher age groups are less tolerant towards immigrants. The explanation might be that older people evaluate more traditions and prefer less changes in society. Gender differences occurred in the overall sample and in case of ethnic majorities: women were more positive than men in this regard. Among ethnic minorities the attitudes are positively related to individual's subjective assessment on his or her religiosity. The results of this thesis also show that individuals who have experienced working abroad and people who live in urban areas are more tolerant towards immigrants. Explanations to these conclusions are proposed by contact theory and probably also by cultural marginality and human capital theories.

Low significancy of economical indicators (labor market status, household disposable income) as determinants explaining attitudes towards immigrants is somewhat surprising. As already mentioned the data used in the analysis was collected in 2010–2011, when economic situation was still unstable. Therefore, the author assumed that economic aspects, fear of the deterioration of the economic situation, would occur as important factors that form the attitudes. While there was a positive relation between income and the attitudes in the overall sample and among ethnic majorities, in case of individuals belonging to ethnic minorities the economic aspects did not play significant role in explaining attitudes towards immigrants. All this refers to the fact that among policy measures which are aimed at promoting the integration process means that support solving the economic problems are not the only ones that matter.

One emphasis of this thesis was also to make comparisons with the results of empirical analysis based on the European Social Survey fourth round database. Since the two

rounds of the survey were conducted in different economic environments, the author thought that this could also reflect in people's attitudes towards immigrants and in determinants explaining those attitudes. However, it should be pointed out that in general the results of the analysis based on data from two rounds of the survey lead to same conclusions, so it seems that contrary to expectation in this case the determinants explaining attitudes have not significantly changed with changes that took place in economic environment. The results of the analysis based on fourth and fifth round of the European Social Survey indicate that attitudes towards immigrants are strongly related to trust in public institutions.

The author considers the latter result to be worth attention in developing political measures concerning migration and integration. The only argument here is not the strong relation between institutional trust and attitudes, but also the fact that unlike some other variables included in the analysis the opinion of individuals about the trustworthiness of public institutions can probably be controlled through appropriate measures. Analysis carried out in this thesis is not sufficient to define causality, but if it finds evidence that increase in institutional trust really leads to more tolerant attitudes then further attention should be paid to investigating factors improving trust in public institutions and also development and implementation of relevant measures. Another important aspect among the measures supporting integration process is developing people's skills and knowledge. The latter does not mean only improving skills for competing in labour market but also expanding individuals' worldview in general, too. Awareness about different nationalities, cultures and immigration as phenomenon in a broader sense may reduce causeless associating of immigrants with several societal problems, thus creating more favorable conditions for emerging of tolerant attitudes.

Researching and furthering the subject of this thesis certainly deserves attention in future, too. Data from only one year has been used in a given thesis, so the author thinks that more attention should be paid in future to investigate the dynamics of the determinants of attitudes toward immigrants. In that instance it would be possible to find out whether and how the results have changed in time. That aspect, partly definitely due to lack of appropriate data, has not yet gained enough research attention. But for now we have data collected during five rounds of the European Social Survey.

Therefore some methodological developments are definitely required. Further analysis should be based on the panel data, which would also allow to deal with the existing endogeneity problem. Besides that it is necessary to investigate the determinants of people's attitudes towards immigrants in different countries or groups of countries – for example by grouping countries by Migrant Integration Policy Index (MIPEX), which measures the effectiveness of countries integration policies. That would allow to see whether the factors determining people's attitudes differ by countries or not. Information about the determinants of individuals' attitudes towards immigrants obtained from more in-depth analysis allows to make more concrete suggestions in order to improve the policy measures which are developed to promote integration and immigration.

**Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks
tegemiseks**

Mina, Aire Schütz (sünnikuupäev: 11.10.1988),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose "Hoiakuid immigrantide suhtes selgitavad tegurid Euroopa Sotsiaaluuringu V vooru andmetel", mille juhendaja on prof. Tiiu Paas,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 21.05.2013